

JUUL FILLIAERT

DE LAATSTE
VLAAMSCHE

IJSLANDVAARDERS

SCHE IJSLANDVAARDERS

T

ert

UITGAVE J. FILLIAERT - NIEUPOORT

DE LAATSTE VLAAMSCHE

IJslandvaarders

door

JUUL FILLIAERT

*Met illustraties naar teekeningen van den
ouden IJslandvaarder J. D., te Nieupoort.*

UITGAVE: JUUL FILLIAERT — NIEUPOORT.

EIGENDOM.

Alle rechten voorbehouden.

WIE ZE WAREN EN WAAR ZE WOONDEN.

I.

Mede met de haringvisserij was, van in de vroegste eeuwen de visscherij op IJsland in zwang in de Weststreek. Het is een der welvaartbronnen geweest van onze bevolking; bezorgde nering en tering in de steden waar de reederijen gevestigd waren; hielp de landsche visschersbevolking in 't doorworstelen van de moeilijke levensomstandigheden; bracht door koophandel en koopmanschappen rijkdom in 's lands verschillende gewesten; werd door Staats-hoofden in eere gehouden; verkreeg van landsraden allerlei voorrechten en was een der bijzonderste nijverheden die door middel van de « tienden » toelieten kerken, hospitalen en openbare gebouwen op te richten.

Nieupoort, Duinkerke en Oostende waren de centra waar die visscherij op groote schaal bedreven werd. Het bedrijf kende, in den loop der tijden, hoogten en laagten; ging evenals de zee nu eens naar vloed, dan naar ebbe; bloeide op ongemeene wijze in tijden van rust en vrede en voorspoed; slabakte in perioden van oorlogen en beroerten en kende naar gelang de wisselvalligheden van staatsregiem en volkstoestanden zich voordeden de bloei, het verkwijnen, het weerom opkomen en het lijdelijk verval.

De haring- en IJslandvisserij bleven tot hare onderscheidelijke verdwijning een bijzondere tak in de nationale nijverheid.

Nu eens kwam Nieupoort, dan Duinkerke, dan Oostende aan de spits. Ze bleven nochtans de drie visschers-zustersteden van de Vlaamsche kust. De eerste die opkwam en grooten bloei verwierf — Nieupoort — ging ook eerst ten onder. Ze verkreeg de eerste voorrechten, maar door allerlei wederwaardigheden verloor ze haar eerste-rangschap eerst ten voordeele van Duinkerke, later ten voordeele van Oostende.

De visscherij op IJsland, ook door de visschers de noordvisscherij geheeten, bestond in 't vangen van kabeljauw die op zee gezouten en in tonnen verpakt werd. De aldus gezouten kabeljauw krijgt dan den naam van: aberdaan of laberdaan. Deswegens hoort men ook dikwijls gewagen van de vischvangst op den aberdaan. De IJslandsche kabeljauw is vetter en malscher dan deze die gevangen wordt op de Noorderlijke kust van Amerika, op de banken van New Foundland. Als ze de eerste op de markt kwam, dan kochten de koopmannen ze bij voorkeur.

In de verleden eeuwen werden ook vischbakken met bestemming voor New Foundland o.m. te Nieupoort uitge-reed, maar de eigenlijke kabeljauwvisscherij werd toch op de IJslandsche gronden bedreven.

Uit oude bescheiden kunnen we vernemen dat deze vischerij reeds in de vroege middeleeuwen bestond. Keuren en verordeningen maken van kabeljauwvangst en van het heffen van rechten op dien visch melding en gewag. Zoowel haring- als kabeljauwhandel werd door wetten geregeld.

Duinkerke kende van heel vroeg reeds, bloeiende jaren van IJslandsche visschersrederijen, en bleef de eenige haven die tot in het begin dezer eeuw nog deze vischerij volgens oude gewoonten en geplogenheden in eere hield.

Het is natuurlijk dat een bevolking langs de kust, een visschersbevolking moet zijn. Bijzonderlijk was dit zóó in de vervlogen tijden, waar de moderne vooruitgang de aanpassing van alle werkkrachten in 't is gelijk eender welke vakken niet toeliet of aanlokken kon. Eeuwen lang leefde en teerde de Vlaamsche kustbevolking op 't zeeambacht en waar men, om een of andere reden, geen werkgelegenheid ter plaatse aantrof, ging men die zoeken in de naburige visschersstad.

Vlaamsche visschers zijn dan ook over eeuwen als IJslandvaarders ingeschreven geweest, niet alleenlijk te Nieupoort of later te Oostende, maar ook te Duinkerke. Op gestelde tijdstippen, kwamen Duinkerksche reeders zitdag houden te Nieupoort, om de noodige manschappen voor hun schepen aan te werven. En de overerving van dit visschersbloed is blijven voortwoekeren in sommige lagen van het visschersvolk tot in de laatste tijden.

De zeventiende en de achttiende eeuwen waren bloeiperioden, zoowel voor de haringvisserij als de vischvangst op IJsland. De opeenvolgende oorlogen en beroerten brachten mede dat de schaal nu eens voor Duinkerke, dan voor Oostende, dan voor Nieupoort overhelde. Wanneer de Vrijheidsoorlog in Amerika uitbrak, kwamen Frankrijk en Engeland ook in de branding en om aan de kapingen te ontsnappen verplaatsten vele reeders uit Duinkerke hun bedrijf naar Nieupoort. Op 't einde van de achttiende eeuw (1781) reedde Nieupoort alléén 45 schepen uit, die op IJsland vaarden en die schepen brachten meer dan dertien duizend tonnen aberdaan in een jaar aan wal. Dat was de laatste bloei. Bij 't aanbreken van een nieuwen tijd verhuisde de vloot terug en de visschers verhuisden mede. In

de negentiende eeuw werden nog ettelijke pogingen aangewend om 't bedrijf te doen herleven. Op verschillende tijdstippen, kwamen zoowel te Nieupoort als te Oostende reederijen tot stand om de Noordvisscherij herin te voeren. Duinkerke echter bleef aan de spits en benuttigde de overvloedige Vlaamsche werkkraft voor haar vloot.

In 1840 moedigde de regeering door 't toekennen van premiën, de visscherij op Doggersbank, Feroë en IJsland aan. 't Was een spoorslag. Te Oostende kwamen verschillende reederijen tot stand (1), en te Nieupoort gingen een tiental sloepen, toebehoorende aan drie reederijen, in de vaart. Te Oostende verbeterde de toestand met de jaren, waar hij te Nieupoort gelijk bleef. Gedurende 1855-1880 waren in deze laatste stad een zevental booten voor deze visscherij ingeschreven. Die booten, evenals deze van Oostende, bedreven meestal de kabeljauwvangst op Doggersbank en Feroë. De bemanning bestond uit zes of zeven koppen per boot. Te Duinkerke was het de gansche eeuw door volop bloei. Daar werd de « echte » IJslandvaart beoefend met schepen die elk een manschap monsterden van gemiddeld twintig koppen.

Omstreeks de jaren tachtig kwam te Nieupoort de kabeljauwvisscherij heelemaal in verval en slonk gaandeweg te Oostende om er ook, een tiental jaren later te verdwijnen. Alleen Duinkerke bleef over dat de IJslandvaart, op groote schaal, nog talrijke jaren lang deed voortleven.

(1) Van 1843 tot 1860 werd door de Oostendsche vloot jaarlijks gemiddeld 13.075 ton aberdaan binnengebracht.

II.

Alhoewel vele IJslandtrekkers uit den Westhoek, gedurende den tijd dat de Noordvisscherij nog bestaande was te Nieupoort en te Oostende, toch naar Duinkerke togen om scheepsgelegenheid te zoeken, werd het « IJslandtrekken » ten slotte het pariabedrijf der Vlaamsche visschers bij, het verdwijnen dezer nijverheid in onze streken.

De IJslandvaarders waren de zearbeiders geweest, gemonsterd door de machtige reederijen. Als deze wegvielen, stonden die arbeiders zonder geld, zonder schepen, zonder bezit en zonder werkgelegenheid.

Naar Duinkerke trok deze heele visschersgemeenschap om zich op IJsland te verschepen.

In de laatste twintig jaren der verleden eeuw, trof men dan ook « de laatste IJslandvaarders » nog in alle dorpen van de Westkust aan.

Men « vaarde » op IJsland uit gewoonte en drang, uit nood en uit miserie, om den broode; men vaarde op IJsland eindelijk omdat het bloed de paria's naar de zee, naar de avonturen en het wild zeemansleven joeg.

Het eigenlijk visschersbedrijf was vervallen en bracht niets meer op. Het visschersvolk echter nam met geslacht tot geslacht toe. Ze konden toen nog niet verworden door uitwijking of aanpassing in een ander ambacht. Er was nergens werk of leefte. De kleine visschers, die zich tot zelfstan-

dige mannen opgewerkt hadden, ten koste van allerhande moeilijkheden, waarvan men hedendaags geen besef meer heeft, hoekerden voort op hun striepe akkergrond en doorworstelden zoo goed en zoo kwaad als 't gaan kon, het eene jaar in en het andere jaar uit.

Er waren op de Westkust geen sloepen die een groote visschersbemanning opvergdien en ook de kleine zeilvaartuigen hadden geen volk van doen. Vader en zoon waren mans genoeg. De vader vaarde eerst als hoofd en de zoons waren de maten. Als later de zonen huwden, kreeg een de boot en de andere bleven bij den broeder. De vader ging dan mede ter zee als maat tot uit het nieuwe huwelijk de kinderen groot genoeg gegroeid waren om op bitter-jongen leeftijd als dekjongen mee te varen en een handje toe te steken.

Zij echter die uit visschersbloed kwamen en niets bezaten; die al ineens brood- en zeeloos weerom in 't naakte duinenlandschap gezaaid werden, zij ook die in kroostrijke gezinnen ten optelle bleven, hadden den trek naar de zee in 't lijf en moesten 't water op.

Van ends tot ends de kust staarden die dompelaars naar de zee en hoorden uit de diepe verten van 't oneindige water de roep van 't Noorden in 't huilen van den wind. Te Nieuwpoort stonden ze met de handen in de broekzakken langsheen de ledige kaaien te kuieren niet wetende waar belonden met hun werkkraft en met hun geweld. Ze hoorden er het meewarig geklots der golven tegen den kaaimuur, geklots dat openschreide in aanlokkelijke bekoring. Te De Panne, Coxyde en te Oostduinkerke trakelden de visschers, gegroeid uit en vergroeid met den zeegrond, door de duinen op zoek naar werk en brood en vonden er niets dan de uitgestrekte wildernis van bar duinenzand. De kleine duinen-

boertjes leefden sjofel op hun akkertje, hadden armen te veel om het te begaan, en stonden gansche dagen moeder de vrouw in den weg te loopen.

Er was algemeene armoede waar er weelde van kinderen was. En zoowel armoede als weelde steken de gewone menschen de laatste sprankels van levensmoed de keel af. Ze vluchtten de zee en de kaaien om hun wrevel te gaan verdrinken « *op den poef* » (1) in de kleine herbergjes van 't dorp of verloren gelegen langs de binnenzandwegels waar ze druppelden tegen alle wind en weder op en thuis dan kwamen om miseries te beleven in den huiselijken kring.

Een weinig verder te landwaarts, trokken de halfslachtigen, die noch landman, noch visscher waren, naar de hofsteden waar ze onder de brandende zon te tobben stonden voor één frank daags en een schel (2) vet zwijnevleesch en thuis kwamen, afgebeeld en afgesloofd en rad-af midden een bende kinderen, die weenend smeekten om een stukske leven.

De moeders gingen in de stad bij de gezette lieden aan de waschkuipe staan, of te lande voor een appel en een ei 't een of 't ander graan verlezen en allen kwamen, mannen en vrouwen, bij den haard, met een lijf dat lam geslagen was van 't werk en van de hitte en met de wrok in 't harte om 't ondankbare van een levenstaak die geen menschelijk doel meer vertoonde.

In de sombere avonden dan, bij 't licht van de vlam die uit de bussels kreupelhout sloeg dat spokkerde uit een versleten stoof, prakkezeerden die dompelaars over den dag

(1) *Op den poef*: betalen als men geld heeft; borgen.

(2) *Schel*: stuk, snede.

van morgen met de duizende zorgen en de uiteindelijke begeerte in hun frisch lijf om de bijna onoverkomelijke hinderpalen om tenden het jaar te geraken te boven te komen.

Het bloed riep, de nood dwong, de miserie jaagde de mannen op en de zee lokte overweldigend.

Wat baatte het hier een akkertje van *stuifzand* (1) te bebouwen; een geite te houden op het schrale duinengras; enkele honderden kilo vroege aardappelen te verkoopen; een nest of zes konijnen te kweken en eenige eieren te rooven van schaarsche kiekens?

Wat baatte het alleens in de donkere nachten het duingebied af te loopen en konijnen te stroopen tegen wet en reglementen in?

't Bracht slechts een weinig aarde aan den dijk, maar niet genoeg om den vloed van de armoede buiten den deurdorpel te houden.

Toen doemde IJsland op, het geheimzinnige eiland met den onmenschen winter, de gierende stormen, het spook van den dood ook, de afwezigheid van zes maanden, het derven van vrouw en kinderen, maar daarentegen met de aantrekkelijkheid van een spaarpot die alles goed maken kon.

't Besluit werd gemaakt, het herte werd een steen; moeders en vrouwen droogden in 't geniep een traan weg, maar voelden 's avonds bij 't wiegen van hun jongste kind den band breken van 't bloed in 't naderen van de onvermijdelijke scheiding.

(1) *Stuifzand*: men vindt aan den voet der duinen: vast zand en vliegend (stuif) -zand. Vliegend zand is bijna niets waard voor den vruchtenkweek. Het werd dan ook door de armsten in pacht genomen, omdat het aan pachtgeld bijna niets kostte.

Men zou te Duinkerke te schepe gaan voor IJsland om niet ten laste te blijven van thuis; om een schoon stui-vertje te verdienen voor vrouw en kroost, gedurende het heele jaar, en ten koste dikwijls van zijn eigen leven; om na vier, vijf reizen een schuit te kunnen koopen en te trouwen (1). Kortom, men « zou varen » op IJsland (2) omdat het niet anders kon. In den wintertijd zou men « hoekjes zetten » op 't strand of « garnaal kruien »; met 't uitkomen van de lente naar IJsland trekken; in Oogst-September terug komen; enkele maanden als God in Frankrijk leven, om 't jaar nadien weer te herbeginnen.

Dat was de droom! De naakte werkelijkheid liet men in 't diepste van 't gemoed sluimeren. Men sloot de oogen voor de gevaren. Men paaide elkander met de bedenking dat vader wel twintig reizen had gemaakt en toch was weergekeerd. Men leefde op hoop!

En toen, te gepasten tijde, zag men ze optrekken, met tweeën, drieën, gevierden of in een heel gezelschap, met *pluizak* (3) en proviand beladen, te voete, Duinkerke-wards, om zee en wind, tempeest en koude, nood en dood te trotseeren!

Het ras der IJslandvaarders is nu te niet. De motor, het meerdere werk, het gemak van onderstand en steun, de toemening van het klein visschersbedrijf en de geheele omwenteling in de jonge gemoederen teweeggebracht door den oorlog, zijn hiervan de oorzaak.

(1) *Trouwen*: huwen, huwelijk aangaan.

(2) Varen op IJsland is de geijkte woordwending voor: op vischvangst gaan naar IJsland, reizen doen naar IJsland, enz.

(3) *Pluizak*: een zak in wit zeildoek, waarin visschers en matrozen hun kleederen en ondergoed bergen. — Plunjezak.

III.

De IJslandvaarders die zich te Duinkerke gingen inschepen, waren bijna allen afkomstig uit de visschersdorpen: Adinkerke-De Panne, Coxyde, Oostduinkerke, Nieupoort en Lombartzijde. Het gebied der IJslandvaarders was als met een mes afgesneden te Lombartzijde. Westende b.v., op een tiental minuten van dit laatste dorp gelegen, leverde bijna geen IJslandvaarders. Oude visschers vermondde mij nooit, andere zegden bij uitzondering Westendenaars in de zee kudde aangetroffen te hebben. Maar men diene hier wel aan te stippen dat we met Lombartzijde ook Klein-Westende op het oog hebben. Ambtelijk werden visschers als geboortig van Westende ingeschreven; Westendenaars waren ze wel wettelijk, maar niet in feite. Lombartzijde ligt langs drie kanten door Westendsch gebied ingesnoerd; maar de menschen die rond en in de onmiddellijke nabijheid van Lombartzijde wonen, leven er het gemeente- en parochiaal leven mede en weten maar in uitzonderlijke omstandigheden van 't bestaan, dat ze er niet zijn ingeboekt, alhoewel op en top ingeburgerd.

't Was ook bij uitzondering dat er uit Middelkerke monsterring gingen zoeken te Duinkerke. 't Waren dan nog oude visschers van een der bovenvermelde dorpen die naar Middelkerke verhuisd waren om familieredenen.

Wulpen en Veurne leverden ook een aantal IJsland-

mannen, en ik heb in de monsterrollen die berusten in het archief van het zeewezen te Duinkerke, als een verloren kraaie, nu en dan den naam ontmoet van een inboorling van Steenkerke, Bulscamp, Roxem, ja tot zelfs van Bekeghem (1).

Hierbij moet aangestipt, dat deze mannen ingeschreven werden als geboortig uit dezer dorpen. Het staat echter niet heelemaal vast dat ze er woonden op 't oogenblik der aanmonstering.

Na navorsching, mag wel beweerd worden dat de visschers uit den Oosthoek van de kust (Knokke, Blankenberge, enz.) geen partijgangers waren van het IJslantrekken. 't Gebeurde toch dat nu en dan een zijn gelukging beproeven in 't hooge, barre Noorden. Zoo b.v. een zekere Boutack Gustaaf, van Uytkerke, die een reize deed in 1888 en er verongelukte.

Wat Oostende betreft, er zijn er altijd geweest die naar Duinkerke trokken, alhoewel er in hun stad zelf scheepsgelegenheid genoeg was; zelfs gedurende den tijd dat de Noordvisscherij er slabakte om geleidelijk te loor te gaan. Daar waren immers vischvaartuigen en koopvaardijschepen die handen vroegen, en men mag dan ook zeggen dat zij

(1) Steenkerke: o.m. een zekere Venmeersch Arseen, gemonsterd op de « Vigoureuse » (1888) en Riethaeghe August, die geboortig was van Steenkerke maar ongetwijfeld te Coxyde woonde.

Bulscamp: namelijk Engelbrecht Henri.

Roxem: op de « Isabelle », werd in 1888 een zekere Baeckelandt Charles gemonsterd.

Van Bekeghem noteerde ik Christiaan Henri en Christiaan Frans, geboren te Bekeghem, maar of ze er nog woonden bij hun aanmonstering (Henri op de « Jeanne » en Frans op de « Irma » in 1888) heb ik niet kunnen uitmaken.

die naar Duinkerke trokken uitzonderingen waren. Opmerkelijk is het wel dat voor Oostende, ik jaren ver steeds dezelfde namen aantekende als: Popieul, Vanbille en Sengiers. Vermoedelijk bleef het IJslandtrekken in Oostendsche families voortleven van vader op zoon. Maar dit feit mag niet gelden als bewijs dat het IJslandvaren langs Duinkerke er in 't algemeen ingeworteld was.

Het mag gereedelijk aangenomen worden dat het rekruteren van IJslandvisschers zich beperkte tot het gebied gelegen tusschen den IJzer en Duinkerke, Vlaanderens Westhoek.

We vermelden hier volledigheidshalve de kustdorpen van 't huidige Fransch Vlaanderen: Bray-Dunes, Zuidschoot, Rozendaele, Ghyvelde enz.

Deze dorpen leverden honderden IJslandvaarders op de vloot van Duinkerke. Nu nog geeft geheel dit duinengebied den indruk en het kenmerk weer van het vischbedrijf. Langsheen den spoorweg van Adinkerke op Duinkerke, loopend midden de duinenstreek, ziet men de kleine typische visschershuizekens blekken, wit of geel of roodachtig gekalkt met daarin de groene vensterkens. Die huizekens zijn heel klein, hebben een oppervlakte, de grootte van een schorte (voorschoot), zijn laag van steke maar net en zindelijk onderhouden. Staatsafbakening kan hier het bewijs niet wegweren dat Fransch-Vlaanderen nog steeds langs de kust, in de doening der visschers en in het uitwendig vertoon van hun leven, de standvastige geaardheid van de Vlaamsche ziel en zijn karakter behouden heeft. De huizekens zijn net zóó aangelegd als de visschershuizekens in de Oostduinkerksche, Coxydsche en De Panne-duinen. En vermits aldaar het moderne badleven nog zóó geweldig en

zoo gevoelig niet heeft ingegrepen als op onze kust, is de bevolking er ook, wat betreft het behoud van allerhande tradities, veel gaver gebleven. De visscherinnen dragen er in 't algemeen nog de visscherskleedij en de kanten pijpmuts-kens, waar het bij ons uitzondering wordt dit te kunnen aanschouwen.

Ghyvelde en Braydunes leverden vele kapiteins of stuurmannen op de IJslandsche booten, en nu dat het bedrijf te niet is gegaan, is het gemakkelijk aan te zien dat al die luidjes zich niet hebben kunnen aanpassen in een ander bedrijf en zoo goed en kwaad als 't kan, het leven doorspartelen in het bebouwen van hun stuksken akkerzand in de duinen verloren en het beoefenen der strandvisscherij.

Dat visschers van Lombartzijde ook telkenjare aangemonsterd werden is gemakkelijk te verklaren. Alhoewel Lombartzijde op den Oostoever van den huidige IJzer ligt, iedereen weet toch, dat lange jaren geleden, de IJzer een uitmondning had nabij Lombartzijde en dat van vóór eeuwen het een visschershaven en een visschersdorp is geweest. Nu nog zit de roep van de zee in de bevolking van Lombartzijde geankerd. Men treft er nog vele vischvrouwen en vischdrogers aan, alsook vele « *hoekjevisschers* » (1). Tot vóór den oorlog waren de Lombartzijsche *garnaalkruiers* (2) gekend. Versleten IJslandvaarders, gingen op hun ouden dag, nog te Lombartzijde 't water in met hun stramme beenen om hun korfje garnalen te kruien. Ze kwamen die uit-

(1) *Hoekjevisschers*: die met lijn en haak op het strand visschen, ook strandvisschers genoemd.

(2) *Garnaalkruiers*: die garnaal visschen vooraan in zee bij 't strand, 't zij te voet met het steeknet, 't zij te paard met het sleepnet.

gelezen garnalen thuis brengen te Nieuipoort waar ze hun vaste kaladizie hadden. Iedereen kende, vóór den oorlog den ouden Pier, die wekelijks tweemaal, uitgedoscht op zijn beste: een blinkende panen broek (1), een blauwe schabbe, rond den hals een rood en wit gespikkelden neusdoek en de hooge zijden muts op, en aan den arm de witte mande vol garnalen, waarover schoon gestreken lag de blauw- en witgeruite dwale, ver in zijn zeventigste jaar, te voete Nieuipoortwaarts trok om zijn broodje te verdienen.

Nu nog loopen de Lombartzijdsche vischdrogers, 's Zondags, gedurende de kermis en andere fooidagen de herbergen en 't dorp af met hun « specialiteit » van gedroogde visch.

Zij allen zijn de overblijvers van de vroegere visschersgeneraties. 't Feit dat die « overblijvers » de paria's geworden zijn in het vischbedrijf is wel 't aanstippen waard. Enkelen tijd vóór den oorlog waren er nog twee kleine vischvaartuigen ingeschreven onder patroonschap van Lombartzijdenaren. Na den oorlog is dit laatste overblijfsel van den vroegeren rijkdom, bloei en bedrijf totaal verdwenen. De afstammelingen van visschers en IJslandvaarders zijn er doodgewone kleine vischhandelaars geworden.

Een andere oorzaak dat Lombartzijde in den loop der tijden steeds IJslandvaarders tusschen zijn inwoners telde is te wijten aan het feit dat in deze gemeente een mirakuleus O. L. Vr. Beeld vereerd, en door de visschers van de heele Westkust en ook van de gansche Vlaamsche kust als patrones verkozen werd. O. L. V. van Lombartzijde was de Lieve Vrouwe der visschersbevolking. Daar kwam

(1) *Panen broek*: broek in floer, fluweel.

men beëwogen om genade en troost en om gespaard te worden van rampen en ongelukken op zee; daar kwam men « *dienen* » (1) om genezingen en gunsten te bekomen; daar kwam men danken om bekomen weldaden en om geschonken behoud. Missen werden er wekelijks den Zaterdag, voor het welzijn der visschers, opgedragen ter eere van O. L. V.

Van alle kanten kwamen de IJslandvaarders zich onder de bescherming stellen van O. L. V. van Visitatie. 't Is dan ook begrijpelijk dat door dien voortdurenden toeloop van visschersvolk de bevolking meeleeftde en meevoelde met die zeebonken en zooals 't gaat in de wereld, door huwelijken visschersverwanten kregen in de landsche families aldaar. Vele jonge visschers uit de omliggende dorpen mieken er kennis en huwden Lombartzijsche dochters. Die aanverwanten zetten dan ook de visscherstraditie voort, wanneer ze op een klein « *hovenierspostje* » (2) hun eigen wegen gingen. Ze bleven visschers en werden hierbij nog schrandere hoveniers.

De IJslandvaarders uit Wulpen (3) waren ongetwijfeld ook de laatste afstammelingen van visschers, toen Wulpen in de verre tijden een visschersdorp was aan zee. 't Waren halfbloede landenaars en halfbloede visschers geworden. Meestal werklieden te boere of kleine landgebruikers, die in de wintermaanden en 't vroege voorjaar hun stukske grond « gereed legden » voor den teelt en 's zomers op IJsland

(1) *Dienen*: Heiligen gaan aanroepen en tezelvertijd iets offeren en iets dat men medebrengt laten zegenen door den priester.

(2) *Hovenierspostje*: een kleine hoveniersuitbating.

(3) J. B. VAN MARCKE in zijn « *Kronijk van Wulpen* », 1889, zegt: « Eenige ingezetenen vertrekken jaarlijks voor de IJslandsche visscherij ».

zwatelden omdat er meer te verdienen was dan in hun beluik. Gedurende hun afwezigheid « beging » moeder de vrouw het doeningske, spitte, zaaide en plantte en zorgde voor den wintervoorraad van aardappels en ajuinen, den mageren kost van de Vlaamsche wroeters in den armoedetijd op het einde der vorige eeuw.

In het jaar 1888 waren er vier Wulpenaars die zich lieten aanmonsteren, nl.: Provost Frans, Coussaert Leopold, Desaever Charles, en Messelyn Charles.

Veurne leverde nogal IJslandvaarders. Tobbers die voor geregeld werk niet te vinden waren, vrije vogels in Gods vrije lucht, die in de schorremorrie van een verdufte wijk of in een armzalig midden vroeg trouwden, vroeg kinders hadden bij de vleet en om van de miserie in den thuis weg te geraken, het zesmaanden-lang IJslandleven vol gevaren verkozten boven het ellendig dagelijksch gesleur (1).

De Nieupoortsche IJslanders waren visschers die van 't eene schip op 't ander monsterden, kaaimannen die geen werk naar hun goesting vonden, ook hier en daar een die de miseries en de thuis-moeilijkheden wilde ontvluchten.

Van overouds, eeuwen her, had de Noordvisscherij te Nieupoort een heele bevolking laten leven. Het ras der visschers, die tuk waren op avonturen, bleef voortleven in de IJslandvaarders.

« We komen uit het zoutbedde en we zullen in den pekkel vergaan », zeggen die mannen. Ze beduiden hiermede dat de zee hun in 't bloed zit en dat ze 't als een noodlot aanzien op zee hun « einde te laten ».

(1) Onder de IJslandtrekkers van Veurne teekende ik aan o.m.: Braem David, Lenoir Charles, Combe Louis en Arseen, Allewereldt Edward.

Te Nieupoort ging de Noordvisscherij (Feroë, Doggersbank en IJsland) te niet omstreeks de jaren tachtig. Maar toch lang voordien gingen vele Nieupoortnaars te Duinkerke scheep. Het IJslandtrekken zat in 't Nieupoortsche volk van in de vroegste tijden en bleef bij tot ook in Duinkerke, de IJslandvisscherij aan 't kwijnen ging en geen scheepsgelegenheid meer te vinden was.

De Nieupoortsche IJslandtrekkers waren ruwe, maar in-goede mannen; voor niets vervaard. Mannen van goê, van schoon en van plezierig leven. Ze vaarden zes maanden op IJsland om dan vier maanden te kunnen rentenieren; langs de kaai te slenteren; eens tot aan zee te loopen om hoekjes te zetten en als het in hun zin kwam ook wel een dag of vier naeen te wallebakken. De IJslandvaarders die ettelijke opeenvolgende reizen hadden medegemaakt waren allengskens verworpen tot halfbakken Franschmans. Hun geardheid was dubbelslachtig gekenmerkt. Hun taal gaf de *weersplete* (1) weder van die misvorming. Ze gingen prat op hun beetje Fransch en konden daarmede, in dagen van fooi en uren van pret uitpakken als met een schat. Ze liepen in stad rond, gekleed zooals de Franschmans: toegesloten blauwe vest en blauwe muts met zwarte klep. Op de Zondagen, als ze hun partijtje kaart gingen spelen in de herbergen langs de kaai dronken ze druppels net zooveel en zoolang als de andere mannen flauw tonnebier binnengoten. En 't was een moeilijke zaak om hen bedronken te krijgen.

(1) *Weersplete*: weerspiegeling.

Maar waren ze zat, dan was het ook gemeend en de « zate » (1) duurde twee, drie dagen aan een stuk.

Dat was trouwens een beetje het geval bij alle IJslandvaarders. Vooral in de weken die de monstering en de afvaart voorafgingen. Alle IJslandvaarders kwamen toen geregeld de Zaterdagse mis van O. L. Vr. van en te Lombartzijde bijwonen. Na de mis was het in de herbergen van 't dorp een pleisteren onder malkander. Men zocht er scheepskameraden, besprak de akkoorden, vernam er de gelegenheden tot aanmonstern. Het werden soorten van IJslandsche marktdagen, en men bleef er « plakken » (2) ondereen tot den Zondagavond!

Na het verdwijnen der IJslandsche visscherij te Duinkerke, hebben de Nieuypoortsche IJslandvaarders zich in geen enkel ander bedrijf volop kunnen inwerken. Ze zijn blijven verloren loopen in de kleinsteedsche doening van de gewone handel en wandel der burgers. Om aan hun brood te komen vaarden ze nu en dan eens mede als man ten optelle op een visschersboot; verrichtten scheepsherstellingswerk (kabels splissen, zeilen en netten opknappen) langs de kaaie; gingen drie, vier dagen hun lijf uitzweeten in 't lossen van een « schroever » (3) met steenkolen (lossen dat toen ter tijde gebeurde met de hand, de mande en den zak van 's morgens

(1) *Zate*: de zate is eigenlijk de bodem waarop een boot vast blijft zitten. Een strandzate is de plaats waar een visscher zijn boot laat stranden om met ebbe dan te ontschepen. Zoo heeft men nog de slijkzate. (waar de schuit blijft in plakken); de herstellingszate, enz.

Een « zate doen » beduidt een drinkpartij; dus blijven drinken, en erbij blijven zitten.

(2) *Plakken*: blijven pleisteren, niet kunnen opstaan.

(3) Stoomboot hewogen door een schroef.

vroeg tot laat in den nacht); verrichtten nu en dan wat dokwerk; speelden schildersknecht aan 't terren van de staketsels, waar ze bij gebrek aan 't zeeleven zelf, toch den dag door in 't zicht van de zee arbeidden en de zeebries langs hun wangen en leden voelden waaien; of kochten eindelijk een kleine platte schuit en werden schuitemisscher in de haven waar ze met het kruisnet paling en platen gingen visschen. De paling en de groote platen werden in stad verkocht, de kleine plaatjes gezouten en te drogen gehangen om dan 's Zondags in pakjes van vijf vischjes aan de kaartetafeltjes in de herbergen langs de kaaie, en de drankgelegenheden waar de schutters « balboogden » of « perse schoten » of waar de bolders hun Zondaguren verbolden, verkocht te worden. Die vischjes hadden een bijzondere « zout-smaakje » om de kelen te prikkelen.

Heden ten dage zijn de afstammelingen der IJslanavaarders nog schuitemisschers, die om hun eigen geaardheid een bijzonder bedrijf vormen in de visscherij der stad.

De IJslanavaarders van Oostduinkerke, Coxyde en De Panne kon men rangschikken onder de beste van 't vak. Ze hadden de middelen niet om zich een boot aan te schaffen en leefden karig op hun stukske akkergrond midden de duinen verloren. 't Waren deels zee- en deels duinenmenschen. Ze leefden afgezonderd van de wereld en kwamen, na hun IJslandsche reize, zich terug vestigen als mollen elk op zijn hoekje zand. Eenmaal per week trokken ze naar 't dorp om de mis, den Zondag, bij te wonen en dronken dan in een klein herbergje hun glaasje bier of hun druppelke. 's Namiddags zochten ze elkander op in een landsche herberg, ergens verloren gebouwd langs een zandweg, om hun partijje « klaverjas » uit te vechten. Hun landsche dagen

brachten ze door op hun akker of langs het strand waar ze « hoekjeschullen » gingen visschen of garnalen kruien die door moeder de vrouw aan den man werden gebracht. Enkel bezaten een ezeltje en karretje, waarmede ze af en toe naar de stad kwamen, de plaats opzochten waar de garnaalbooten aanlegden en dan terug naar huis trakelden met een ladingske « zeevette » die ze van de garnaalvisschers hadden gekregen en waarmede ze hun mager « zand » moesten bemesten.

Te wintertijde, als de avonden donker waren, kwam de strooperslust bij hen boven en toen gingen ze, vergezeld van hun hond die de beestjes moest opjagen, konijnen stroopen in een echte moordpartij.

'k Heb, met een IJslandvaarder, verschillende malen zulke strooptochten en klopjachten medegemaakt.

In den zandberm, die zijn akker te duinewaard afboordde tegen de gure winden en ook tegen de knaaglust der duinenkonijnen, had de visscher een opening van anderhalven meter gemaakt. Die opening werd afgespannen met een zaknet, voorzien van een kuil. De vrouw en de oudste jongen lagen achter den zandberm, elk met een mispelaar gewepend, den konijnenbuit af te wachten. De man was met den hond de duinen ingetrokken. Met zijn fijnen speurzinn ontdekke het dier de konijnenholen waarin het zeker was buit aan te treffen; wroetelde ze open, en joeg de diertjes naar den berm toe. De man stond steeds op de goede plaats om een afwijkend konijn in 't spoor van 't net te jagen. Langsbeen den berm schoot het diertje als een weerlicht voorbij, vond plots die gapende holte in den berm en schoot in 't net. Een doffe knuppelslag en 't lag geradbraakt. 't Ge-

beurde dat vijf, zes konijntjes te samen alzo den dood inliepen.

De pastoor van de parochie kreeg een konijn als « *presentje* » (1): men kon hem immers steeds noodig hebben om « voorspraak te bekomen » in moeilijke gevallen en de opbrengst van de jacht werd in 't duikertje verkocht aan een koopman van de stad, die als vanzelf op de hoogte was wanneer hij eens te naargange kwam, kwansuis om den verkoop van een kieken of een tam konijn te bespreken en af te handelen.

Met de « kleine » aardappelen, den afval van 't geen de menschen uit den gegoeden stand van 't dorp in den keuken verwerkten en die door de visschersjongens met mand en zak wekelijks afgehaald werd; met wat erwten en witte boonen mestten die lieden ook een zwijntje vet en staken het in de kuip. De twee achterhespen werden gerookt en dienden als proviand voor den IJslandvaarder bij zijn eerstkomende reize.

De IJslandvaarders van deze drie dorpen, waren gekend als uitstekende visschers in de IJslandsche wateren. Waar anderen naar Duinkerke moesten om monsterring te zoeken, was dat voor velen uit de eigenlijke duinenstreek het geval niet. Een makelaar, kapitein, of tusschenpersoon uit Duinkerke kwam zelf te gepasten tijde naar deze dorpen afgezakt en ging bij de oude kennissen van IJslandvaarders de noodige manschappen aanwerven en de voorwaarden bespreken.

Oostduinkerke was, in de jaren zestig tot negentig gekend als « het dorp der IJslandvaarders ».

(1) Geschenk.

Het is aldaar mondgemeen gebleven dat heel het dorp op IJsland vaarde. Gedurende den zomer zag men bijna geen mannevolk op de *duinenakkeringsen* (1): 't landwerk werd verricht door de vrouwen en de dochters der IJslandvaarders, die met honderden, rondgezaaid op de vloot vaartuigen in de poolzeeën ronddobberden.

Hedendaags leven nog ettelijke oude IJslandvaarders hun laatste jaren door in kleine duinenhuisjes bij hun kinders. 't Zijn meestal gesloten karakters, *niet veel van zeps* (2), en die maar over één zaak meepraten kunnen: dat is over hun IJslandleven van dertig, veertig jaar her. Ze slijten rustig hun wegwijnende dagen en steken nu en dan nog een handje toe in 't bedrijf van den zoon, die door de tijdsomstandigheden geholpen, zich heeft kunnen opwerken tot kleine visschersbaas.

Die oude IJslandvaarders kunt ge gemakkelijk herkennen midden de visschersbevolking. Ze dragen meestal het wit kinnebaardje, ze hebben gouden ringen in de ooren hangen, het bovenlijf zit steeds in een warmen wollen baai gedoffeld en heel 't jaar door ziet ge de *lisjes* (3) van den rooden onderbroek onder aan hun knoezels bengelen. Ze zitten graag in den hoek van den schoorsteen, de rug van hun stoel tegen den muur geleund, de arm op de stoofleuning rustend en smakelijk paffend aan een doorgerookt branderpijpke.

Ze spreken smalend over het visschersbedrijf van thans. Welk een oneindig verschil! Nu gaat 't allemaal al spelen met motor en mechanische kracht en 't geld winnen is thans

(1) *Akkeringsen*: in 't duingebied algemeen gebruikt voor akker.

(2) Niet babbelziek; niet spraakzaam.

(3) *Lisjes*: koordekens.

nog slechts een geluksmete. Maar beziet eens hun handen, waar de gleuven en kloven dooreen liggen getrokken van 't klare « *vieren* » (1) van de visscherslijn en 't vasthouden van kabels en trossen als de storm de zeilen stuk sloeg en 't tempeest, dagen en weken naéén, hun de dood uit de diepten van den oceaán voor de oogen spookte!

Nu gaat men 's morgens in zee en komt men 's avonds thuis en de daguur is verdiend. Maar hiervoor moet het schoon weder zijn, want bij dreiging van ongeweerte of storm blijft men binnen liggen.

In hun tijd echter was het zes maanden lang op zee, met goed en slecht weder en werken midden storm en vervroren worden van de koude.

Als ze daarover te prakkezeeren zitten, dan worden die oude zeebonken filosofen van ernstige levenservaring doortrokken. Ze schudden den kop en besluiten hun uiteenzetting met de spreuke: « De wereld gaat te rap, meneer, 't zal en 't kan niet houden; ge moet de mensch in de natuur stellen en de natuur laten meewerken in haar doening en haar element, anders loopt het allemaal eens spaak, scheurt het zeil, breekt het roer en gaat de boel kapot ».

(1) *Vieren*: lossen; laten afrollen.

IV.

Het IJslandvaren ging, in algemeenen regel, over van vader tot zoon. Dat is trouwens voor gansch het visschersbedrijf het geval. De visschers komen uit en blijven in hun midden. Tachtig procent van de visschers bewonen de plaats waar ze geboren werden, blijven er leven en eindigen er hun dagen. Als we het Engelsch spreekwoord moeten gelooven dat zegt dat om een zeemaag in 't lijf te hebben die bestand is tegen alles, men afstammen moet van een grootvader die ook zee-man was, dan mag men beslist bevestigen dat al onze Vlaamsche visschers echte zeerobben zijn. Immers de statistiek van 1905 bewees dat op een visschersbevolking van 2.336 koppen (hierin begrepen alle reeksen zoowel strand- als eigenlijke zeevisschers) er 1.594 geteld werden met grootvader visscher, en 1.524 waarvan de vader ook visscher was.

Na den oorlog, onder den invloed van allerhande economische omstandigheden is hierin een afwijking te bespeuren, maar hoe verder men in de tijden teruggaat, hoe grooter de bevinding is dat Vlaanderens kust steeds een oord is geweest van rasechte zeelieden.

Nog geen eeuw geleden telde men de IJslandvaarders met honderden in onze streken. In 1855 waren er te Nieupoort alleen ruim honderd visschers aangemonsterd voor de vischerij op IJsland en 't Noorden. Maar benevens die vis-

schers trokken er nog talrijke naar Duinkerke om aldaar in te schepen. Die toestand bleef bestaan zoolang de Noordvisscherij meeging. Er waren dus in die tijden handen te veel voor de zee en dat verklaart ook eenigermate en belicht een der vele schaduwzijden van den ellendigen armelijken toestand die te doorworstelen viel.

Immers is de visscherij in 't algemeen een bedrijf dat gepaard gaat met uitzonderlijke gevaren en ontberingen allerhande, in die verre tijden moet het een gruwelijk ambacht geweest zijn, die vaart op IJsland!

Gruwelijk niet alleenlijk in 't uitoefenen van 't bedrijf zelf in de poolzeeën, maar onmenschelijk lastig ook in de voorbereidingen ervan. Er liepen noch trams, noch treinen, noch autovoertuigen, die de kust met Duinkerke in verbinding stellen. Tot in 't jaar 1870 (de eerste trein Veurne-Duinkerke reed in 1869) moesten de IJslandvaarders, vooreer zee te kiezen, in de gure wintermaanden December, Januari en Februari, viermaal te voet weg en weder van hun dorp naar Duinkerke om scheepgelegenheid te zoeken, aan te *monsteren* (1), den zwaren *pluizak* naar het schip te brengen en eindelijk af te varen. Die zeebonken verloren een groote maand in 't heen en weder trakelen van die twintig tot vijf en dertig kilometer langen weg, naar gelang ze het van De Panne of van Nieupoort aftrappen moesten.

Het moet in de bloeijaren van het IJslandsche bedrijf, als b.v. in 1868, 140 vaartuigen uit Duinkerke naar IJsland vertrokken, een pijnlijken aanblik geweest zijn langs dien eindeloozen weg die benden Vlaamsche IJslandtrek-

(1) *Monsteren*: beschepen vóór de zeeoverheid.

kers, met pak en zak geladen, in de bijtende koude zeven uren ver te zien voortdolen, achter hen latend hun vrouw, hun kinderen, hun thuis en vóór hen bij iederen stap, voelen naderen de gevaren van de zee met den gruw der tempeesten in 't vooruitzicht en de pijnlijke onzekerheid op een behouden wederkomst.

De tijden waren toen hard en zwaar. Dwangarbeid in vergelijking met de levenstoestanden die nu bestaan. Men kan nu geen kilometer ver meer of 't moet per fiets, tram, trein of bus. In een uurke legt men thans zooveel weg af, dan nog gemakkelijk gezeten, als men in dien tijd er een vollen dag gaans moest aan besteden.

Kloek volk is het dan ook altijd geweest en die kloeke kracht zette met het bloed over, generaties ver. Is in dien toestand misschien ook niet een beweegreden te meer te zoeken van het feit dat de visscherij steeds geankerd bleef in hetzelfde gedeelte van het Vlaamsche ras?

De IJslandvaarders kenden noch moeite, noch last; wisten van gemakkelijker noch rust; hergingen telken jare denzelfden calvarieberg; trotseerden jaren en jaren naéén de zee, de winden, het ijs en de stormen omwille van het stukske brood. De vaders versleten een heele leven op IJsland en de zonen volgden het voorbeeld na. Ik heb er zooveel gesproken die in die tijden, vijftien, twintig, dertig, ja tot veertig reizen (dat is zooveel jaren) de IJslandsche vaart beoefenden. 't Werd in vele dorpen en steden een familietraditie en met fierheid wezen ze dan op het «rekord» reizen die ze medegemaakt hadden. Zoo ging het te Nieuwpoort in de familie Double (de vader « deed dertig reizen op IJsland », de eerste in 1857; de oudste zoon deed er acht-

ten, de jongste drie); in de families Clou, Blondeel, Gheeraert, Bonjé, en andere.

Zoo ging het te Lombartzijde met de Vanhille's, de Daele's, de Billiet's.

Zoo ging het te Oostduinkerke met de families: Van Neuville, Vermoote, Decrop, Calcoen, Legein, Corteel, Scholaert, Maes, Deramont, Lemaire, Goderis, Verhaeghe, Ureel, Torreele, Rathé, Noté, Hiele, Coulier, Seys, Puystiens, Daems, Danneel, Cloet, Depotter, e.a.

Zoo in Coxyde met de families: Desaever, Vanelverdinghe, Puis, Torreele, Lafaire, Calcoen, Legein, Vanbillemont, Vilain, Lycke, Vermoote, Van Neuville, Decorte, Rigaux, Rys, Vermeersch, Loncke, Hennaert, Coppellie, Deberg, Haelewyck, Rubben, Thybaut, Plaetevoet e.a.

Zoo in Adinkerke-De Panne met de families: Calcoen, Lambrecht, Claeys, Vanbuckhave, Viaene, Breynaert, Bulthé, Van Hove, Beyen, Deleu, Bulteel, Vileyn, Van Neuville, Cogghe, Baelen, Virage, Tahon, Dewitte, Cuveele, Vercoutter, Legein, Zoete, e.a.

Het spreekt vanzelf dat alle de leden van de opgenoemde families geen vijftien of twintig reizen op hun actief brachten, maar in de monsterrollen van verschillende jaren komen steeds dezelfde namen voor.

Aan te stippen valt ook het feit dat in de bovenvermelde onderscheidelijke dorpen de leden met een zelfden stamnaam, IJslandvaarders waren. Is dit niet een doorslaande bewijs om de bewering dat het IJslandvaren in de traditie lag van één en dezelfde familie te rechtvaardigen?

Het IJslandvaren werkte bij velen als een obsessie. Daar waren visschers die niet konden thuis blijven. Kootje Van Neuville van Oostduinkerke had reeds negen en dertig rei-

zen achter den rug, was oud, zeer oud geworden en kon geen aanwerving ter plaatse meer vinden. En toch wilde hij z'n veertigste reize maken. Tenden geleefd, versleten tot op den draad, en « bevende lijk een blad » van ouderdom, toog hij naar Duinkerke om ergens op een boot als « aanvuller » te dienen. Met tranen in de oogen moest hij terugkeeren en overleefde 't niet lang. Hij kon op IJsland niet meer! Zijn rolletje was afgerold.

De kapiteins en de reeders te Duinkerke kenden die visschers op en top. Ze betrouwden ze als hun eigen zelve. Wanneer ze « geteekend » hadden voor een reis, twee maanden vóór de afreis, wisten ze dat ze op d'at handteeken staat konden maken als op een blok goud. Hun handkrabbel onder een stuk papier was waarborg. En voor niets ter wereld zouden die eenvoudige visschers nagelaten hebben eer aan hun handteeken te doen. Het ging zelf zoover dat de gekende IJslandvaarders als peters dienst deden voor de nieuwelingen, die anders geen vaart zouden bekomen hebben, en hun woord gaven dat zij borg stonden voor den nieuweling. 't Was slechts op die voorwaarde dat de nieuwe visscher zijn « teekengeld » ontving.

Een ander bewijs van die « familietraditie » kan gevonden worden in 't feit dat op iedere bemanning van een Duinkerkschen boot, slechts drie, vier en hoogstens vijf Vlaamsche visschers opgenomen werden (1). Die Vlamingen wa-

(1) De Fransche wetgeving en meer bepaaldelijk de wet van 21 September 1793 gaf het aantal vreemdelingen aan die op een Fransche boot mochten aangeworven worden. Een vierde van een scheepsbemanning mocht uitheemsch volk zijn. Tusschen die vreemdelingen mocht niemand officier of stuurman zijn. Die

Een IJlandsche schoener, met volle zeilagie, op « route ».

ren ofwel meestendeels familieleden of goede kennissen onder elkaar. Men hield zeevriendschap zoolang men kon. De kapiteins waardeerden zulks bovenmate. Ze wisten toch immers dat zoo één zoo alle vier van 't zelfde garen genaaid waren, dat ze door samenleven in vreugde en verdriet aanpassing bij elkanders gebreken en gaven verkregen hadden en dat er ten slotte slechts nog weinig zielkennis noodig was om die kleppers als één man te bewilligen, te bevelen, te doen gehoorzamen, te doen werken uit naijver en trots en somwijlen ook te doen buigen of bersten.

Door die opeenvolgende reizen werden de mannen niet alleenlijk verhard maar ook zeer beslagen in 't vak. Ze stonden na een vijftal reizen bekend als visschers van eerste klas en vele kapiteins, kwamen hier de streek afzoeken naar een ouden Vlaamschen « maat » (1), die dan opdracht kreeg om voor de « Vlaamsche » bemanning van zijn vaartuig zorg te dragen. Zoo kwam kapitein Merlin van de « Jeanne d'Arc » telken jare August Vermoote (21 reizen) te Oostduinkerke zelf opzoeken om zeker te zijn hem te kunnen aanmonsteren. Vermoote duidde dan de visschers aan die volgens hem best geschikt waren om naar de geaardheid van den kapitein mede te varen. Maar Vermoote kende kapitein Merlin als een waaghals en riskeerde het dan ook nooit er vier of vijf aan te werven, wel twee, hoogstens drie om, zoo zeide hij, « in geval van vergaan de ramp

wet was ook van kracht voor de IJslandsche bemanningen, en vermits het aantal koppen op iedere boot schommelde tusschen 18 en 23 man konden dus in verhouding, niet meer dan drie, vier en hoogstens vijf Vlamingen gemonsterd worden.

(1) *Maat*: kameraad, vriend.

klein te maken! » Hij wilde, net als voor de winst en het gewin, de droefheid uit de familie niet laten gaan!

Het spreekt vanzelf dat niet alle schepen bemand werden met de vier traditioneele familieleden of kennissen. Nu en dan viel er ook al een weg door ziekte, ongeluk of vergaan. De nieuweling en de plaatsvervanger kwamen dan den « oude », die zoo een beetje als gezagvoerder optrad, spreken en werd hij goed bevonden, dan werd hij ingelijfd. De anderen en de eerste beginnelingen moesten te Duinkerke zelf trachten scheepsgelegenheid te vinden om dan in de eerste jaren hun sporen te verdienen.

Naarmate de verbindingen beter werden en met de jaren een heropleving kwam in de economische toestanden der streek zelf, gingen allengerhand die geplogenheden te loor en verminderden de Vlaamsche IJslandtrekkers op Duinkerke in getal.

Men kwam immers rapper in betrekking met de reeders, men waagde het alleen zelf op zijn eentje naar Duinkerke te reizen, men geraakte er in kennis tusschen borrel en pint, met de maten van aldaar en de koop der monstering werd ter plaatse rapper afgesloten. Aan den anderen kant kwamen de menschen ook gereedelijk beter aan hun brood in hun eigen streek. En toen te Duinkerke zelf met de jaren het IJslandbedrijf aan 't kwijnen ging bleven alleen de raschte IJslandvaarders over die Duinkerke niet « loslieten ».

't Is rond negentien honderd en tien dat ook te Duinkerke de IJslandvisserij den knak kreeg.

Van 140 vaartuigen in 1868 viel het in 1897 op 98 schepen. In 1898 waren er nog 91 schepen met 1.567 koppen. In 1914 waren er maar 30 schoeners meer. Gedurende

den oorlog werd een enkel schip uitgereed en na den oorlog bleef om zeggens het bedrijf als niet meer bestaande. In 1919 waren er nog vier, in 1924 nog één en in 1925 nog twee schoeners die Duinkerke op IJstrandvaart verlieten.

Van 1900 af moesten de Vlaamsche IJstrandvaarders dus ander werkgelegenheid gaan zoeken. Ze vonden dat in de toenemende kleine visscherijbedrijvigheid langs de kust; in de aanverwante vakken; in de koopvaardij of in een landsch ambacht of onderneming.

In 1905 telde men nog slechts een vijftigtal Vlaamsche IJstrandvaarders en heden ten dage leven en teren al de overgeblevenen van die periode op hun herinneringen die ze geborgen houden in een « huizekotje » in de duinen verloren of een werkmanswoonst in de stad.

DE REIZEN DIE ZE DEDEN

VOOR DE AFVAART

Lombartzijde was in dien tijd een schoon landelijk dorp. Het lag daar, op een twintigtal minuten van Nieuwpoort, met zijn nette huizekens, Noordwaarts beschut door de hooge duinen en Oostwaarts uitdeinend in de Vlaanderische vlakke. Aan den voet der duinen karweiden de inwoners als slaven in den groenselkweek om de markt van Oostende te gerieven, maar op Zon- en feestdagen mieken ze leute en plezier in de vele herbergen rondom de kerk, op de plaats gelegen.

Die kerk, met haar karakteristieken toren, haar omheiningmuur en haar kruisweg van O. L. V. van Zeven Weeën in zeven steenen kappelekens rondom in dien muur gemetseld, stond beschermend, midden de plaatse langs den Zuidkant, over het dorp te waken.

Het jaar door was er vreemdelingenbeweging in dit rustige dorp.

Immers in de kerk werd sedert onheugelijke tijden een mirakuleus O. L. V. beeld bewaard dat door de visschersbevolking van de gansche kust aangeroepen en gediend werd om behouden te blijven van rampen en gevaren op zee.

Bijzonderlijk in de vastenmaand, als de vrouwen en huisgezinnen van de visschers die naar IJsland vertrokken

waren, kwamen beëwegen om te bidden voor de behoudenis hunner dierbaren; gedurende de Julimaand, wanneer het novene was van O. L. V. Bezoeking en ontelbare scharen van visschers die de kustvaart beoefenden in de novenedagen kwamen dienen; en op al de Zaterdag van 't jaar, waarop een mis voor O. L. V. werd gelezen voor 't geestelijk en 't stoffelijk welzijn der visschers; missen die door de visschers of hun familieleden steeds in grooten getale werden bijgewoond. Gedurende die tijdstippen was het dorp steeds vol drukte.

De IJslandvaarders hebben de eeuwen door altijd een bijzondere voorliefde voor O. L. V. van Lombartzijde be-toond. O. L. V. was voor hen werkelijk « de ster der zee », de voorzienige maagd die men aanroeft in de uren van het gevaar, wie men geloften en wenschen offert in 't licht van ontelbare kaarsen en wie men na de wederkomst de dank-offerande kwam bieden.

Het binnenschip der kerk bood een eigenaardig uitzicht. Het stemde den visscher tot nadenken en overweging, het gaf hem betrouwen en moed. Aan de zoldering vastgehecht met lange ijzeren staken hingen de ontelbare sloepjes en schuitjes die door dankbare handen waren vervaardigd geworden en door dankbare harten O. L. V. opgedragen waren voor verkregen gunsten. Aan en rondom het beeld schitterden de zilveren ex-voto's waarop scheepjes ingegraveerd waren; rondom de muren reekten de marmeren plaatjes met de getuigenissen van de bekomen weldaden, en langs de achterwanden, bij de poort bijzonderlijk, hingen met spijkers aan de muren, de hoopen krukken, die daar door de begunstigen werden achtergelaten. Het had een intiem karakter dit kerkje, het gaf een vredigen weldadigen indruk

van rust en vertrouwen en de visschers voelden er zich thuis.

De IJslandvaarders kwamen naar die Zaterdagse missen niet alleenlijk om hunne godsdienstige gevoelens uit te leven, om zich onder de hoede en de bescherming der H. Maagd te stellen maar tevens om er met de kameraden overleg te plegen, beraadslaging te houden en maats uit te zoeken in 't vooruitzicht van de komende afreis.

Vóór de jaren zestig greep de afreis naar IJsland te Duinkerke plaats in April, nadien vergunde de Fransche regering aan de reederijen de toelating om op 't einde van Februari, begin Maart uit te zeilen.

Maar lang vóór die tijdstippen moesten er maatregelen getroffen worden om aangeworven te worden. Ook van October af, werden de Zaterdagse missen te Lombartzijde drukker en drukker bijgewoond.

Tusschen pot en pint, bespraken de visschers aldaar hun wederzijdsche kansen, pleegden overleg om volgens de opgedane ondervindingen in 't vorig seizoen, met dezen of genen kapitein te varen, dezen of genen reeder tot patroon te kiezen, en de zelfstandige mannen die in de familietraditie niet vielen, maakten met dezen of genen complot om gezamenlijk naar Duinkerke vaart te zoeken en op eenzelfde boot hun lot, hun leven en ook dikwijls hun dood gemeenschappelijk te deelen.

Op die Zaterdagse kwamen vele jongelingenvisschers van de omliggende dorpen in kennis met jonge dochters uit Lombartzijde; ze « *vrijden* » (1) drie maanden, bleven van elkander vijf, zes maanden gescheiden en bij de terugkomst,

(1) *Vrijen*: verkeerren.

als de vangst goed medegeslagen had vierde men bruiloft, dat het stof in de bureu vloog.

't Was in December dat de toebereidselen dienden gemaakt en de akkoorden moesten afgesloten worden om te kunnen in Februari of Maart inschepen.

Er kwamen kapiteins uit Duinkerke naar Coxyde en Oostduinkerke om hun manschappen aan te werven onder de gekende families van IJslandvaarders. Algemeene regel was het echter dat men naar Duinkerke moest niet alleenlijk om monsterring te zoeken, maar ook om te « teekenen ».

Bij bendetjes zag men dan ook, gedurende de December- en Januarimaanden, de IJslandvaarders den langen weg naar Duinkerke optrekken. Vóór 1868 was dit steeds te voet. Na dien tijd, nam men te Veurne of te Adinkerke den trein.

Vermits de visschers wisten dat slechts enkele Vlamingen op één en hetzelfde schip konden gemonsterd worden, trokken ze dan ook in « troepkens » er naartoe, familieleden of kennissen onder elkander. Was er geen plaats voor 't heele gezelschap op één boot, dan vonden de anderen, door kameradschappelijkheid, allicht scheepsmonsterring.

In gekende herbergen kwamen ze te Duinkerke in betrekking met de kapiteins van de vaartuigen, en daar werd de aanwerving geteekend.

't Liep vlot van stapel voor hen die reeds verschillende vaarten hadden medegemaakt, en bij de laatste thuiskomst aan hun kapitein « *toeslag* » (1) hadden gedaan voor de naaste reis.

't Liep echter dikwijls van geen leien dakje voor de

(1) *Toeslag*: toestemming geven, belofte.

nieuwelingen, die geen « peter » meê hadden of voor de zwatelaars die naar IJsland togen zuiver uit ellende en om weg te zijn en die als verdoolde kraaien terecht kwamen in die breulende visschersbenden.

De kapiteins moesten zorgen voor hun bemanning. Voor de nieuwelingen echter werd de aanwerving nogal dikwijls afgesloten bij den reeder zelf.

De aanwerving werd « geteekend », er volgde een handslag en men was verbonden. Dit teekenen ging natuurlijk gepaard met een drinkgelag.

Vrienden en kennissen trakteerden of werden getrakteerd, en 't is dan ook niet te verwonderen dat alle visschers, na een uur of drie samenzijn, een beetje « verzouten » (1) waren!

De verbintenis geteekend zijnde, zoo kreeg dan elke visser een « teekengeld » als handgifte of handslag. Eens het geld in handen, zagen de « teekenaars » zich dan op hun eerewoord verbonden en niets, maar niets, zou in staat geweest zijn dat eerewoord te verbreken.

Het bedrag van het « teekengeld » veranderde volgens tijdsomstandigheden, maatschappelijke toestanden in verband met den handel en de koopmanschap in 't produkt.

In de uitzonderlijke arme tijden der jaren zestig en tachtig was die handslag bijna van geen tel. Het was veeleer een stuk « drinkgeld » dat de visscher kreeg: vijf Fransche frank.

Maar in die tijden kregen de visschers dan ook vanwege de Fransche regeering, die op die wijze de reederijen ondersteunde, een premie van vijftig frank per kop, en die pre-

(1) *Verzouten*: bedronken.

mie werd met het teekengeld uitbetaald, of verving het in sommige gevallen en omstandigheden.

Het bedrag van de premie en het teekengeld werd aldus vrij aanzienlijk vóór dien tijd.

Later, en geleidelijk met den opgang van de economische bedrijvigheid, de heropleving van den handel die den aangroei van de stoffelijke welvaart bewerkstelligden, en die de IJslandsche visschers naar gemakkelijker en meer winstgevende beroepen joeg, gaf men teekengelden van 100 tot 200 frank.

Hier dient opgemerkt te worden dat deze beschikking ter trouwe werd uitgevoerd en dat in vele gevallen geen melding van teekengeld in de afrekening voorkomt, alhoewel het gegeven werd. Het spreekt van zelf dat het bedrag toch afgehouden werd, maar men achtte het niet noodig ervan geschrifte houden.

Hieraan moet ook nog volledigheidshalve toegevoegd worden dat in de jaren zestig, zeventig en tachtig de visschers als « teekengeld » de belofte kregen van den koopman, een ton afvalvisch te mogen medenemen, alsook een groote hoeveelheid gedroogde, wakke en andere visch. Na tachtig werden die « teekengelden in natura » ten grootsten deele afgeschafte en vervangen door baar geld.

Blij te moede en danig welgezind, — de Fransche drank kon mirakels doen! — keerden de visschers terug naar huis, waar het beetje geld dat ze meebrachten goed te pas kwam. De dagen die volgden werden met meer vreugde besteed aan de bereddering van de reis.

Rond Februari keerden ze naar Duinkerke terug om zich bepaald te laten aanmonsteren.

Nu waren de vrouwen ook dikwijls mede, bijzonderlijk

ten tijde als 't verkeer per spoor in voege was gekomen. Er zou dien dag gegeten en gedronken worden en de vrouwtjes mochten ook eens bij de kermis zijn. Dat was echter de eenige reden niet. Bij de monsterring werd « geld getrokken » en daar 't bedrag vrij aanzienlijk zou wezen was het maar best dat moeder de vrouw het zelf opstreek en er zorg voor droeg.

Het aanmonsternen gebeurde vóór de zeeoverheid. De « Administrateur de l'Inspection Maritime » huisde in de gebouwen van een oud gedoef, gelegen in een park, niet veraf van de aanlegkaaien. De visschers noemden die « aanmonsterring-karweie »: *het park passeeren*.

Daar werd dan tevens het vaste loon bedongen, bepaald en op de monsterrol ingeschreven.

Het loon veranderde volgens de tijdsomstandigheden. Het werd vastgesteld per last. Men werd aangeworven aan 12, 14, 16 en 18 frank per last. Dit laatste was de doorsneëprijs in de laatste jaren. In de jaren tachtig was het 14 frank.

Een last was twaalf tonnen gezouten kabeljauw. Iedere ton bevatte ongeveer zestig kabeljauwen van doorsneëgrootte en woog ruim 150 tot 160 kilo. Echter de tel van twaalf tonnen was maar geldig in zee, aan land werd de last dertien tonnen. Dat wil zeggen dat de visschers bij iedere twaalf tonnen één ton ten optelle kregen voor de onkosten van koopmanschap bij 't aanschaffen van nieuw visschersgoed (zeeuitrusting, enz.). Komt het spreekwoord: « Er gaan dertien stuks in een visschersdozijn » misschien van dit gebruik voort? Die ton ten optelle werd door de reederij, bij de afrekening, per kilo uitgecijferd. De heele

lading werd gewogen en het totaal gewicht verdeeld door 142 kilos, normaal gewicht van een ton visch.

Onder loon wordt hier natuurlijk verstaan het loon toegekend aan de matrozen. Was het matrozenloon b.v. 14 frank per last, dan kreeg de kapitein 40 fr.; de stuurman 19 fr.; de zouters 15 fr. en de kuiper 16 fr. per last. De dekjongens vaarden mede voor 6 of 7 frank per last.

De aangeworvenen vernamen er tevens welk werk ze, benevens visch vangen, ook nog te verrichten hadden. Zij die een eerste of tweede reis medemaakten moesten tusschenin hun werk het « karweitje » van « spoeler » waarnemen, t.t.z. den visch spoelen en wasschen. Meer bedreven visschers werden tevens « vlekkers ». Het vlekken vergde een handige bedrevenheid. Het bestond in 't gereed maken van den visch: uithalen van ruggegraat, ingewanden enz. kortom de schoonmaak van den kabeljauw vooraleer in de tonnen gezouten te worden. Dikwijls kreeg de vlekker 1 fr. per last meer.

De « zouters » zorgden voor den inleg of den inmaak van den visch. In aanzien en rang kwamen zij onmiddellijk na den stuurman in aanmerking. Van hun vaardigheid en kennis in 't pekelen hing grootendeels de waarde van het produkt af.

De kuiper was aangenomen om de tonnen en de inpakking te verzorgen.

Kuiper en zouters waren doorgaans Franschmannen van Duinkerke of uit de visschersdorpen van Fransch-Vlaanderen. Een Vlaamsche visscher die tientallen reizen had medegemaakt kon ook als zouter in aanmerking komen.

Op 18 man was er één, op 21 en 23 man dikwijls twee dekjongens. Die moesten zorg dragen voor 't onderhoud van de

logies, de keuken en waar 't pas gaf een handje toesteken in de visscherij. De dekjongens waren doorgaans zonen van den kapitein of den stuurman.

Men zegde toen ter tijde: « Die of gene schoener is gevaren met 20 of 21 zielen en een of twee jongens ». Dat gezegde kenschetst een bijzondere mentaliteit. De groote menschen hebben een ziel, hebben verstand en weten wat ze te laten en te doen hebben; ze weten ook dat ze boeten moeten voor 't bedreven kwaad; een jongen echter is onvolgroeid, nog onkundig van wereld en verderf en moet nog een ziele worden. Dat spreekwoord is hedendaags nog in zwang bij onze visschers: « Hij vaart met drie zielen en een jongen ». Dat kan men nog overal hooren als men spreekt van manschap.

De ouderdom der dekjongens wisselde van 10 tot 14 jaar. Op verschillende monsterrollen heb ik dekjongens gevonden van nog geen 10 jaar oud. Bijna nog kinderen. Waarom werden die jongens op zulken jeugdigen leeftijd op zoo'n gevaarlijke reizen medegenomen? Om de zee gewoon te worden? Om 't bedrijf van jongsaf aan te leeren? Om er voor de Fransche vloot bekwame zeemannen uit te kweeken? Wellicht wel. De Vlaamsche visschers echter gaven er een andere reden aan.

Ik schrijf uit een getuigenis over:

« Daar vonden we den kapitein met al zijn mannen.

- » Dat miek 19 zielen en één jongen van 11 jaar en een jongen
- » van 14 jaar. Dat was een kleine en een groote jongen. Meestal
- » gaan zulke « kleinen » mede als 't een kind van den kapitein is. Ik
- » heb eens gevraagd waarom zóó een jong kind meenemen naar

» zóó een lastige en gevaarlijke en lange reis. Dat was de wet van
» Frankrijk, zegde men mij. Die jongens waren met de IJslandsche
» schepen aldus altijd op zee en daar konden nu wel gevechten of
» andere gevolgen, ziekten of sterfgevallen plaats grijpen. En ze
» moesten dan onderhooren en veroordeelingen uitspreken, en men
» kan van een onbejaard kind veel vernemen dat een groot mensch
» zou verzwijgen. Men kan kinderen uithooren waar de mannen
» stom blijven, en zoo trachtten de mannen van de wet 't fijne te
» weten te komen wat er op de schepen gebeurde ».

Bij het monstereu kreeg iedereen dan een « voorschot » op de vangst. 't Was het *monstergeld*. Het werd doorgaans berekend op tien last. Was men gemonsterd aan b.v. 10 fr. per last dan kreeg men 100 fr. monstergeld; aan 14 fr. per last 140 fr. enz. In de jaren tachtig bedroeg het monstergeld 140 fr., later liep het omhoog tot 200 fr. en meer. Vooral zee te kiezen kwamen de visschers aldus in 't bezit van een tamelijk groot voorschot, dat rond negentien honderd wel 600 fr. kon bedragen (1).

Het monstergeld was, evenals het teekengeld, en om het even wat de vangst opbracht, bepaald voor den visscher bestemd. Nooit moest er, verzekerde men mij, op een voorschot terugbetaald worden. Was de vangst uitermate slecht dan kon in de laatste jaren, de koopman van zijn recht gebruik maken om den « deelvisch » voor zich te houden.

(1) Als eigenaardigheid mag hier aangestipt worden dat in 1864 te Duinkerke opstootjes plaats hadden. De reeders wilden het loon verminderen. De Duinkerkenaren kwamen hiertegen op. De Vlamingen wilden toeslaan, maar werden hierin door de Franschmannen belet.

Gedurende de overeenkomst-palabers werd immers ook bepaald dat een hoeveelheid tonneken ter beschikking der manschap was gesteld om hun « zootje » (1) visch te zouten en na de reis mede te nemen naar huis.

Dat « zootje » visch bestond hierin: Telkens er een « edelbut » (een visch twee meter lang, dertig centimeter dik en van 60 centimeter tot een meter breed) gevangen werd, was de kop en de staart voor de bemanning. Uit dien kop sneden ze de « kaakstukken » die mede met de staarten gezouten werden.

Die kaakstukken en staarten bewaarden den heelen winter door, en bij de visschers at men dan kaakstukken zooals men nu bij de boeren zwijnenvleesch uit de kuipe eet. Ook de « wammen » van den but mochten door de visschers benuttigd worden. De wammen zijn de vliezen waarin het ingewand zit. Ze werden met een stuk uit de rugge « gespringzout » (2) en dan gedroogd. Die gedroogde wammen waren heerekost. De rest van den but werd evenals de wammen gezouten en gedroogd en bij de aankomst verkocht aan de kooplieden als « vette visch ». De bemanning nochtans kreeg bij « loting » een partijtje vette visch als deelvisch.

Het « zootje » bestond verder uit « zwembalgen » (de zwemblaas van den kabeljauw), de witte keeltjes en de steerten van den visch.

De last-opbrengst van de vangst werd berekend in zoo-

(1) *Zootje*: mengeling. — *Zootje visch*: hoeveelheid visch van soorten. — *Deelvisch* na de reis.

Zootje eten: soort hutsepot.

Zijn zootje van boord halen: uit dienst vertrekken.

(2) *Springzouten*: een eerste zouting doen ondergaan; lichtjes zouten.

veel « parten » als er mannen aan boord waren. Echter enkele jaren vóór den oorlog kwam het gebruik in zwang om in « entreprise » en « per steert » te visschen. Dit wil zeggen dat iedere visscher zijn gevangen visch telde per steert en volgens de aldus opgevulde tonnen « per last » werd vergoed.

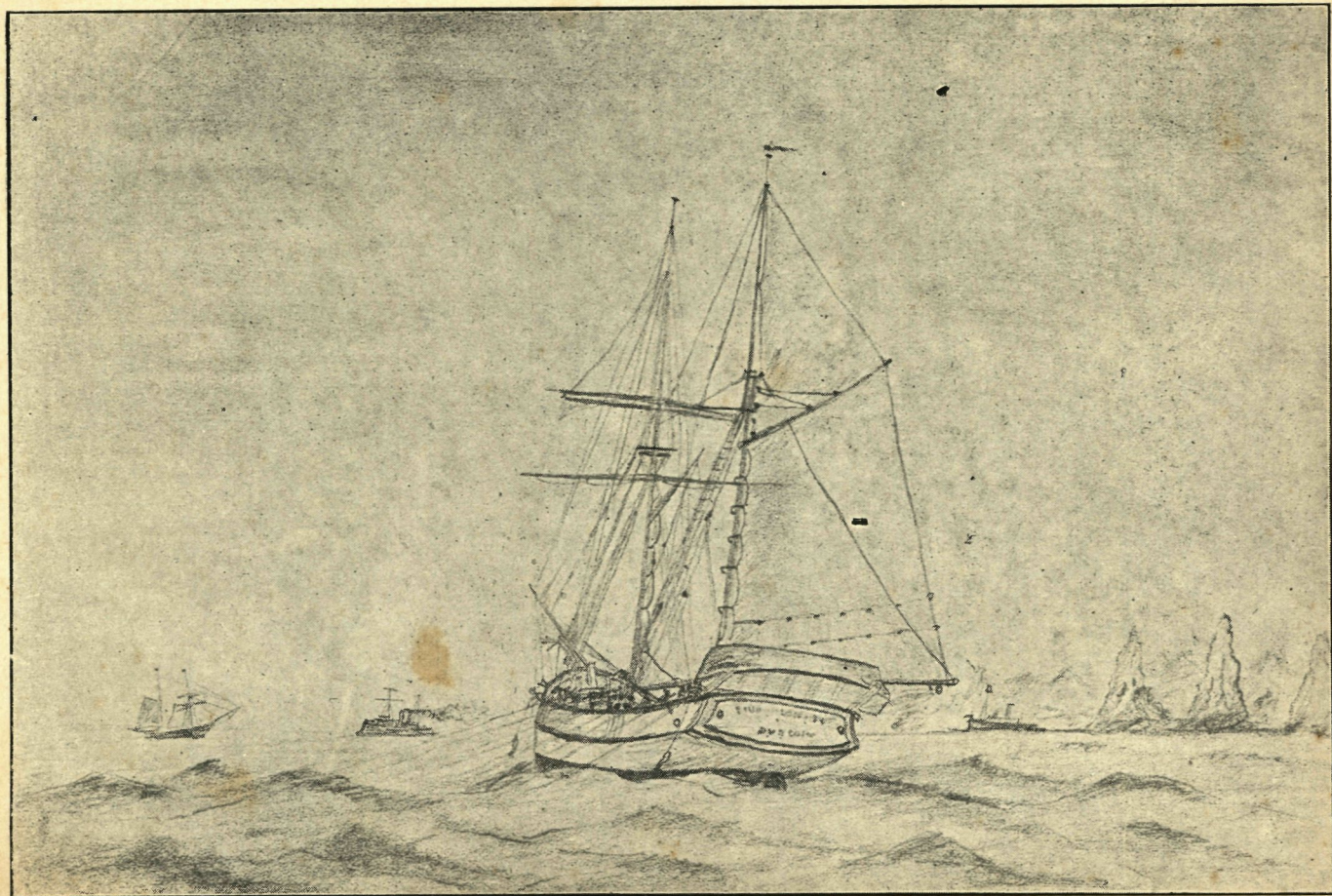
Speciaal werd ook medegedeeld dat, indien het ongeluk wilde dat een visscher « bleef op IJsland » (1) de deelvisch en het partloon zou opgestuurd worden aan de weduwe of aan de ouders. Voor den consul werd de afrekening gemaakt.

Dat werd door kapitein en reeders aangezien als een heilige verplichting, en ook de bemanning stemde hiermede ten volle in. In die dagen was de « naastenliefde » geen ijdel woord.

Gebeurde het nu dat midden het vischseizoen een vischer gekwetst of ziek werd en door het patroeljeerend oorlogschip van boord gehaald en naar huis terug gebracht werd, dan bestond ook dikwijls de overeenkomst, dat de zieke of gekwetste maat vergoed werd in de totale opbrengst nevens de andere leden der bemanning.

De geheele afrekening gebeurde twee, drie dagen na den verkoop van de vangst. Die verkoop geschiedde ofwel dadelijk na aankomst, ofwel enkele dagen, somtijds ook een paar weken nadien, als de markt « overgoten » of « verstrapt » zat. De prijs van de vangst had wel geen invloed op het loon, vermits men per last vergoed werd, maar de koopman wilde doorgaans eerst over geld beschikken.

(1) *Blijven op IJsland*: vergaan, verongelukken, over boord geslagen worden; aan zijn dood komen.

Aan 't kollen op de IJslandsche kust.

In de bedingen van de aanwerving stond vermeld, of het werd mondelings overeengekomen, dat de visscher, benevens zijn loon, ook drank en ate (1) aan boord kreeg op kosten van de reederij. Dat was natuurlijk gewone zeemanskost en de hoeveelheid drank werd uitdrukkelijk bepaald. Tabak, koffie, en andere waren die in Frankrijk ofwel te duur betaald werden, ofwel geen gemeenschapsvoedsel konden genoemd, vielen ten laste en voor de persoonlijke rekening der Vlaamsche visschers. En koffie en tabak werden, met tientallen kilos, aan boord gebracht door de Vlamingen. Niet uitsluitend voor eigen gebruik, maar om aan inkoop-prijs, plus een klein winstje voor de gedane moeite, de Fransche bemanning te gerieven en ter wille te zijn.

Ten einde de eentonigheid in het schipsproviand te breken, brachten de Vlaamsche visschers een goede voorraad « extratjes » mede aan boord, als b.v.: een hoeveelheid van vijftig tot honderd eieren, die ze « in stukskens papier draaiden om lange te bewaren », een gerookte hesp, een pak of twee chocolade, een potje smout, enkele gerookte haringen en dies meer.

Op den aanmonsteringsdag gaven de reeders aan de manschappen van hun schepen hun « *grootte fooie* » (2). Bij de monstering waren de bemanningen met hun familieleden door den reeder ten disch genood. Maar vóór het feestmaal greep de plechtige beschepingsmis plaats. In die mis waren reeders, personeel, kapiteins, bemanning en familieleden aanwezig.

(1) *Ate*: voedsel.

(2) *Fooie*: dit woord fooie is tot heden bij de oude IJslanvaarders blijven bestaan. Het beteekent algemeen in 't West-Vlaamsch: een feestje, kermisken, plezierpartij, vreugdemaaltijd. (De Bo.)

Die bescheppingsmis greep plaats in de parochiekerk waartoe de reeder behoorde; 't zij dus in St-Ellooikerk, de hoofdkerk, 't zij in de tweede kerk van St Jan den Dooper, ook de kerk van den H. Goewaert genaamd (1), 't zij in het kapelleke van O. L. V. de Maagd der Duinen. Dat kapelleke is sinds eeuwen het beëvaartsoord geweest der IJslanvaarders. 't Is ook in dit kapelleke dat de dankbare gedachtenissen bij tientallen, heden ten dage nog te zien zijn. Die gedachtenissen zijn in vele opzichten zeer merkwaardig. Ze leeren ons immers den gemoedstoestand van het zieleven van die oude zeebonken kennen; ze leeren ons hoogschatten de kristelijke gevoelens die hen steeds hebben beziel en ze doen ons met eerbied opzien naar die ruwe eenvoudige mannen, maar die in de uren van gevaar deemoedig als kinderen konden zijn en schoon als een rechtschapen ziel.

In dit kapelleke, daar een eindje over den « *Leugenaer* » (2) gelegen, op den weg naar de zee en buiten stad in een rustige omgeving, wordt sedert onheugelijke tijden een mirakuleus O. L. V.-beeldje vereerd, dat gevonden werd in 't jaar 1403, gedurende de delvingen voor de versterkingen, aan den Noord-Oosthoek, aan den voet van een kasteel in de duinen. Tevens werd, niet verre van de zee af, een bron ontdekt van mild drinkbaar water. De Duinkerkenaren vonden in deze dubbele ontdekking een aanwijzing dat Gods Moeder hier wilde vereerd en begroet worden. Justin Van Haverskerque, baljuw der stad, deed er een kapel bouwen.

(1) E. H. Goewaert was eenige jaren pastoor te Arneke bij Kassel. Later geloofszending in Duitschland en bisschop van Hildesheim. De visschers vereeren hem als een Vlaamsche heilige.

(2) *Leugenaer*: een gebouw bij de kaai en vischmijn.

Als men thans het kerkje bezoekt komt men dadelijk onder den diepen indruk van het grootsch vertoon van een machtig vertrouwen in de H. Maagd. Het kleine beeld, dat steeds in kostelijke kleederen uitgedoscht is, troont midden zilveren en gouden ex-voto's en is behangen met kostbare sieraden. Scheepjes en sloepjes overal het kerkje rond, en marmeren gedenkenissen bij de vleet. Kaders met geschilderde IJslandsche schoeners te allen kante.

De devotie tot de H. Maagd der Duinen plantte zich voort van geslacht tot geslacht. Alle IJslandvaarders bezochten tweemaal 's jaars het kerkske: vóór het vertrek en na de wederkomst. Als 't zwaar en stormend weder was, kwamen de « bazinnen » van Duinkerke en ommeland er de Maagd aanroepen tot heil van hunne mannen, zonen of broeders. Het eerste kapelleke werd in 1714 vergroot, omdat de volkstoeloop niet meer te slikken was. In 1793 werd het een militaire opslagplaats voor oorlogstuig. Het mirakuleuze beeld werd echter in veiligheid geborgen. De opslagplaats ontplofte in 1794 en 't kapelleke vloog de lucht in. In 1815 werd de nieuwe kapel opgericht en in Maart 1816 aan O. L. V. Maagd der Duinen toegewijd.

Gedurende heel den loop der negentiende eeuw, groeide de vereering tot O. L. V. Maagd der Duinen gedurig aan. De visschers en bedevaarders offerden gedurende dien tijd 465 marmeren plaatjes, 457 harten en meer dan 200 scheepjes. Van 1885 tot 1900 verkocht men ruim 25.000 gedachtenissen van het Heiligdom.

Alle kapiteins die op IJsland vaarden kwamen voor het vertrek hunne manschap stellen onder de hoede van O. L. V. Maagd der Duinen. Van af 1853 werd er jaarlijks een plechtige afvaartmis gezongen ter intentie van al de IJs-

landvaarders. In deze mis waren tegenwoordig: de zee-overheden, de reeders, de kapiteins, de visschers en hunne huisgenooten. In 1897 en 1898 werd deze mis gevolgd door de wijding van de vloot. Sinds 1926 heeft deze mis geen plaats meer, vermits er geen schepen meer naar IJsland trekken (1).

Na de beschepingsmis, greep het afvaartfeest plaats. 't Werd, volgens verschillende IJslandvaarders mij zegden, steeds gegeven in een « treffelijke » café onder het voorzitterschap van den reeder.

Dit feestmaal was altijd een echte kermis. Men bleef uren aan tafel zitten, at en dronk buikske-sta-bij. Er werd een flikker gedanst en een liedje gezongen. De kapitein beschonk zijn bemanning en de stuurman gaf ook een rondeke. De reis werd besproken en daar vernamen bemanning en familieleden de inzichten van den kapitein in verband met de reis. Hij vermondde hun zijn vooruitzichten, in welke baai en rond welken tijd hij dacht aan te leggen om versch water op te doen. Hiermede waren de huisgenooten genoegzaam op de hoogte om op den omslag hunner brieven, die ze voor de « IJslandsche zee » bestemden, te bepalen waar het patroeljeerend oorlogsschip rond zulken tijd, zulk schip op zulke plaats gebeurlijk kon aantreffen.

De vermoedelijke datum van vertrekken werd bekend gemaakt, en na een laatste druppelke en een ferme « *poester* » (2), een beetje zat ook, gingen de IJslandvaarders met hunne vrouwen nog een wandelingske doen langs

(1) Inlichtingen verstrekt door WelEerw. Heer abbé Van Eecke, kapelaan der kapel.

(2) *Poester*: heete koffie met brandewijn. Kokend water met brandewijn en suiker was een *gloria*.

de kaai, dronken nog een glaasje bier om den nadorst door te spoelen, wisselden hun geld in de bank uit en togen toen terug naar huis, « *slag makend* » (1) van den last van 't geld en van... den drank.

't Werd nu een koortsig gedoe om zich zeevaardig te maken, den « pluizak » en den « voorraadzak » in gereedheid te brengen en alle andere noodige schikkingen voor de afvaart te treffen.

Met het bedrag der gekregen voorschotten kocht men roode baais, hemden, onderbroeken, stukken wantlaken om « kolwanten » te vervaardigen, « dat zijn schroôn wantlaken, zegt een geschreven getuigenis van een IJslandvaarder, die wij zelf mieken in reepen om rond de vingers te draaien opdat de vischlijn waar het lood aanbing, gemakkelijker zou gevierd worden en ook om 't vel van onze vingeren niet te scheuren, anders na een dag of vier staat ge daar te vischen met bloot vleesch aan uw handen en ge kunt het niet meer uithouden van de pijn ».

Thuis werden de warme slobkousen afgebreid; het oliegoed nagezien; de laarzen ingevet en gesmout; het oude ondergoed gestopt, gewasschen en uitgestreken. Men ging gejaagd gaan winkelen om de noodige koffie, suikerij, tabak, eieren aan te schaffen en zij die in de stad woonden liepen bij hunne maats in de duinen of gingen te boere een hesp opkopen.

Enkele dagen vóór de afreize, gelijk muilezels geladen met de bezatse, den voorraadzak en den pluizak, was het terug Duinkerkewaarts « om het goed aan boord te brengen ».

(1) *Slag maken*: als een schip te zwaar geladen is op ééne zijde dan helt het over, ligt op zij, maakt slag.

Aan het tolkantoor te Ghyvelde werden de zakken niet onderzocht, maar de IJslandvaarder kreeg een tolbeambte mede die bij 't inschepen van 't goed aan boord aanwezig was en het aldaar *verzegelde* (1). Van toen af mochten die zakken niet meer opengedaan worden tot zoolang men uit de haven niet gevaren was. Dit gebeurde om 't « *blauwen* » (2) van tabak, sigaren en koffie te beletten. Eens op zee werd het internationale waar die broederlijk gedeeld of verkocht werd aan de Fransche medebemanning.

Er bleven nu nog eenige dagen over vooraleer de afvaart zou plaats grijpen. Ze werden te nutte gemaakt om vrienden en kennissen en maagschap te bezoeken en « goeden avond » te wenschen. Ze werden ook gebruikt om zich in regel te stellen met den Hemel.

Op gemeene kosten, lieten de maats van een zelfde stad of dorp, in de parochiekerk een mis lezen om 't welvaren en de goede behoudenis en een gelukkige thuiskomst te bekomen.

De Nieuypoortenaars deden een mis lezen voor O. L. V. van den Nood Gods in de parochiale kerk. Te Coxyde las men een mis ter eere van den Glz. Idesbald. In De Panne was het St Pieter, de patroon der visschers, die aanroepen werd; te Oostduinkerke kreeg O. L. V. weer de voorkeur en te Lombartzijde was het natuurlijk de mis voor O. L. Vrouw van Lombartzijde.

Vele IJslandvaarders van Oostduinkerke deden hierbij, afzonderlijk voor elke boot, nog een Zaterdagmis lezen te Lombartzijde en trokken er met hun huisgezinnen naartoe.

(1) *Verzegelen*: de zegels opleggen.

(2) *Blauwen*: smokkelen.

Ook de visschers van andere dorpen gingen geregeld vóór 't afreizen de Zaterdagse mis bijwonen.

Na die missen gingen de mannen en vrouwen gewijde kaarsen koopen: Een voor den man op het vaartuig, een voor de vrouw thuis. Die kaarsen werden bij stormweder op IJsland of hier langs de kust, te branden gezet voor het levensbehoud van den visscher.

Te Coxyde deelde Pastoor Lootens omstreeks de jaren negentig dikwijls bidprintjes na de mis aan de vertrekkende visschers uit. Ze moesten het weigerlijk bij zich houden en in tijden van gevaar met veel vertrouwen lezen.

In stad of dorp zelf, werd na de mis, gezellige bijeenkomst gehouden en vierde men vóór het vertrek naar Duinkerke, *den fooiedag*. Er werd geklonken en gedronken en dikwijls samen genoennaald. Dat waren de *kleine fooiedagen*.

Op die fooiedagen waren de maats met vrouwen en huisgenooten op hun beste gekleed. De mannen droegen de dikke donkerblauwe broek en vest, de gebreide blauwe baai toegestroopt rond den hals, en de blauwe klak met zwarte klep. De vrouwen staken in hun bonte rokken, de gekleurde omslagdoeken rond de borst met de tippen vastgemaakt aan den schorteband.

Die schorte, of voorschoot, was het sieraad der vrouwen: bestippeld en betikkeld waaide ze als een vlag rond hun beenen.

't Gelag werd gevierd in een visschersherberg; na den maaltijd at men koekeboterhammen met « straffe » (1)

(1) *Straffe*: sterke, krachtige.

koffie, met een « druppelken erin ». Men dronk dan « kortedrank » of genever met plezier en uit geneuchte.

Bij de Vlamingen is een feest niet denkbaar zonder gezang en liedekens. Op die foaien werden de liedekens op het eigen bedrijf bovengehaald.

Zelfs de speelman met zijn harmonika of zijn vedel ontbrak niet. Hij begeleidde de liedekens of speelde een *airke* om de paren te laten dansen. Te Nieuipoort was het een zekere Vintioen, die, op zijn kas « tjonken » kon van 's morgens tot laat in den nacht.

Ik heb eenige van die liedekens verzameld. Een er van dagteekent van de jaren zeventien honderd. Voor de eigenaardigheid laat ik het hieronder volgen. Geheel het IJslandsch bedrijf en een heele IJslandsche reize worden erin beschreven.

HET FOOIE-LIED DER IJSLANDVAARDERS (1).

In 't jaer zeventien hondert,
Gy moet niet zyn verwondert,
Wy gaen al naer Nieuipoort
Om te slaen een accoord.
Het is in de maend van Maert
Dat men 't klaer maekt tot den vaert;
Als 't klaermaeken was gedaen,
Wilt verstaen,
't Zal wel gaen,
Moeten wy naer de foye gaen.

(1) Staat als « Reys naer Island » met de zangwijze geboekt in het kostbare werk van E. De Coussemaker, Chants populaires des Flamands de France, n. LXIV.

Elk met zyn lief geprezen
Moet in de foye wezen;
Speelman, al tot besluyt
Speelt dat matlotjen uyt.
Daer wierd al zoo menig meyd
Dezen nacht adieu gezeyd.
Als de foye was gedaen,
Wiljt verstaen,
't Zal wel gaen,
Moeten wy dan zeylen gaen.

Vooreerst moeten wy zeylen
Drie hondert zestig mylen;
Zoo passeeren wy 't Zand,
Lustig, geestig en plaisant.
Onze coers is 't Kleyn gat deur,
En wy loopen zonder getreur;
Wy krygen Fayerelle in 't zigt,
't Is niet sligt
G'heelee ligt
Dat men 't eyland Fulot zwigt.

De Oceaensche zee, wilt weten,
Daer is geen grond te meten.
Wy zeylen dan weêr voort
En laeten Ferøe aen stierboort;
En zetten ons coers alsdan
Regte naer de Westermans.
Dan zeylen wy metterspoed,
Met gemoed
Alzoo zoet,
Tot men den berg Hecla groet.

Toen by de Vogelschaeren
De koude is men geware;
En weest toch niet belaên,
Ziet voor u den Jokel staen.
Wy varen wederom voort
Naer den hoek van Bredefiort,
Haelt op u *karegador* (1),
Met een woord,
Zoo 't behoort.
Haelt den visch maer binnen boord.

Matroozen, schept couragie,
Ja, met *half equipagie* (2)
Knuiver en stagsel in (3),
Dat gaet naer ons gewin.
Als de maend Mey is *verschint* (4)
Wachten wy den Westewint.
Wy vischen met goeden moed,
Alzoo zoet,
En met spoed,
Tot wy krygen den wind goed.

De bogt en geeft geen visch meer,
Het is voor ons een hertezeer.

(1) *Karegador*: Spaansch cargador, scheepsmakelaar. Hier blijkbaar te verstaan als cargo: lading.

(2) *Half equipagie*: zelfs als door stormweder de helft van de bemanning sou overboord geslagen zijn.

(3) *Knuiver- en stagzell*.

(4) *Verschint*: verschenen.

Wy loopen van daer voort
Tot den hoek van Direfiort.
De vischerie voortaan
Is nu aen de west gedaen;
Wy zeylen van daer weêr voort
Met accoord,
Zoo 't behoort,
Tot wy komen tot Kaep Noord.

De maand July geprezen,
Die komt daer ingetreden.
Wy zeylen van daer voort
Zeggende adieu Kaep Noord.
Wy loopen Grim in 't gemoed,
En wy zeylen metter spoed
Naer den Rooden Hoek gezogt,
En toen nog
De Blauwe Bogt
Heeft veel kabeljauw gebrogt.

Ougstmaend komt aengedreven,
Elk wenscht zyn lief geprezen.
Wy loopen langst de Suyd.
Alsdan is 't *kollen* uyt; (1)
Als den vyftienden dag draeyt,
En de wind van Noorden waeyt,
Elk denkt op zyn lief *matress*. (2)
't Dient al best

(1) *Kollen*: visschen met de kollijn (zie verder).

(2) *Matress*: Fransch: maîtresse. Hier vrouw of lief.

Voor een les.
Elk zegt: Adieu, Langenes.

Zoo laet het nu maer loopen
En voor de winden stroopen,
Het groot marszeyl in top.
Schipper, brengt de bottel op!
Men roept: Stierman, aen bakboord,
Ziet de haven van Nieuipoort,
Dan loopen wy weder voort,
Met een woord
Zoo 't behoort,
Langst de kust tot Duynkerke voort (1).

Er bestaat ook nog een ander liedekje, dat de reis beschrijft. De zes eerste strofen wijken echter af van hetgeen in 't begin van 't vorig liedje vermeld staat, om reden dat de vaart beschreven wordt langs het kanaal naar den Atlantischen Oceaen. Vermoedelijk is het hier een schoener die uitvaart uit St Malo en langs Ierland de vaart neemt naar IJsland, dus langs den Atlantischen uitkant.

(1) Dit liedekje beschrijft eene IJslandsche reize langs de Noordzee. Onze IJslanders varen uit Duinkerke door de Noordzee; langsheen de Engelsche en Schotsche kusten komen ze aan de Orkney-eilanden waar ze het Gat van Schotland en 't Klein Gat (tusschen de Orkney en de Shetland-eilanden) doorvliegen. Ze ontmoeten het eiland Fair (Fayerelle) en komen in de « Oceaansche zee » Westelijk de Feroë-eilanden (22 in getal waarvan 5 onbewoond; liggen op 400 klm. van IJsland af), waar ze Foula (Fulot) zwichten omdat er geen vuurtoren was. Over de Feroë-eilanden stevenen ze Noordwaarts recht op IJsland dat ze bereiken 't zij in 't Zuid-Oosten (aan 't Engelsch Hoofd), 't zij in 't Zuid-Westen aan de Vestmanna-Eyjär (de Westermans-eilanden), waar ze weldra aldaar den Hekla zien oprijzen.

Alle die willen naer Island gaen,
Om kabeljauw te vangen
En te visschen met verlangen.
Naer Iseland (*bis*), naer Iseland toe;
Tot driendertig reyzen zy zyn nog niet moê.

Als den tyd van de foye komt aen,
Wy dansen met behagen
En me weten van geen klagen.
Maer komt den tijd (*bis*) van naer zee te gaen,
Iedereen is al met eem zoo zwaer hoofd belaên.

Alser de wind van het noorden waeyt,
Wy gaen naer de herberge
En wy drinken zonder erge.
Wy drinken daer (*bis*) al op ons gemak
Tot dat den lesten stuiver is uyt onzen zak (1).

Zij varen rond IJsland langs het Westen om: langs een gevaarlijke klip, de Fuglasker (de Vogelscharen); komen vóór den vooruitspringenden Snaefell Jökull (de Jokel; jökull is IJslandsch = ijskegel, sneeuwberg) en geraken in de Breidi-Fjord (Breidafjord). Als deze « bocht » geen visch meer geeft, dan verleggen ze Noordwaarts in de Dyra-Fiord (Direfioort). Hiermede is het aan « de West » (de Westkust van IJsland) gedaan. Zij bereiken de Horn of « Kaap Noord », steken op het eiland Grim af (in 1860 werden verschillende schepen alhier door 't Poolijs geblokkeerd en de bemanningen moesten den winter op 't eiland doorbrengen), keeren terug onder land, zeilen rond den Rooden Hoek, door de Blauwe bocht, en komen bij kaap Langenes (Langenaes), waar ze vaarwel zeggen aan IJsland.

Met hevigen Westelijken wind, werden de schepen, op 't einde hunner terugreis, heel dikwijls tot voor de haven van Nieuport gedreven. Daar sloegen ze dan 't roer om, om « onder 't land » langs de kust Duinkerke te bereiken.

(1) Beduidt dat als de wind hevig in 't Noorden zat, men niet uitvaarde en zijn tijd en geld verspeelde in de herbergen, wachtend op « goê wind ».

Alser de wind van het oosten waeyt.
De schipper, bly van herten.
Zegt: « Wat willen wy laveren? (1)
't Zal beter zyn (*bis*), ja 't zal beter zijn
Te loopen voor de wind regt de *canele* in » (2).

Langs de Leezaers (3) en de Schorels voorbij;
Van daer al naer Cap Claire (4),
Die niet weet, hy zal wel leeren.
Toen komter by (*bis*) onzen stiereman,
En hy geeft ons de coers regte naer Iseland.

Dan loopen wy 't eyland Rookol (5) voorbij;
Al naer de Vogelscharen
Dan kan ieder openbaren.
En van daer naer (*bis*) den hoek Bredefiort
Daer smeten wij de kollen al buyten bord.

De laatste dorpsfooiedag eindigde laat in den avond, ja
diep in den nacht, en als men het bed opzocht voor den laat-
sten slaap was iedereen nogal tamelijk « *zwaar beladen* » (6).

(1) Over en weder zeilen. — Tegen wind zeilen, tot men in de hooge zee komt.

(2) *Canele*: kanaal.

(3) *Leezaers*: kaap Lizard van Cornwall in den Zuidwesthoek van Engeland.

(4) Kaap Claire: kaap in 't Zuid-Westen van Ierland (Cape Clear).

(5) Eiland Rockall in den Atlantischen Oceaan, Westelijk de Hebriden-eilanden.

(6) *Zwaar beladen*: te veel gedronken hebben; bij drank zijn.

Bij 't kriecken van den volgenden dag, toog men, de kleine pakjes op den rug gesnoerd, naar Duinkerke, na van moeder of van vrouw een kruiske ontvangen te hebben, met den duim midden op 't voorhoofd geteekend. Onnoodig te zeggen dat het steeds bij het vertrek « *hoogwater* » (1) werd zoowel bij afreizers als thuisblijvers.

Hoe de gemoedstoestand van zulke mannen op dit oogenblik was kan ik niet beter weergeven dan hier enkele regels over te schrijven uit een getuigenis van een visscher die in 1894 zijn zesde reize deed:

« De 4 Maart is daar en wij vertrekken 's nuchtens voor zes uur » uit Nieupoort, te voete naar Veurne om den trein van acht uur te » pakken. 't Huisgezin is verlaten, we kijken nog 'n keer omme » langs den weg; je vrouwe, die sloore, staat daar allichte in de » achterdeur te *schreeuwen* (2) omdat de kinders 't niet zouden » zien. De *sjieke* (3) heeft werk in onzen mond, we bijten 't verdriet weg en allé maar vooruit! We komen te Veurne een kwartier » vóór acht uur, zien er onze kameraden die ook vandaag vertrekken » uit Duinkerke. We drinken een glas en nog een om 't zweet en » de alteratie weg te spoelen. En dan jongen zeere om een kaartje. » Tuut! daar gaat de trein, we naderen onze « *meseetje* » (4). » Aangekomen in Rozendaël, we stappen af en: « Dat 't naar de » konte gaat! » We gaan nog elk een pot gaan drinken. En dan te » voet naar Duinkerke. Allé jongens, schept maar couragie, 't is voor » geen eeuwe. We komen aan den bassin. 't Schip ligt er al. We

(1) *Hoogwater worden*: tranen voelen opwellen.

(2) *Schreeuwen*: weenen; zijn verdriet uitsnikken in 't geniep.

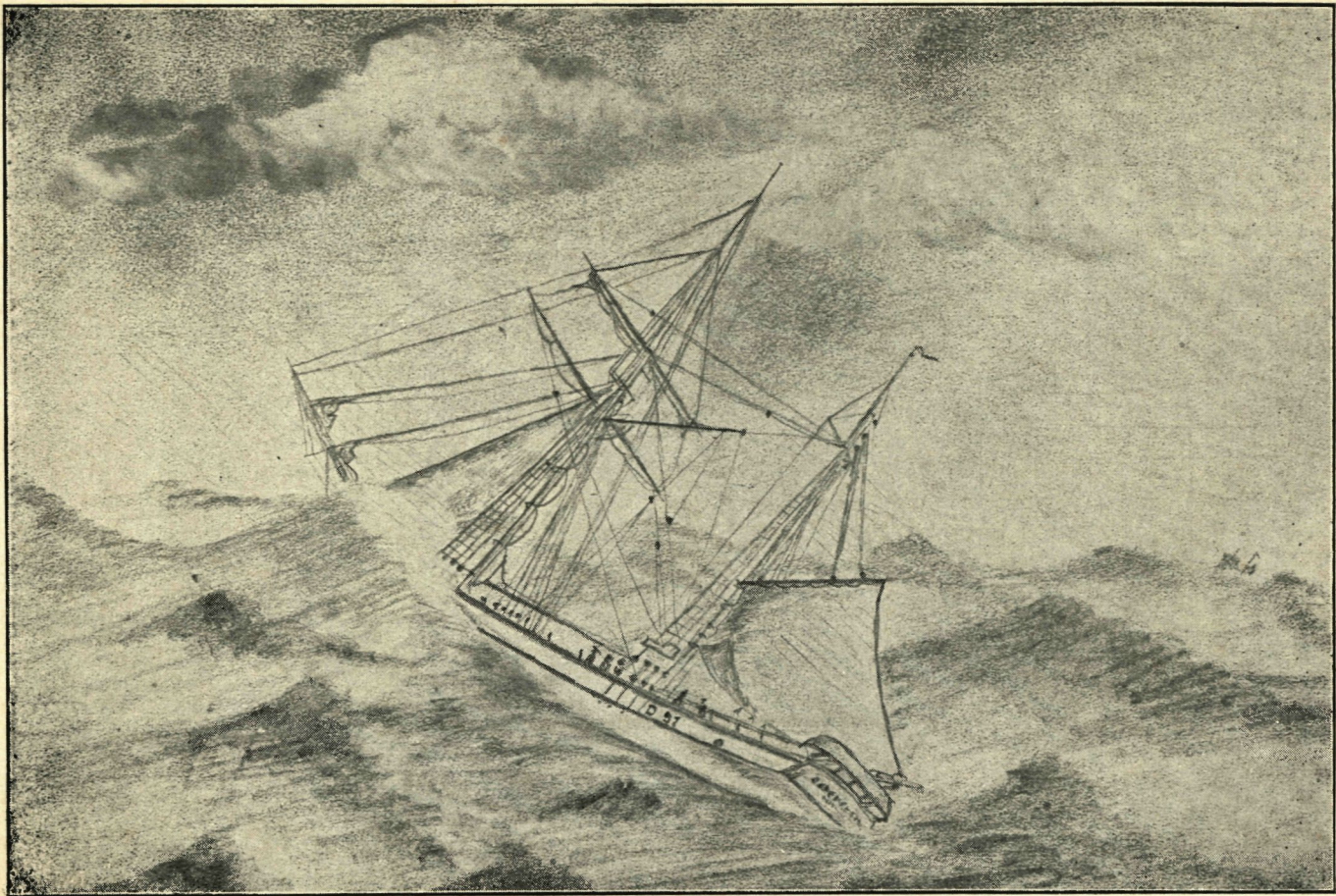
(3) *Sjieke*: knauwtabak.

(4) *Meseetje*: Fransch: misère; ellende.

» hebben niet veel tijd meer maar *in een haaste* (1) toch nog 'n bor-
» rel ingeslokt. Ge moogt zijn wie ge wilt, maar ge staat toch te pijn-
» zen op thuis en op de vrouw en op de kleinen en in zulkke momen-
» ten 't is nog een druppel die deugd doet. We snakken ze binnen.
» Dan naar de kaaie. De koopman is daar. Bejour, mâtelot! Ha,
» voilà les Belges! en *wieder* (2) van eigen preutsch omdat hij dat zei.
» En we kregen dan nog een glas van hem, een goeie. 't Was een brave
» vent en tusschen al die krijschende vrouwen die op de kaaie staan,
» dan aan boord. We geven de hand aan den koopman en we zeg-
» gen: Adieu aan 't land ».

(1) *In een haaste*: rap, zeere, in een gauwte.

(2) *Wieder*: wij.

Zwaar weder. Een pak zee aan boord.

DE AFREIZE EN DE « ROUTE ».

Van einde Februari tot halverwege Maart lagen de zeilschoeners (van motoren of stoom was er geen spraak) met tientallen te wachten op de afvaart. Die slanke schepen schenen als gesneden om door de zeeën te klieven. 't Waren meestal tweemasters. Twee groote zeilen en twee topzeilen aan die masten. Aan den voormast nog een of twee rechtehoekige zeilen die dwars het vaartuig spanden en vooraan het stel van drie of vier driehoekige zeilen aan den knuiverboom. Geheel die zeilagie werd volgens weder en wind uitgezet, ingekort of neergehaald. Midden het schip bevond zich het ruim dat vol tonnen stak, om er « uw pooten over te breken ». Vóór- en achteraan waren de slaapgelegenheden en logiesruim voor matrozen, stuurman en kapitein.

Dagen lang hadden vlijtige handen den « uitreed » (1) bezorgd. Tonnen, zeilen, allerhande benodigheden, proviand, water, vischgerief en zout werden aan boord gesjouwd. De lucht was doordrenkt van zoutreuk en op de kaaien stonk het naar den sterken pekkel. De manschappen brachten twee, drie dagen voor 't vertrek hun pluizakken en

(1) *Uitreed*: van uitreeden; kleedingstukken verzamelen.

voorraadzakken aan boord en zochten hun « kooien » op. 't Ruim van 't schip leek een echt magazijn.

Naarmate de afvaartdag naderde werd de drukte koortsiger. 't Was kwestie zoo vroeg mogelijk te vertrekken en gereed te zijn tegen den gestelden dag. De kapitein was druk in de weer zoowel op zijn schip als aan wal. Na- en toezicht vergden al zijn aandacht en bezorgdheid.

Onmiddellijk vóór de afvaart was het een roering van belang aan boord. Alleman was aan dek en op de kaaie stond een *bresse* (1) volk, familie en huisgenooten om het vertrek bij te wonen en een laatste vaarwel toe te wuiven. Hier vroeg er een nog een pakje knauwtabak, daar vergde een tweede nog een « botteltje absinthe », verder verlangde een derde nog wat snuisterijen. 't Vrouwvolk liep het halen, sprong aan boord, moest er van gejaagd worden door den kapitein. Daar gaan enkele zeilen op. 't Zeilgetouw wordt een laatste maal nagezien. Uit zee komt de tuiboot; trossen worden uitgeworpen, binnengehaald en aan de draagstaaf van de tuiboot vastgehaakt. Een laatste bevel. Al klaar! En getrokken door de tuiboot schuiven drie, vier schoeners de geul uit, 't zeeget in op Gods genade, op reis voor ruim zes maanden.

Op de kaai loopt het volk een eindeke mede, roept de laatste groeten luide in de lucht. Aan boord gaat de vlag driemaal neer en driemaal op; aan land wuiven de zakdoeken het laatste vaarwel. De schoener wordt kleiner en kleiner. Van aan de kaai kunnen de vrouwen zien dat ze 't zeeget ingaan. Het fokkezeil wordt geheschen, teeken dat men gereedschap maakt om de tuiboot te lossen. Ze wenden

(1) *Bresse*: toeloop; hoop; samenscholing.

zich om, de gemoederen schieten vol, springen open en bijeen staan ze daar nu te weenen als kinders in hulpelooze doening.

Pas is de schoener van de tuiboot losgehaakt, of daar wordt de wimpel terug op en neer gehaald: de laatste groet aan 't land en aan Onze Lieve Vrouw Maagd der Dui-
nen.

De kapitein slaat een groot kruis, stelt zijn schip en zijn bemanning onder de hoede van den Heer. De zuidwester of de muts afnemend zegt hij luidop: « A la grâce du ciel; à Dieu va! » en beveelt dadelijk daarop:

— Allez, tout le monde sur le pont pour la prière!

Alleman staat een wijle met ontdeken hoofde stilzwijgend te bidden. 't Duurt niet lang. De kapitein dekt zich het eerst en heel de manschap vliegt aan de zeilen. Ze worden geheschen onder gezang en geroep. De wind doet de schoener vooruitvliegen; het schip heeft zijn koers naar 't Noorden; het groote avontuur is begonnen.

Hier mag wel op gewezen worden hoe diep godsdienstig dat ruw zeevolk steeds is geweest en gebleven. Aan land mochten de reeders de grootste onverschilligheid inzake godsdienst aan den dag leggen, aan boord echter hadden ze niets meer te praten. Hier was de kapitein de baas, en alle kapiteins waren inkristelijke menschen.

Zij eischten ook dat hunne boordinrichting deze gesteltenis te kennen gaf, en zoo zag men op ieder schip in het logiesruim boven de « *schaftetafel* » (1) een kapelletje onder

(1) *Schaftetafel*: vastgemaakte tafel in 't logies der mannen.— *Schaften*: vierurenboterham eten. — Men schaft tusschen de groote maaltijden.

glas hangen. Nu nog ziet men op de Vlaamsche visschers-sloepen die kapelletjes.

Kenmerkend is het ook te vermelden, dat op zeer vele booten gedurende de heenreis en gedurende de terugreis, de geheele bemanning, 's morgens en 's avonds op dek verzamelde om een tijdeke te bidden of in overweging door te brengen. Luidop bidden deed men niet, maar de kapiteins eischten volstrekt dat zoo één zoo allen die bidstonde medemaakten.

Het was ook kristelijke gewoonte zooveel mogelijk de afvaarten niet te doen plaats grijpen den Vrijdag. Dat was de dag van Ons Heer en er waren andere dagen genoeg om niet met de herinnering van een Godsdood af te reizen.

Men had nog de reuke van 't land in de neus als het eerste maal opgediend werd: het maal der afreize. 't Waren meestal goede biefstukken, in een reusachtigen houten schotel opgehaald. Iedereen kreeg er naar hartelust, mocht zijn « portie » zelf bepalen of gaan afsnijden. Dat maal werd gezamenlijk, buiten drie, vier man die aan dek bleven, aan de schaftetafel opgediend. Ze kregen hierbij een « moor of ketel wijn » en gedurende dat maal werden door de Vlamingen de verzegelde voorraadzakken losgemaakt; de tabakmiek de ronde en men dronk een goeie « poester » op het geluk van de reize.

Na dit maal, voelde iedereen zich te schepe, afgezonderd van de wereld, en elk schip was als een groot gezin, geworpen op de onmetelijke vlakke van den oceaan, die steeds maar verder en wijder uitdeinen zou naar gelang de reize vorderde.

Uit het kanaal zeilde men de Noordzee in en toen was de koers Noordwaarts naar 't verre IJslandgebied. Volgens

wind en weder zeilde men aldus acht, twaalf, vijftien dagen vooraleer aan de « vischplekke » te geraken.

Het ging langs de Engelsche kust, voorbij het Klein Gat, boven Schotland, over de Feroë-eilanden naar het IJslandsch vischgebied.

Op IJsland meevaren voor den broode, was geen suiker- of zeembedrijf. Verre van daar! Wat die arme Vlaamsche tobbers in die zes maanden doorstonden en beleefden, schijnt ons thans onmogelijk toe. Een kapitein op IJsland kende slecht noch goê weder. Hij had maar één bekommeling: kabeljauw vangen, hoe meer hoe beter. Storm en ongeweerte waren bijzaken. En storm en ongeweerte kregen ze geregeld reeds drie, vier dagen na de afreize.

Die stormen en ongeweerten werden woester en feller naarmate men de poolzeeën naderde. Bijzonderlijk in 't Gat boven Schotland en rond de Feroë-eilanden kon het er stui- ven om den meest verharden zeeman te doen bibberen van schrik.

De reize op IJsland kon verdeeld worden in vier tijdstip- pen:

De afreize en de vaart tot in het vischgebied, ook « de route » of « de traverse » genaamd.

Het voorseizoen.

Het naseizoen met tusschenin het « baaileven ».

De terugreize of « terugroute ».

Ik heb verschillende schriftelijke getuigenissen van oude IJslandvaarders kunnen bemachtigen. We laten de afreize en de vaart tot IJsland beschrijven door drie visschers zelf. Die uittreksels zijn in hun gebondenheid kenschetsend ge- noeg om de karakters, het leven aan boord en de lotgevallen beter dan gelijk welke beschrijving weer te geven. De vis-

schers die het schreven zijn bijna ongeletterde menschen, hebben slechts kleine school geloopt. Hun taal is ongekunsteld, eenvoudig maar ze kunnen vertellen!

« 1899. — In dit jaar was er niet veel te vangen op onze Vlaamsche kust en ik vroeg aan mijne ouders om te mogen naar IJsland gaan met de Fransche schepen achter kabeljauw. Na vele tegenkantingen van mijn moeder, maar met voorts te plagen (1); mocht ik toch gaan omdat ik zei dat ik veel meer zou winnen dan hier. Ik, en mijn maat, die al vele reizen gedaan had, gingen te gader naar Duinkerke om ons te bescheppen. 't Was den 15 Januari en als wij in Duinkerke kwamen ik zag daar 40-50 kapiteins die zochten achter matrozen voor IJsland, want er gingen toen bij de honderd schepen naar IJsland, van Duinkerke en andere steden.

En als we daar eenige botrels gedronken hadden, daar kwam er een oude zeebonk van een kapitein, Franco Everaert, bijgenaamd Dikkepie, en hij vroeg of dat wij gingen medegaan met hem naar IJsland en hij trakteerde wel met tien druppels en alzoo gerochten we te akkoord om mede te gaan en we ontvingen 260 frank voor te teekenen dat we gingen medegaan en wij moesten acht dagen voor dat wij moesten in zee gaan het park gaan passeeren en we kregen dan nog een acompte en er was toen verder een misse in het kleine kerkske van O. L. Vrouw dat daar is in Duinkerke express voor de visschers en wij waren dien dag in volle feest, eten en drinken zooveel als we maar konden, en ik dacht als het zoo voort gaat, is het goed. En acht dagen later als we met den eersten trein daar aankwamen lag ons schip al onder zeil om te vertrekken. De naam van het schip was de *Islandaise*. Een zeer schoon schip. Het was zijn tweede reize. Wij sprongen aan boord en

(1) *Plagen*: aandringen.

we waren naar IJsland. En als het noen was er was geen eten gemaakt en er was een halve koe aan den boom van 't zeil gebonden en ik zag den eenen en den anderen een stuk vleesch afsnijden en zoo opeten met brood. En ik zei in mijn zelven: Cissen jongen, ge moet hier uw plan trekken, en all scherrebeneen op die halve koe toe en ik sneed er een stuk af om acht dagen lang met heel de familie thuis te eten. 't Was kwestie van je voorzorg te nemen bijaldien dat die halve koe al met eens zou weg zijn.

We vaarden alzoop drie dagen en half met den wind van het Zuid-Westen en ik dacht ik zou willen dat het een keer slecht weder komt, om te zien hoe dat het is aan boord van zoo een groot schip en ook als al hetgeen men zegde niet overschreeuwd was. Maar ik moest niet lang wachten om het te zien en te voelen. We kwamen den Zondag morgend in het Gat bij Schotland en waaien en sneeuwen dat je er niet door zag en ik moest aan het roer om te sturen en er vielen ihagelsteenen op mijn kop ter grootte van *bolleketemarbels* (1), en 't schip danste op de zee gelijk een tonne, nu eens onder dan eens boven en 't waren oogenblikken dat ik dacht dat de groote mast op mij kwam gevallen en daarna dat ik met een smete meende vooraan het schip te vliegen. En 't was houden al dat je kon houden om niet overboord te vliegen. En dat was nog maar *klein bier* (2) zeiden de mannen bij 't geen kon komen. En ik had er al genoeg van, maar we vaarden door, altijd maar varen en tegen den avond vloogen we een eiland voorbij dat vroeger bewoond was door zeeroovers en twee dagen nadien, in volle storm, passeerden we Feroe en drie dagen nadien waren we op IJsland dat gansch gedekt was met sneeuw... »

(1) *Bolleketemarbels*: knikkers zoo groot als bollen. Als de kinderen met knikkers spelen noemen ze de gewone knikkers: marbels; de schoone glazen en de groote knikkers: bolleketen.

(2) *Klein bier*: nog maar een begin.

In dit getuigenis is er geen melding gemaakt van het morgen- en avondgebed. Ik wees mijn zegsman daarop en doodeenvoudig liet hij zich ontvallen: « Dat was toch niet noodig van dat te zeggen, iedereen weet dat ».

Daarentegen trekt de visscher bijzondere aandacht op die halve koe die te drogen hing aan den boom van het zeil. Hier spreekt de maag, die thuis in ontbering en armoe op gestoofde aardappels en ajuinen moest teeren, dagen naeen, gezien den ellendigen tijd waarin het visschersbedrijf verkeerde, en vestigt ook de aandacht op die gretig aanvaarde druppels, de extra's van alle tobbers en waardoor men iemand alles doen beloven en teekenen kon.

Hieronder een tweede beschrijving door een visscher die verschillende reizen deed maar in 't bijzonder de reize van 't jaar 1904 weergeeft:

« Uit de haven van Duinkerke gekomen, de kapitein gaf de com-mande: « Tout le monde sur le pont pour la prière »; allen naar boven en iedereen las een gebed. Er waren er wel die 't niet deden, maar ze moesten toch naar boven komen en hun hoofd ontblooten. Daarmede gedaan, de « biefstukken » werden gebraden en in een groote « olbak » dat was een groote houten schotel op de schafte-tafel geplaatst met een moor of twee wijn en dan aan het eten en drinken tot elk zijn goesting had voldaan. Dan weer allen naar boven.

De kapitein schikte dan zijn wachten en verdeelde dan zijn « *kopagie* » (1) in twee: bakboord en stuurboord. De kapitein was voor bakboord en de stuurman voor stuurboord. De kapitein koos eerst zijn mannen voor zijn wacht uit en de andere gaf hij toen aan

(1) *Kopagie*: manschap. In 't Fransch: *équipage*.

den stuurman. Dan werden twee mannen, een in elke wacht, genomen om kok te spelen en iedereen moest dan vervolgens elk zijn week kok spelen. De wachten werden uitgesteken, dat wil zeggen er werd getrokken om te weten welke wacht mocht gaan slapen en welke moest boven blijven. 't Viel op de kapitein. De « wacht van de kooi » (1) mocht gaan slapen. Na vier uur wordt de wacht op dek afgelost en dan komen ze roepen en zingen in 't logiesruim:

Rijs op het is kwartier
Pek in de motte
Pek in de motte
Rijs op het is kwartier
Pek in de motte
En het zootje op 't vier! (2)

Dat was een liedje dat bij de verandering van wacht in 't Vlaamsch voor ons gezongen werd om ons wakker te maken. Maar ze zongen ook een liedje in 't Fransch voor de andere kopagie. Opgestaan, aan de dekpomp gaan waschen en iedereen kreeg toen zijn werk: 't was lijnen en haken klaar maken, *spoelbalies* (3) maken, 't getuig nazien en alles in gereedheid brengen om de visscherij seffens te beginnen als we daar zouden aankomen.

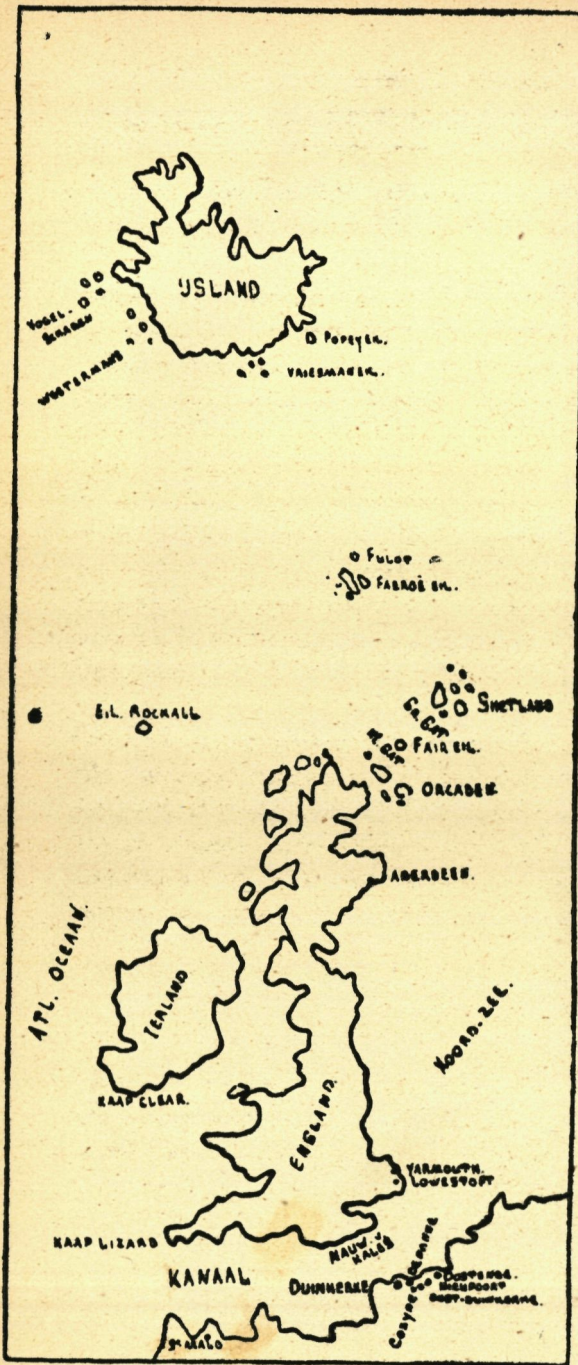
We kregen een goede kloeke bries die ons vooruit joeg al buiten

(1) *Kooiwacht*: die slapen mocht.

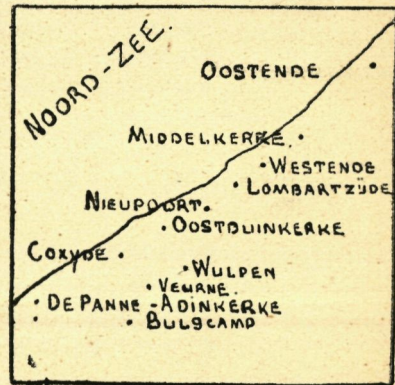
(2) Dit liedje heeft ongetwijfeld betrekking met het eten. 't Beteekent: staat op en maakt 't eten gereed met een klompje (motte) boter.

Op andere booten werd de manschap wakker geroepen met den wekroep: « Rijs op, 't is kwartier, in Gods naam! »

(3) *Spoelbalies*. De spoelbalies zijn tonnen midden door gezaagd. Men verkrijgt alzoo twee kuipen: spoelbalies genaamd, waarin de visch gespoeld wordt. Te boere in Vlaanderen, zegt men nu nog: de spoelbalies met het spoel voor de dieren gaan plaatszen.

Kaartje van de
IJslandsche
route
Oost- en West-
waarts

de banken van Lowestoft, Yarmouth naar Schotland op langs de Engelsche kust.

We kwamen aan de Orcaden en passeerden dan het Gat om koers te nemen op de Feroë-eilanden. De koers was meest altijd maar hetzelfde: N.W. — N.T.W. — N. — N.T.O.

Maar nu over het slechte weder. Na vier dagen goede vaart krijgen we daar ineens storm: Oost naar N.-O. Sneeuwen en waaien ongehooflijk. De zeilagie van groote en kleine knuivers moest neergehaald; in het groote zeil werden twee riffen gelegd, de galet geheel toegehaald en 't stagzeil in 't midden. De mannen van de wacht zaten beneden, gekleed tegen dat er iets zou voorvallen; er waren er twee of drie boven voor 't ergste en voor 't sturen. De mannen van de wacht die af was lagen in de kooien, waar ze geschud werden als in een wiege. Als we eens onzen kop boven staken, 't was sneeuwen en vriezen, ja een ijsregen die neerkwam. De masten waren wel twintig centimeter dik van sneeuw en ijs, het schip was nog slechts een klomp ijs en waaien! ge kunt u er geen gedacht van maken: 't kraakte alles rondom ons.

Dat duurde drie dagen aan een stuk als 't kalmeerde en we zaten N. O. van Feroë. Allen naar boven en 't was zeilagie bijzetten alles wat kon om over den hoek van het land te geraken. Wij moesten dan met een stuk ijzer alles los slaan: tonnen, blokken, zeilen, masten, 't was alles een klomp ijs en we hadden hiermede de handen vol werk tot dat we de kust van IJsland in 't zicht kregen, om de vischerij te beginnen ».

En eindelijk een relaas van 1894:

« Buiten Duinkerke ons koers gepakt naar 't Noorden. De stuurman aan 't roer. Alleman aan dek om de « prière » te lezen. Alle de mutsen van het hoofd en in elkanders oogen kijken. Adieu Duin-

kerke, tot in de maand September. We aten dan biefstukken met ons handen, dat waren de vorken en dan elk een « soopje » dat is een druppel waar er wel zes van de onze in gaan. De wachten worden uitgesteken en schoon de koers gegeven naar de Engelsche kust. En met den avond voor dat wij eten alleman aan dek voor te lezen (bidden) en dan alle dagen, 's morgens en 's avonds, tot dat wij op IJsland komen. En als wij een paar dagen in zee zijn dan krijgen wij « hoeks » of haken en lijnen en lood van 7 pond en nog twee lijnen en half en een mand voor de vischlijnen « in te schieten » en een groote hoekhaak aan een stok voor de kabeljouw te *pekken* (1) als hij slecht vast zit. En het eten: alle dage soep tot dat wij visch vangen en 's avonds een haring of een ei of een schelletje hesp. We zeilden alzoo voorbij Aberdeen, en toen kwam de storm, gelijk dat 't alle jaren 't zelfde is in dat slecht Gat. Wind en regen en sneeuw en ijs een dag of vier. Als we de « malle mokken » rond zien vliegen dan naderen we Feroë. Die malle mokken zijn vogels lijk meeuwen, maar ze blijven in het Noorden. 't Verdrietig land ligt ginder en we zitten in de groote plas voor zoo lang! Bij momenten staat de zee bergen hoogte; 't kan daar rond Feroë zóó bulderen, gruwelijk en sneeuwen, om blind te worden. We passeerden daar 'n IJslander met den avond. 't Bleef jachtsneeuwen, negen dagen, aan een stuk dat we 't voorste van 't schip niet meer vonden of zagen. En « marjonetten » sloegen eens en anders tegen malkaar; dat zijn striepen vuur in de lucht. Hoe meer Noord we gingen, hoe slechter weder. We konden geen eten meer klaar maken. Alles wat we te slikken hadden was een hard stuk beschuit uit de koude hand. Op een dezer dagen kregen we een zware zee aan boord. De man die de wacht had in de *kap* (2) van achter, zag die zee komen, en hij

(1) *Pekken*: vasthaken. — Fransch: piquer.

(2) *Kap*: kabien; dekhut voor kapitein; stuurhut.

was verplicht hem te laten gletsen of hij was mede over boord geslagen met de kap. Als die zee weg was, was bijna de helft van 't dek schoongevaagd; tonnen, bakken, al dat niet houtvast lag, dreef rond ons in zee te zwemmen. Beneden in 't ruim alles dooreengeschud. Was dat een pak zee! En 't schip had afgezien (1) lijk een oud vrouwmensch.

De kapitein kwam naar voren en 't was van: « Allons vite! » zeildoek en magels om de gaten te dichten. « Allons vite, les enfants! » Als de dag aanbrak, kwam de moed er weer in. Er was veel water in 't schip. Elk z'n beurt aan 't pompen. 't Was van kop af, kop aan. Al maar door pompen en intusschen kwam er nog een zeetje en het schip dook lijk een *aande* (2). En we stonden te zweeten in die groote koude en als we den vijfden dag vroegen aan den kapitein: « Hoe is 't met den barometer? » zei hij: « Jongens, hij zakt nog meer en meer al dansen ». 't Was erg!

Maar we kregen een pinte of twee drank in 't lijf en 't was vechten tegen de zee dan. Ons schip lag gekeerd en zwalpte rond. Alleman aan 't werk om het bij te draaien. 't Klonk: « Stuurman, de kleine knuiver op ».

We kregen windzate en 't schip begon bij te draaien als weer een pak water aan boord vloog dat ge geen mensch meer zaagt. Maar met de neuze voor schoot 't schip door die zee en 't was de redding. 't schip was gedraaid. Maar toen zagen we dat er een man en een jongen met die laatste zee over boord waren geslagen. Dat gebeurde 's avonds na een dag storm en zee dat 't onmenselijk was. Nu in den avond zagen we niets meer en we konden er niets aan doen. We moesten zelf opletten om niet mede geslingerd te worden. Een onge-

(1) Afzien: lijden.

(2) *Aande*: eend; eendvogel.

luk komt nooit alleen. Fré Rigaux, van de Zeepanne, kreeg nu een nagel in 't platte van zijn hand. Hij was gegaan om zijn gemak te gaan doen in 't ruim, want ons « vertrek » (1) was weggespoeld en in den donker over de tonnen, zonder lamp viel hij over heel den bucht en een verroesten nagel die hem in de hand schoot. 't Wilde kwaad, en hij kreeg het « vier » (2) daarin. We dachten de een na den andere we zullen er aan moeten en we begonnen kaarsen aan te steken voor 't kapelletje van ons logies, en er waren er die een kerkeboek uithaalden en voor zooveel als 't ging, ze begonnen te lezen en anderen lazen maar aldoor paternosters. Maar nu zaten we daar met Rigaux en zijn hand die niet beteren wilde. 't Vier liep naar omhoog en we moesten het met een fijn garen afsnoeren in den voorarm.

En zoo kregen we den negensten dag. 't Weder beterde, klaarde op en we konden eten maken en 't was vele vergeten. We hadden wel kunnen klappen en vertellen had Rigaux daar niet gezeten. Maar we zegden hem: als 't eene betert, 't andere zal volgen. De kapitein gaf elk een pinte warme wijn en een rantsoen brandewijn en zegde tegen Rigaux van zijn beste te doen om regelrecht naar Rykjavik te zeilen en hem daar aan wal te zetten. We waren wel duizend man sterker van dien drank en van de woorden van den kapitein. En de IJslander, die in dezelfde zee zat, hebben we niet meer gezien, gebleven met man en muis.

't Weder kwam altijd schooner. Al de zeilen op en daar komen we een andere boot tegen. Onze kapitein hijscht de noodvlag. We leggen bij en de andere ook. En de kapitein laat vragen als er daar geen man aan boord is die « 't vier kan aflezen » (3).

(1) *Vertrek*: W. C. (houten kotje) aan de verschansing vastgemaakt.

(2) *Vier*: vuur. 't Vuur in een ledemaat krijgen; bloedvergiftiging.

(3) 't Vuur aflezen wordt nu nog in Vlaanderen gedaan.

Dat vragen gaat met een briefje rōnd een patat gedraaid en in een stuk zeildoek gesloten en men gooit dat met een lijn aan boord. Het antwoord werd terug getrokken en daar was er een die 't vier aflezen kon. *Rechtuit* (1) de roeiboot uitgelaten en 't was een van Braydunes die overkwam en hij las (2) dat hij er bij zweette en waarachtig, Rigaux z'n arm beterde zienlijk en na een dag of twee was het gedaan. We kwamen alzoo op IJsland, aan 't Engelsch Hoofd (3).

« De route » was gedaan en we begonnen de visscherij ».

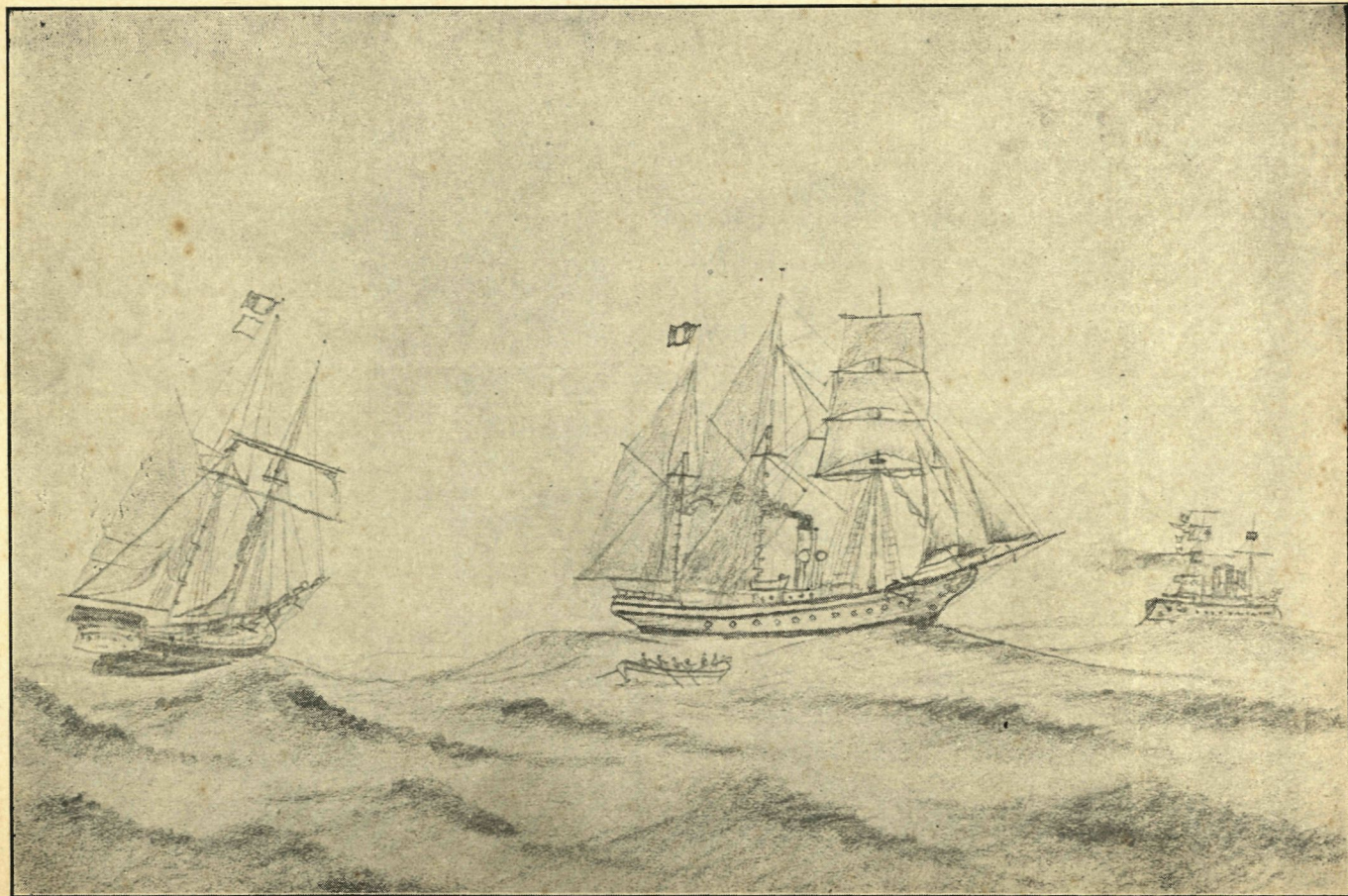
(1) *Rechtuit*: seffens, dadelijk.

(2) *Las*: lezen, bidden.

(3) *Engelsch Hoofd*: eigenlijk: Ingōlfshofdi, de verblijfplaats van Ingolf, een Noorschen zeeroover, die op deze kust landde in 870 en deze streek tot win-gewest inpalmde.

Kaartje van IJsland met aanduiding der « vischplekken ».

't Bezoek van 't Oorlogsschip.

HET VOORSEIZOEN

Het IJslandsche vischgebied strekte zich uit omheen het reusachtige eiland. Gedurende de eerste twee maanden na de aankomst verbleven de booten langsheen de Zuidelijke kust, om later dan, naarmate het weder milder werd, geleidelijk hooger Noordwaarts op te varen 't zij langs den Westelijken, 't zij langs den Oostelijken kant van 't eiland. Aan te stippen valt dat de kapiteins van Maerdyck en van Grevelingen bekend stonden als « stouterikken » en reeds in 't voorseizoen het aandurfden langsheen de Westelijke kust naar 't Noorden op te gaan, terwijl de kapiteins van Duinkerke en Braydunes langsheen de Zuidkust verbleven, kruisende van Oost naar West, van Popeye tot aan de Vogelscharen, en maar in 't naseizoen verderop Noordwaarts den visch opzochten.

Men moet nu echter niet gaan denken dat men 't is eender op welke plaats maar de lijnen in zee had af te rollen om visch te vangen. Men hoefde eerst den visch te zoeken en dat zoeken duurde dikwijls dagen naéén, tot men midden een *vloot*, of een *school*, of een *bank* (1) kabeljauw terecht kwam.

(1) *Vloot*, *school*, *bank*: zwerm visschen.

't Gebeurde ook wel eens dat men den visch kwijt speelde. Op een nacht kon de bank mijlen ver verhuizen en dan was het weerom zoeken. In dit visch-zoeken was de eene kapitein meer ervaren dan de andere; en iedere kapitein die reeds meerdere jaren naeen ter vangste was geweest kende zijn « vischplekken ». Kabeljauw werd gevangen op alle diepten: van 45 tot meer dan 250 meter diepte. Benoorden de Feroë-eilanden en in de Westelijke bochten van IJsland dieploodde men gereedelijk tot 200 meter vooraleer de kabeljauw aangetroffen werd.

't Was omstreeks half Maart dat de IJslandvaarders het geheimzinnig eiland uit de zee zagen opdoemen.

Bij de « nieuwelingen » was de eerste indruk steeds geweldig. Van twintig mijlen ver zagen ze rotsen en bergen de lucht instriemen, met daar Westwaarts den Heklakrater (1) in de diepte. Die bergen en rotsen glinsterden van sneeuw en ijs. Naarmate ze de kust naderden, en dat was meestal in de onmiddellijke nabijheid van 't Engelsch Hoofd, dat ongeveer in 't midden der Zuidelijke kust ligt, — de geschikte plaats dus om van daar uit ofwel West- ofwel Oostwaarts verder te varen, — werd de aanblik grootscher. De kust lag daar afgeteekend in al haar grillige kronkelingen. Naar de Oostelijke en Westelijke einders liepen de rotsen in zee verloren en overal piepten de landtongen in

(1) De Heklaberg verheft ongeveer 30 mijlen van de kust zijn sneeuwtop in de lucht. Hij meet 1500 m. hoogte. De top punt uit in drie spitsen. De kraters liggen bezijden deze spitsen. De berg zelf is uit zand en lava gevormd. De Hekla werd in 1810 den 3^{en} Oogst bestegen door Sir George Mackenzie, in gezelschap van Dr Holland en Mr Bright, die den top bereikten en aldaar vaststelden dat uit de middelste spits de rookwolken stegen. De hitte was er geweldig.

't water uit. Ontelbare bochten en baaien blekten tusschen donkere of witte rots wanden. Tusschen de spleten deinden vergezichten op die afgebakend waren door den keten van den IJslandschen reus, de Witte Berg, die ginder zijn kop uitstak met een sneeuwmantel bedekt. Van aan den voet van de hoogvlakte, dicht bij de zee, tot bijna op den top, zagen ze een wonder verschijnsel der natuur. De eeuwen hadden hier een reusachtige trap uit basaltrotsen gevreten en van uit zee scheen het alsof die trap daar zou gemaakt geweest zijn om den top te bereiken. De ouderen vermondten de nieuwelingen dat dit de trappen van Rome waren. Ongetwijfeld een vergelijking met de trappen van Sint-Pietersplein.

Waren de « nieuwelingen » steeds uitermate onder den indruk van deze grootsche nieuwigheid, de ouderen van hun kant voelden een andere bekoring uitgaan van dit geheimzinnige land en ze zagen met genoegen de IJslandsche wonderkust weer als een oude kennis.

Langs heen de kust verschenen nu één na één al de sloepen die Duinkerke en de andere havens hadden verlaten, en door de Noordzee in gelijke vaart naar 't Noorden waren gevlogen zonder dat ze op die oneindig-wijdsche waterbaan van elkander afwisten. Hier en daar en ginder schoten de bruine zeilen uit den einder te voorschijn.

Bij alle kapiteins lag op die stonde de nieuwsgierigheid het opperst. De sloepen trachtten voor een tijdje zoo dicht mogelijk bij elkander te kruisen. Men wilde weten wat er met kennissen of maagschap gedurende de « route » voorgevallen was. Over 't water werd luide, door hoornen, het nieuws geschreeuwd; men begroette elkander; wenschte goeie reis en uitstekende vangst en elk langs zijn kant ging iedere

kapitein « op zoek achter den visch »; de eene Oostwaarts, de andere Westwaarts, de eene baai in de andere bocht uit. In de nabijheid dezer baaien immers was men steeds zeker het beste vischgebied aan te treffen, maar ook dikwijls het gevaarlijkste; men kon op klippen of verdoken rotsen stukgeslagen of op verloren riffen opengereten worden.

Het voorseizoen was ingezet. Het zou duren tot in Mei. Gedurende die maanden zou de sloep langsheen de Zuidelijke kust zeilen, eens den Zuid-Westelijken hoek omvaren, kruisen in de groote baai, terug keeren, altijd weg en weder naar-gelang er visch gevonden en gevangen werd.

't Was nog volop winter en steeds bijtend koud als men de bestemming bereikte en men het kruisen langsheen de kust begon. Van uit 't land scheerden de gure winden over de rotstoppen en brachten vrachten stuifsneeuw in de ruimte over de booten.

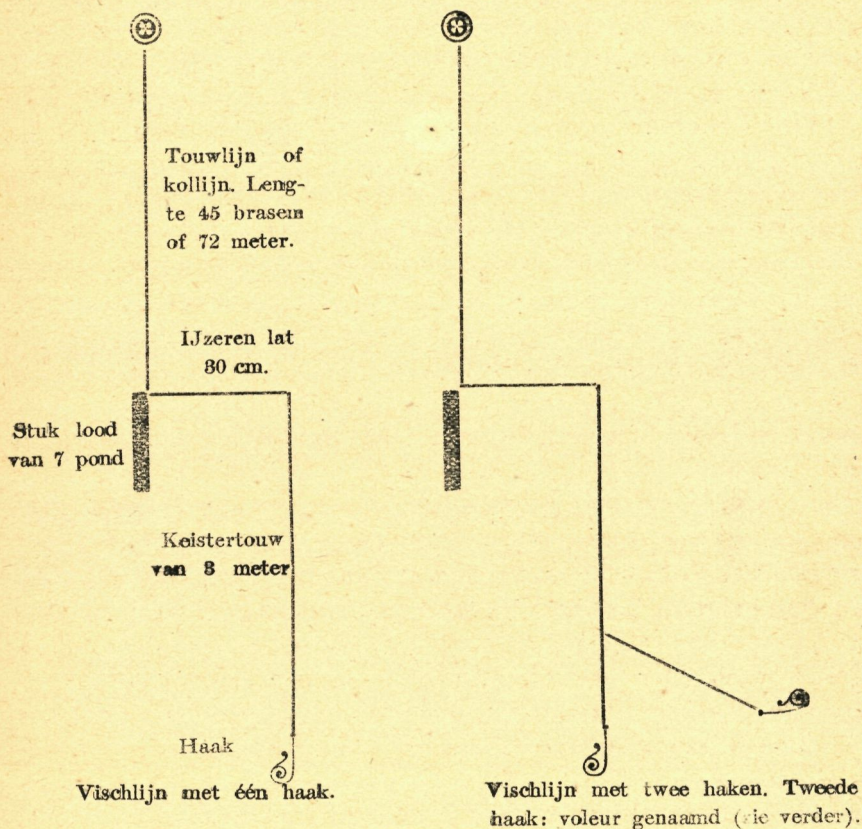
De kapitein beval alles in gereedheid te brengen voor de vangst.

Tusschen de bemanning was « *lotje getrokken* » (1) geweest om te weten welke vischplaats op dek men gedurende de visscherij zou bezetten. Dat had immers zijn belang in opzicht van veiligheid en beschutting tegen 't slechte weder en met te loten voor de plaats kon niemand zeggen dat de kapitein dezen of genen visscher wilde bevoordeelen.

Aan de nieuwelingen werden de noodige raadgevingen gegeven, ten einde ongelukken te vermijden. Zoo werd uitdrukkelijk verboden met den voet op de vischlijn te steunen of een slaglijn rond de hand te winden. Immers het kon

(1) De plaatsen verloten, door 't lot laten aanwijzen.

gebeuren, dat een kleine walvisch zich zou vergappen aan den haak en den onvoorzichtigen visscher mede overboord trekken.

De kabeljauwvangst gebeurde met de touwlijn. Iedere lijn mat 45 brasem (ongeveer 1.60 m. per brasem of vadem),

en naargelang de diepte waarop men den kabeljauw aantrof, werden drie, vier lijnen aan mekaar gekoppeld. Iedere lijn was voorzien van een haak en een stuk lood. Soms als er veel visch was, — en dit gebeurde meestal in 't naseizoen, — voegde men een tweeden haak bij.

Die vischlijn had een eigenaardige schikking. Het beeld hiervoor geeft duidelijker uitleg dan een beschrijving.

Het visschen met die lijn noemde men « kollen ». De lijn zelf heette de « kollijn » en de visscher werd als « kolder » bestempeld.

In dit visschen was de een meer bedreven dan de ander. De kapitein kende de goeie en de ervaren kolders. De ervaren kolders waren zij die de kunst of de kneep bezaten om « de visch te doen bijten ». Van hen werd gezegd dat ze een kabeljauw in den buik zitten hadden.

Nu begon het IJslandleven eerst voor goed. In hun oliegoed gedoffeld, de zuidwester op, stonden de mannen daar nevenseen gereekt tegen den boord te « pekelen achter den visch ». Men peilde en dieploodde om de « school » visch die daar in zee, diep tegen den grond te zwemmen lag te ontdekken. De lijnen werden langs ééne zijde van 't schip in zee gelaten. Iedere lijn lag opgerold in een mandje, van speciaal maaksel, de « lijnmande » genaamd. Ze stond binnenzijds den scheepswand. De lijnen werden langs een houten schuifbeugel vastgemaakt aan 't schip en « mekke » genaamd, in zee « *geviert* ».

't Lokaas van de eerste « *smete* » (1) bestond uit een rood lapje goed, een stukje gedroogd zwijnevel van de medegebrachte hesp of een haring. 't Verdere lokaas bestond uit de maag, de puddock, de lippen, de keeltjes van den gevan-

(1) *Smete*: uitworp.

gen kabeljauw of 't wit vel van een edelbut. Edelbut was extralokaas.

De eerste visschen die boven kwamen werden door den kapitein met een « proficiat » voor de gelukkige kolders begroet. En om de vischvangst voor goed in te zetten gaven vele kapiteins dan « een zootje drank ». Dat zootje bestond uit een pinte warme wijn en een goeie « gloria ». Er kwam dikwijls een stevige maaltijd bij, die iedereen in opgeruimde stemming bracht en als 't afscheid beteekende van het leventje dat men tot nu toe aan boord gesleten had.

Immers, nu wist de bemanning, dat het nietsdoende leven van « de route » — zelfs de stormen rond Feroë waren als gewoonlijk wederkeerende gebeurtenissen in de route aangezien — voor goed van de baan was.

't Was thans hard labeur. De visch zou alle aandacht in beslag nemen. Alles zou er onder lijden, tot het voedsel toe.

Gedurende de route was het eten aan boord, de « kost van de bemanning », ver van te versmaden geweest. Men had buik-sta-bij beschuit, vleesch, erwten, boonen, aardappels gegeten. De van huis medegebrachte provisie van chocolade, haring, eieren en hesp was voor het grootste gedeelte naar binnen gewerkt. Gedurende twee weken had « de kost » het hoofdbestanddeel van iederen dag uitgemaakt. Nu werd het eten nog slechts bijzaak. Men zou meestendeels uit de vuist het maal nemen. En om de laatste proviand voor meerderen nood en voor de terugreis te sparen zouden van nu voortaan de maaltijden bereid worden met visch.

Men was op IJslandschen grond gekomen, men zou IJslandschen kost te eten krijgen.

Kabeljauw op alle wijzen gereedgemaakt. In den beginne was het lekker, maar op een laatste zou het al den neus uit-

komen. Gedurende heel het voorseizoen kreeg de bemanning slechts één- of tweemaal in de week, doch altijd 's Zondags, boonen- of erwtensoepp.

Buiten het rantsoen beschuit, dat in dagen van drukke vischvangst of in stormend weder, de uitsluitende « kost » was en op alle wijzen werd gegeten: droog, geweekt, geroosterd, in een stukje boter gebruind en dan in een mengsel van water en boter te brokkelen gezet; was het steeds hetzelfde « zootje op 't vuur » dat gereedgemaakt werd: vervrozen aardappelen, een klontje boter, en een stuk kabeljauw, bij voorkeur kabeljauwkoppen ondereen gestampt met of zonder een spuitje azijn.

Alleen de edelbut bracht een geperde afwisseling.

't Was kermis als de eerste edelbutten, en 't bleef kermisdag, als later nog edelbutten bovenkwamen. De koppen werden gewasschen, gezouten en de « specialiteit » waarop heel de bemanning verzot was en lekkebaarden deed werd op extra-wijze den eersten keer toeberaid. Die specialiteit was de hutsepot van edelbutkoppen waaraan zorg werd besteed. De koppen werden met aardappels, boonen, ajuinen ondereen gekookt en gestampt, goed gebruind en met wijn overgoten. Later werd de wijn vervangen door azijn. In alle geval om uw vingers af te likken!

Maar juist die « specialiteit » deed de andere hutsepot steeds fletser voorkomen!

Gelukkig dat iedereen zelf zijn plan trachtte te trekken met een « fruitertje » op te zetten of in dagen van betrekkelijke rust ook aleens een « vischbroodje » gaar te maken. Dat bestond uit een mengsel van geweekt beschuit, een ge-

bakken kabeljauw- « *kiete* » (1) en -lever ondereen verbrijzeld en goed t'hoopje geprest in een zakdoek.

Maar wat veel deed vergeten, dat was de drank!

Dagelijks kreeg iedere kop zijn rantsoen brandewijn: een halve pint. Men slurpte dat meestal binnen 's morgens met de koffie en men spaarde er een beetje tegen dat 't slecht weder zou aanbreken. Twee-, driemaal per week werd een volle ketel wijn gekookt en iedereen kreeg een dubbel rantsoen wijn en brandewijn.

Op enkele schepen slechts éénmaal per week, namelijk: den Zondag. Dronk men meer brandewijn of wijn dan voorzien was in het akkoord, dan betaalde men bij de afrekening het bedrag van de « bovenmate ».

In de kost van een IJslandvaarder heeft de drank steeds de hoofdrol gespeeld. In tijden van angst en gevaar kon de brandewijn mirakels doen. De kapitein zag dan op geen pint min of meer en de bemanning slokte dat binnen om moed op te doen en leven en dood te vergeten. De drank gaf hun de schuldige liefde voor 't gevaar in en met een stuk in hun kraag zouden ze midden hoogsten nood de grootste waaghalzerijen hebben uitgehaald, die de redding van hun schip moesten verzekeren, waar ze in normalen toestand met den daver op het lijf te bibberen en te beven den dood zouden afgewacht hebben.

*

* *

Van aan 't Engelsch Hoofd werd naar den visch gezocht. Men kon dagen zoeken en niets bovenhalen om al ineens

(1) *Kiete*: kuit.

op een bank terecht te komen. In haal en wederhaal werden de lijnen toen uitgeviert of binnen boord gehaald. Aan de oppervlakte kwam de blinkende kabeljauw gesparteld; met een snak vliegt hij aan dek en wordt er met bedreven hand onthaakt. Met zijn zakmes snijdt de visscher de twee kavels van den visch door, haalt de lever uit, vergaart 't beste ingewand voor zijn lokaas, smijt de lever naar gelang ze wit of rood is in afzonderlijke tonnen, gooit den visch dan met een gewoonlijk gebaar in de kabeljauw-vergaarbak achter hem.

Weldra gelijk het dek van 't schip op den vloer van een slachthuis. Slijm kwijlt en bloed speerst overal, de mannen hebben bloed en slijm in 't gelaat. Ze vagen het af met de mouw van hun olievest. Van aan 't roerkot tot aan de boeg is het al gewedijver! Hier, daar, worden de kabeljauwen boven getrokken. Er zijn er die « *fraai* » (1) zijn en zich laten « *keelen* » (2) zonder veel misbaar; er zijn er echter ook die al spartelen en krullen hun doodstrijd ingaan. In een laatste stuiptrekking van steert en vimmen trachten ze te ontglippen aan de greep. De weerbarstigen worden tusschen de beenen genepen; twee vingers van de eene hand peilen de oogen dood in een spettering van olieachtig slijm en de andere hand trekt het snijdend lemmer door den balg.

De mannen schijnen er allengskens behagen in te vinden te staan in 't bloed en 't slijm.

De boot dobbert, de zeilen gestreken, stillekens op en neder; de visschers bezien de zee die groen en donker onder

(1) *Fraai*: braaf, gedoogzaam, gewillig.

(2) *Keelen*: strot afsnijden.

hen wegdeint; begluren hun lijnen, vieren en halen, spelen met het aas, uren aan een stuk.

In de vergaarbakken hoopt de visch zich op. Wanneer de hoeveelheid groot genoeg is om de moeite van 't werk te loonen dan komen de vlekken. Ze vallen op de visch als chirurgijns. De kop wordt afgekropt. Met een slag van hun mes wordt de kabeljauw rads van boven tot tegen den staart langsheen de ruggraat opengevlekt, zoodanig dat alle graten aan ééne zijde blijven zitten. Van onder tot boven nu om die graten af te ritsen. Voor hen ligt de visch schoon open. Met een kap vliegt de ruggraat, dikwijls dik als een worst, in twee stukken; weerszijden wordt de graat gegrepen en van de visch getrokken. Het fletsche lijf gaat den spoelbak in. 't Wordt er schoon gewasschen als een pasgeboren kind! Met duim en wijsvinger worden de velletjes en 't gestolde bloed geweerd. De lijven worden vervolgens gerangschikt in de spoelbennen (spoelkorven) om uit te leken en daarna is de visch eindelijk gereed om een eerste zouting te ondergaan. Door den specialen « zouter » worden ze betroeteld, betast, opeengeduwed en lekker « gespringzout ».

Na iederen dag werd ondereen « den tel » van de vangst gemaakt. Men telde niet per ton maar per « kantjes ». Men had twee, drie, vier, tien kantjes gevangen. Er gingen drie kantjes in twee tonnen.

Wat beduidde men door « kantjes »?

De eerste behandelingen gedaan zijnde, zoo werd de visch gezouten en opeengestapeld in de tonnen. Iedere ton kreeg een « bovenlast » visch. Dat wil zeggen dat de visch slakjes in de ton werd gerangschikt en dat bovenop de ton nog twee, drie lagen visch gestapeld werden. Die overladen ton was een « kantje visch ». Na enkele uren begon de visch

omlaag te duwen, « te tassen » en de bovenlast zakte geleidelijk in de ton. Was het niet voldoende met één bovenlast om een volle ton te hebben, dan schikte men nog een bovenlast bij, zoodanig dat de visch door 't zakken zichzelf perste.

Na die eerste behandeling werd dan de visch « herpakt ». De behandeling der herpakking bestond hierin dat iedere ton getaste visch weerom op 't schoongemaakte dek uitgespreid, gespoeld en opnieuw gekuischt werd om het laatste bloed te doen uitlekken. Dat gebeurde drie of meer dagen nadat 't « kantje » gereed kwam. Een greepje zout werd er over gestrieveld en de witte, reeds stijfstaande lijven werden terug in de tonnen gestapeld en door den zouter ingemaakt. Aan boord had de kuiper thans zijn werk om de vaten luchtdicht te slaan. In 't ruim werd de vangst gerangschikt. Door die verschillende bewerkingen had het vleesch al de goede bestanddeelen van 't zout ingezogen die het voor bederf moesten vrijwaren. Het bepaalde inleggen of inmaken van den visch vergde een juist gemeten hoeveelheid zout, zoodanig dat bij de aankomst iedere ton visch slechts één tot twee liter pekkel bevatte.

Als de visch « niet meer beet », of dat men hem kwijt speelde, dan was het zeilen en drijven om een andere « vischplekke » te vinden. Gedurende die dagen werd kuisch gehouden, 't dek gespoeld en iedereen, buiten zijn wacht, hield zich onledig met zijn vischgerief na te zien en lokaas te verzamelen.

Een bijzonder werk was ook het schiften en gereedmaken der levers.

De witte levers leverden de beste olie, maar die levers

moesten eerst uitgezocht, en « *afgetopt* » (1) om dan geschikt te worden in kuipen waar ze tot levertraan zouden verdruipen. IJslandsche traan van de vischbakken werd ook als de beste aangezien en iedere IJslandvaarder bracht er twee of drie flesschen mede naar huis voor zijn kinderen of de kinderen van zijn kennissen die aan bloedarmoede leden of met de tering op hun wezen liepen.

Wanneer men aan 't visschen was, haalde ieder man zijn tien, twintig, dertig, tot vijf en veertig stuks kabeljauw boven. Er waren natuurlijk dagen van uitzonderlijke vangst als men tot honderd en meer kabeljauw bovensjouwde, maar er waren integendeel ook dagen en weken dat men bijna « *geen steert* » (2) vischte.

De bemanning was verdeeld in twee wachten, elk om de beurt was het visschen en rusten, maar men zag er niet tegen op, om volgens weder en wind en vischrijkdome den dag door op volle kracht te visschen. Met 't vallen van de donkerte kroop toen iedereen in bed. Alleen de nachtwacht bleef op dek. 't Was echter regel meestendeels dat ieder wacht zijn zes uren deed, door dag en nacht heen.

Bij 't afllossen van de wacht, werd het dek gekuischt, gebezemd, en van de meeste vuiligheid ontdaan. Zij die uren naéén te visschen hebben gestaan, gaan aan de pomp hun vuile slijmerige handen afspoelen, vagen de glimmende en klevende schubben van hun wezen, trekken hun oliegoed en laarzen uit, eten een *mompe* (3), en gansch gekleed zoeken

(1) *Afgetopt*: de topjes afsnijden om 't bloed uit den lever te doen leken.

(2) *Geen steert*: niets vangen.

(3) *Mompe*: stuk uit de vuist. Ook: een klein maal haastig verorberd. — Van een snuisterij of iets bijzonders zegt men: 't was een lekker mompje.

ze hun kooien op waar ze weldra te ronken liggen, midden de reuk van visch en pekkel en den stank van de zware tabak-uitwasemingen die blazende longen tegen de wakke zoldering jagen.

De kapitein bewaakte gestadig de vangst. Men kan gemakkelijk begrijpen dat alle koppen van een manschap geen heiligen waren; ver van daar. 't Liepen er daartusschen die er maar op uit waren om ten koste van een ander te leven. Het visschen met de kollijn was geen kinderwerk en konden ze op de eene of andere wijze in hun arbeid verlichting krijgen, ze zouden het voor de moeite niet laten. Alhoewel de eene als visscher beter aangeschreven stond dan de andere, wilde de kapitein dat iedereen toch zijn stuk zou staan en luierikken of geniepige dieven, die in 't duikertje den gevangen visch van een maat gingen robben om hem in hun eigen bak te smijten, werden hardhandig tot betere gevoelens gebracht.

Dit was bijzonderlijk het geval voor het visschen in onderneming of voor het toekennen der premies. In deze gevallen moest van ieder gevangen visch het uitgesneden keeltje op zij gelegd worden. En zoo kon de kapitein nagaan hoeveel stuks per dag ieder man had bovengehaald: hij had maar de keeltjes te tellen. Een « nieuweling » schrijft hierover 't volgende in zijn getuigenis, in verband met een reis in 't jaar 1899:

« Een uur nadien gingen wij aan het visschen met elk een lijn van 150 vadem lang, met een of twee haken er aan en 7 pond lood. De een en de ander haalde al een visch boven, maar ik wist niet als er een visch aan was of niet, het was de eerste keer dat ik op IJsland ging; er was er een mede van de Zeepanne, en hij vroeg aan mij:

» — Hebt gij nog geen?

» En ik zei dat ik het niet wist, en hij nam mijn lijn en haalde op en er was geen kabeljauw aan. Ik had er 13 den eersten dag en de anderen 30, 40 en zelfs 50. En de kapitein kwam langs ons om de keeltjes te tellen en hij was kwaad op mij en hij zei:

» — Je zult nog afzien eer dat de zes maanden om zijn.

Ik was op de stuurmans wacht en wij moesten toen den nacht door visschen waar ik 37 kabeljauwen vangde. Er waren andere van 8, 10 tot 19. Ik was nu de hoogste van de wacht en als de kapitein op dek kwam, hij telde nog eens de keeltjes en hij bezag mij en 't was of hij mij niet betrouwde, want hij ging bij den stuurman parasanten en vroeg hem of al die keeltjes wel van mij waren. En de stuurman zei van ja en de kapitein sloeg op mijn schouder en hij zei:

» — Als het zoo voort gaat, 't is zeer goed.

» En 's anderendaags begon het in eens te sneeuwjachten en slecht weder te maken dat de zee twintig meter hoog liep. Wij dreven drie dagen van slecht weder langs de kust en we zagen een rif waar dat wij een schip zagen liggen dat verongelukt was. Het had ook weinig gescheeld van ons of wij waren er ook aan en 't slecht weder her begon nog maar en wij vaarden 45 dagen weg en weder op IJsland zonder één visch te vangen en van koleire was de kapitein alle dagen snot dronken. En toen zei hij dat hij 't ging riskieren en hij zeilde naar de gevaarlijke plekke van waar wij den vuurberg den Hurkel zagen en waar er vele visch was. We verbleven er acht dagen en we haalden 90 ton kabeljauw ».

*
* *

In het voorseizoen waren de stormen niet van de lucht.

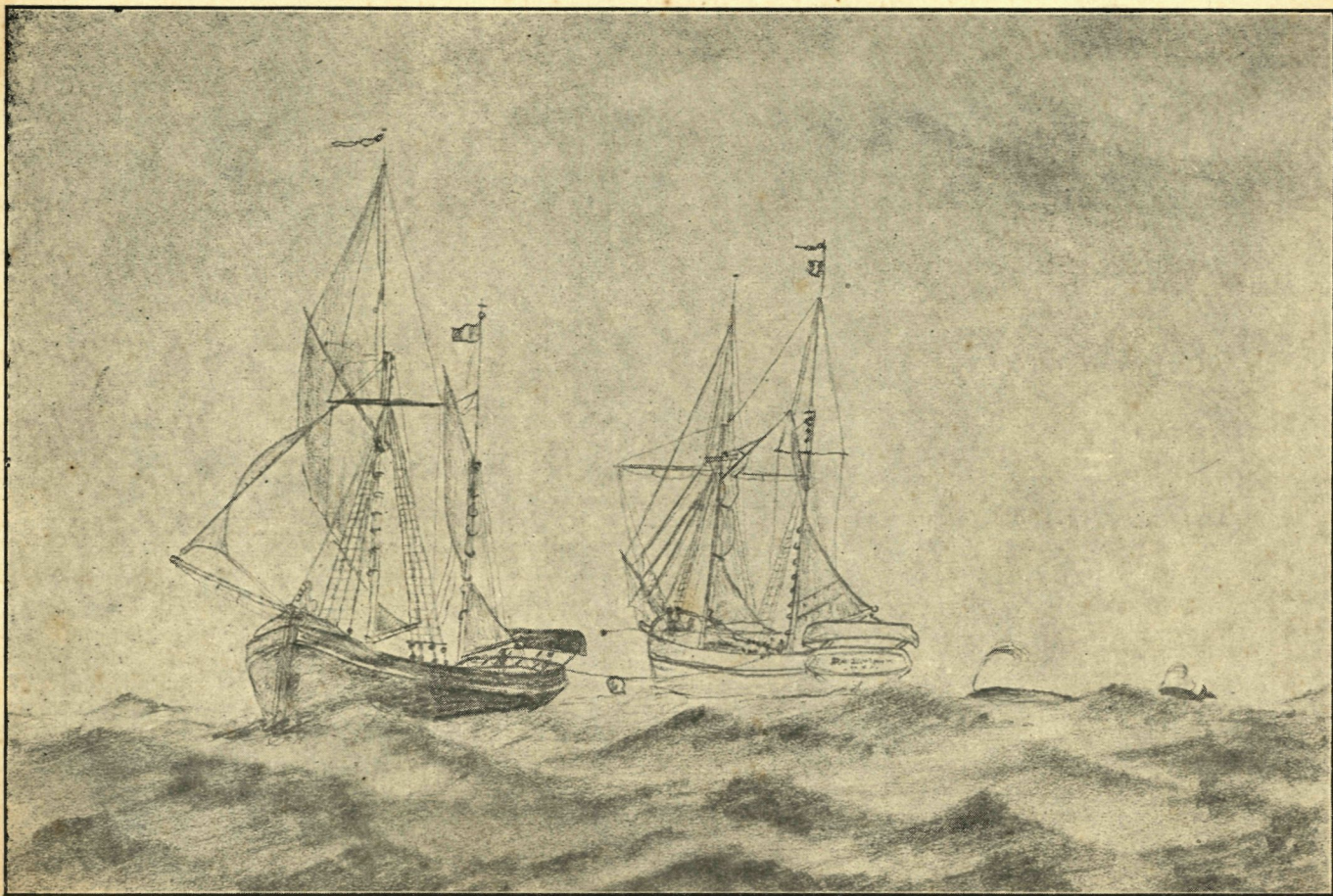
Het was om zeggens twee maanden lang een vechten en worstelen tegen de natuurelementen.

't Bleef tot einde April bar en koud en winter met temperatuurlaagten waarvan we ons hier geen gedacht kunnen maken. De mannen stonden met hun neuzen te vervriezen in den wind. In dit tijdstip werden haast geen rustige dagen geteld. Een dag van betrekkelijk schoon weder werd steeds opgevolgd door dagen van storm. 't Had zijn goeien kant. Immers de manschap had geen tijd om te prakkezeeren over haar armzalig leven op die eindelooze uitgestrektheid, en waar ze anders in de eentonige eenvormigheid van water en lucht « het land zouden gekregen hebben » kwamen de stormen en de tempeesten geregeld het menschelijk evenwicht herstellen.

Als de IJslandvaarders hun herinneringen oprakelen, dan is 't met een gruw dat ze gewagen van de orkanen die loswoelden telken jare als een noodlottig wederkeerend bestanddeel van hun bedrijf.

Het kon er stormen! Geen stormen van één dag, maar van tien en veertien dagen. Een ontketende zee die men slechts in 't hooge Noorden aantreft. Massa's water die opzwellen in golven van dertig meter hoog. Op die zee dansten de IJslandsche schepen als tonnen. De kapiteins bleven op zee, gingen zooveel mogelijk « bijliggen » bij den wind, maar van binnenloopen in een of andere inham of haven of « van ankeren » in een dichtgelegen baai was geen spraak. Daar was immers 't gevaar van stukgeslagen te worden. Dan maar liever gedobberd op de vlakke.

In die lange stonden herkregen de mannen het zelfbewustzijn van hun behoud en de bekommering om den thuis. Ze werden terug normale menschen, zoo normaal dat de vrees

Hoe men elkander nieuws en waren overbriefft.

en de schrik hen deed daveren. Ze gevoelden op die oogenblikken dat ze terug als kinderen moesten worden en ze baden, baden om ter meest. In allerverschrikkelijkste stormen deden ze daarbij een « belofte », die ze vervullen zouden als God hun behouden terugkomst verleende.

Ik schrijf hieronder af het relaas van een storm door een visschersoog gezien en een visschershart beleefd. In al zijn ongekunstelde eenvoudigheid is het een tragische brok Noordpoolleven:

« We hadden al 't Engelsch Hoofd, de Slijkbocht, de Baleinebocht, de Vriesmaneilanden tot aan 't Poortje (1) afgezocht en er was niet veel te vangen geweest: zeven kantjes en dat ging mede tot een achttien dagen voor Paschen. We waren toen rond de Westermans (2).

(1) De Slijkbocht en Baleinebocht: twee inhammen weerszijden het Engelsch Hoofd gelegen. De Baleinebocht wordt alzoo genoemd omdat er een rots in 't water schiet, die den vorm heeft van een walvisch. (Fransch: baleine).

Vriesmaneilanden: enkele klippen niet ver af van de Slijkbocht, Westwaarts 't Engelsch Hoofd.

't Poortje: een uitstekende rots, die over de zee helt als een gewelf. Men vaart er onder als door een poort.

(2) Westermanseilanden liggen ten getale van 14 op 15 mijlen van de kust verspreid. Ze ontleenen hun naam aan het feit dat in 875 Iersche slaven (mannen uit het Westen) die hun meester Hörleif vermoord hadden, hier een toevluchtsoord kwamen zoeken.

't Zijn klippen en rotsen in zee. Vier der eilanden echter bezitten vruchtbare weiden.

Hier werd in 1627 Dom. Jon. Thorsteinn, de eerste vertaler in IJslandsche taal van de Psalmen van David en van het boek van de Genesis, door Algeriaansche zeeroovers, die op deze kusten kwamen plunderen, vermoord. Zijn hulp-priester Olaf Egilson werd met vier honderd eilandbewoners naar Algerië in ballingschap vervoerd. Ze verbleven er ettelijke jaren vooraleer in vrijheid gesteld te worden. In 1637 werden de laatste 36 gevangenen, bij middel van 't bedrag van een inschrijving door den koning bevolen, uit de slavernij vrijgekocht.

Daar kregen we opeens een weder dat het niet geloofbaar is dat een mensch of een schip dat doorstaan kan. We moesten alles terug aan boord vastmaken en vastbinden en toen aan 't drijven. In onze nabijheid zagen we ook een, twee, drie booten op 't goed-kome-uit draaijen en draaijen en verdwijnen. De storm schoot zoo schielijk op dat we allemaal ervan verrast waren. We moesten zeere het roer vastmaken; dubbel verzekeren met kabels op gevaar van ons leven. De boot danste lijk een heks. We konden ons niet meer recht houden. De kapitein zond alleman naar beneden, uitgenomen een man, een zekeren Pol Truweel van Mardyck, die in de kap vastgebonden werd om te waar-schuwen in geval van nood. Maar hij kon het niet lang uithouden, want hij was haast blind. Zijn oogen waren lijk verbrand van den salpeter die van uit het land kwam gevlogen. Masten en ra's waren dik geladen met *sulfer* (1). Het was schrikkelijk. De lucht zat zwart. We konden geen wolken zien, 't was al vuur en vlam. Vuurslangen sloegen en wentelden overal open. De Franschen zeggen daar tegen de marionnetten dansen. Maar ze gaven leelijk van haren neus. We zagen geen steek vooruit noch achteruit van 't schuim en 't water dat omhoog sloeg. Al de tonnen beneden in 't ruim waren al één kant geslagen. We zaten of lagen malkander te bezien en we dachten: 't is ons laatste. Waaien dat 't deed! Gruwelijk! De kaarsen werden voor O. L. V. aangestoken en aan 't lezen. De boot kraakte onder den last van 't water. Geen een die nog een cent voor zijn leven gaf. En 's anderendaags was het eenzelfde spel. De salpeter bleef weg, maar 't was nu sneeuwen; en ijs die neerviel en de wind kwam maar steeds feller opzetten en we zaten te beven lijk kleine kinders. Dat duurde en bleef duren de eenne dag na den andere en altijd maar vliegende storm. Waar we zwalpten wisten we niet, nu en dan stak de kapi-

(1) De boot zal ongetwijfeld toen in de onmiddellijke nabijheid van 't schier-eiland: de Hoek, gedreven hebben. Rijze met 't water liggen daar sulferbronnen.

tein of de stuurman of een van ons zijn kop op dek om te zien dat 't roer bleef houden. We telden vier, vijf, tien dagen. Op den vijftienden dag viel de wind en het kwam stil. Maar ge moogt mij gelooven het werd dan nog veel erger.

't Waaide niet meer, maar de zee was er te geweldiger! Een schrikkelijke zee! Het schip lag daar « *schier* » (1) om om te keeren en slingerde lijk een tonne. De groote boom van het grootzeil was dubbel vastgemaakt, maar 't hielp niet, die boom bokte maar altijd op de verschansing en sloeg alles aan splinters. En zoo kwam de Hoogdag van Paschen. We zaten weerom allemaal beneden te wachten op het laatste oogenblik. De kapitein die in de kap was, riep ineens in het Fransch: « Allez, jongens, allemaal aan dek, het is geen avance meer beneden te blijven ». Allen naar boven. De kapitein zegt: « We zullen lezen », en hij bad voorop en wij antwoordden. We zagen toen dat hij een lijn rond hem had gebonden en vastzat in de kap. Hij wilde met zijn schip naar den diepen. Als ge dat ziet, dan verstijft uw bloed. En 't was *pertank* (2) bijkans geen wind, maar slingeren dat de boot deed! Niemand die zich recht houden kon. We waren al ondereen gekropen in den grooten kabeljauwbak. Er waren er die weenden en de kapitein zei: « Allez, les gars, couragie, men sterft maar één keer. Stuurman, deelt den drank uit ». En we kregen de eene mate achter de andere. En na een mate of vier begonnen er al te zingen. Mijn kameraad Tjob zei tegen mij: « Ge moet geen *schijter* (3) zijn, drink nog een pint en denk nog een keer op je vrouw en je kind en als ik gered word dan zal 'k haar zeggen dat ge kloek den kelder zijt ingegaan, en als gij overblijft, ge moet hetzelfde zeggen aan mijn Stefanie ». En hij haalde dan een paternoster uit en hij begon luide

(1) *Schier*: bijna geheel.

(2) *Pertank*: nochtans. — Fransch: pourtant.

(3) *Schijter*: benauwderik; bangerik.

te lezen. 'k Had nooit kunnen peinzen, dat hij een paternoster bij hem had. 't Was verschrikkelijk. En al met eens in de achternoen van den Hoogdag van Paschen de zee viel en in den nacht werd het kalm en tegen den anderen dag was het geheel stil, maar het wierd mistig, dat gij geen hand voor uw oogen zaagt, een mist dik gelijk een pot. Gelukkig dat de masten niet gebroken waren. Al de planken van de verschansing waren weggeslagen; de kabeljauwvlak, de kap aan stukken, 't een en 't ander was weggespoeld, maar wij hadden toch ons leven! En opeens zagen we daar een schip nevens ons opdoemen. 't Was de *Dikke Alfons* met een stuk mast en een stuk zeil en hij stak zijn vlag op om hulp te vragen. Hij had zes man verloren en was zijn kompas kwijt. En onze kapitein gaf hem hulp met een lijn te werpen waaraan een zak van zeildoek was vastgemaakt en dat hij binnen boord haalde. Zoo helpt men elkander in zee! 't Schip is te Faxcruden Fiord binnengeloopt, geheel onttakeld en kapot voor de vaart en de bemanning is aan wal gegaan en vertrok dan met een ander schip naar Duinkerke. Zoo eindigde dat slecht weder en als we terug naar de visscherij gingen, was 't slechtste al vergeten ».

Het is niet te verwonderen dat na zulke zware dagen bij velen dikwijls het gemoed in opstand kwam. Bijzonderlijk bij de vreesachtigen en de nieuweligen woelde de misnoegdheid naar boven. Waarom hier zwalpen als wanneer men in een veilige baai het schoon weder kon afwachten? Wat baatte het een tiental tonnen min of meer te visschen, als men het leven er bij zou inschieten?

Er werd gemopperd en op de vischwacht deelden ze dan ondereen hun moedeloosheid en hun verlangens naar 't land mede. Maar de kapiteins waren zielekenners en wisten dan ook alle opstandige gevoelens ras te onderdrukken.

Van in den beginne werd alle misnoegde uiting streng

gedempt en gestraft. Tegenstand werd met arrest in 't ruim beloond. Opstand tegen 't kapiteingezag had voor gevolg dat de weerspannige aan den mast gebonden werd een, twee dagen. Zij die visch van hun maats stalen, of vischlijnen met opzet naar den « *wip hielpen* » (1) werden drie, vier dagen van hun rantsoen drank ontzegd, en bij hervalling kregen ze van den kapitein het mooie vooruitzicht, bij de komst van 't oorlogsschip, in de boeien geslagen te worden. 't Was voldoende om meestal de tucht en de orde aan boord gaaf te behouden. Liep men niet binnen voor slecht weder, men ging integendeel land opzoeken als er aan boord een man ziek was voor wien men een noodlottigen afloop vreesde. De kapitein stuurde naar de baai waar hij wist een soort hospitaal te vinden. De zieke kameraad werd aan land gezet en 't schip koos weerom zee.

Hoevele Vlaamsche visschers zijn er niet « gebleven » op IJsland? Niet alleen gebleven door storm en tempeest, waarin schepen met man en muis vergingen — en bijna telken jare was dit het geval — maar ook door ziekte. Langs de kust in de baaien waar dorpjes liggen kan men graven aantreffen van Vlaamsche visschers. In Popeyefiord, of Faxcrudenfiord liggen o.m. een Thomas Clou van Nieu-poort, een Bevertje van Coxyde, en in Patrickfiord een Vanhille van Lombartzijde begraven.

Niet alleen in de dorpjes, maar ook in zee zelf werden er begraven. Er zijn er aan boord gestorven op twee dagen tijd door buikloop. Toen begroef men die rampzalige stakkerds « overboord ». De kapitein las de gebeden, zegende het lijk, de manschap stond met ontdekten hoofde rondom de plank

(1) Moedwillig vernielen of beschadigen.

waarop het doode lichaam rustte. Een kort bevel: de plank werd over de verschansing geheschen en de doode kameraad schoof, gewikkeld in een stuk zeildoek, overboord, de grondelooze diepte in (1).

Een overlijden aan boord was verreweg het griezeligste dat ieder IJslandvaarder beleven kon. 't Blijft hem bij zijn leven lang en als hij zelf zijn *keers voelt uitgaan* (2) dan komt dit visioen nog in zijn hersens dansen. 'k Bezocht eens den ouden IJslandvaarder August V..., toen hij gekluisterd lag op zijn laatste bed. 'k Had hem nog iets te vragen.

Maar zijn zinnen stonden er niet meer op. Twintig keeren op 't punt geweest te blijven op IJsland en hier nu in dit bedde liggen zonder u te kunnen verroeren, 't mag niet gepeinsd worden, zei hij. Mijn memorie staat er bij stille. Hij was nog vele beter, Cissen van Berten Ooms, een van ons, dien hebben we, na een ziekte van drie dagen, overboord begraven. We waren midden zee en konden geen land halen, als hij 't vuur in den buik kreeg. Hij krinkelde als een paling en stierf in tormenten. 't Was geweldig, maar kort. Maar 't was benauwend als hij over boord gletste, met een stukske gewijde keerse in zijn broekbeurze. Dat ging alzo: poem! en Gusten viel achterover op zijn oorkussen en glarieogde sterling naar de witte zoldering.

(1) De kapitein miek de overlijdensakte op, wanneer een man overboord geslagen werd of stierf aan boord. Twee leden der bemanning teekenden als getuigen. In die akte stond vermeld waar (lengte- en breedtegraad), wanneer en in welke omstandigheden de ramp of het overlijden gebeurde. Die overlijdensakte werd mede met de monsterrol, bij de terugkomst, in het bureel van het zeewezen bewaard. Ik heb een overlijdensakte gelezen van een visscher die krankzinnig geworden over boord sprong en niet wilde gered worden!

(2) *Keers voelt uitgaan*: de dood voelen aankomen.

— Dat gebeurt hem nu dikwijls, zei de zuster; 't blijft hem bij. 't Moeten gruwelijke dingen geweest zijn; niet waar?

*

* *

Steeds kwamen de dagen en wentelden omme. De mannen vergaten de tijdsorde en de tijdrekening. Ze wisten wanneer het dag werd en voelden den nacht opkomen, maar ze kenden noch Zondagen noch Hoogdagen meer. Hun leven werd een aaneenschakeling van eenvormige dagen waarin op geregelde tijdstippen geen beste kleederen moesten aange trokken worden om naar de mis te gaan en daarna hun pin tjes te gaan pakken. De Zondagen beleefden ze nog alleen in 't opdienen van hun boonen- of erwtensoep, en als ze dan elkander in 't wezen staarden, zagen ze baarden van weken op vuile kinnen en wangen kleven.

Eén dag alléén bracht hun de herinnering aan hun vroeger zieleleven op 't land. Dat was de Goede Vrijdag. Toen werd op bijna alle schepen niet gevischt; het was één dag van kristelijken vrij-af. Op dien dag mocht niet gevloekt op straffe van zelfs in de ijzers geklonken te worden. Aan boord moest het innig en schoon zijn en geen andere dan god vruchtige liederen en gezangen werden op dien dag, door zeer vele kapiteins aan dek veroorloofd. Dit alles natuurlijk, als storm en ongeweerte het niet anders schikten.

Met 't naderen van den Zomer, einde April, werden de manschappen blijer gezind. Het zwaar weder van de twee laatste maanden behoorde tot het verleden en iedereen wist dat van nu voortaan een evenwichtiger bedee ling in de natuurelementen zou te voorzien zijn.

De zomerzeilagie werd aan boord geschen. Toen immers begonnen de eerste verschijnselen van den eeuwigen dag over de Noordpoolzeeën te stijgen. Langzaam maar zeker rees het bleeke licht over de oneindige watervlakte, één na één vielen de sterren uit de lucht, verzwonden ergens in een verborgen oord, waar ze maanden lang in afwachting van den nieuwen nacht zouden blijven.

Dag na dag kwam aan den hemel een striepe licht bij, langzaam maar zeker rees de bleeke klaarte over de oneindige watervlakte, werd voller van kleur, zilverachtig en rozig getint, naarmate de dagen wentelden en in zee vielen ginds in 't hooge Noorden.

Van die dagen af werd het leven aan boord drukker. De manschap werd in drie wachten verdeeld, die zich om beurt aflostten. Men vischte, men at, en alle zeven uren ging men slapen. Als er geen visch was en men zoekende dreef en zeilde gingen twee wachten naar de kooi en alle tien uur was het daartusschen « *zootje op 't vuur* » (1). Tien uur wachten op 't zootje was een beetje veel en tusschenin sloeg men aleens een « *fruitertje visch* » (2) of kookte men een Franschen « *tierletien* ». Dat was een klompje boter te smelten gooien in warm water, een stuk beschuit er bij doen, een « *walmetje* » (3) laten doorkoken en een slok brandewijn erin laten « *sutteren* » (4).

Het weder werd milder. De mannen kregen over zich een

(1) Bijzonderste maaltijd. Zootje: mengeling van aardappelen, visch en brood gekookt op 't vuur.

(2) *Fruitertje visch*: gebakken visch.

(3) *Walmetje*: in den damp zachtjes laten gaar worden.

(4) *Sutteren*: stillekens laten oplossen.

behaaglijke weldoende zekerheid dat nu toch de grootste gevaren zouden voorbij zijn, alhoewel ze wisten dat in het naseizoen nog stormen te trotseeren zouden zijn en de strijd tegen 't vlottend ijs dat van de Noordpoolzeeën afkwam, ook groote gevaren meebrengen kon. Maar de Winter liep dood en 't inademen van zoeler lucht verkwikte het hart. De eerste en gevaarlijkste klip was omgezeild; wat het tweede gedeelte der reize brengen zou, dat baarde minder bekommring, 't was steeds op Gods genade en Gods barometer stuurde naar mooier dagen! Wat het bijzonderste was.

HET BEZOEK VAN HET OORLOGSSCHIP EN HET BAAILEVEN.

Midden die vloot verscheen toen in Mei het Fransch oorlogsschip dat tevens dienst deed als hospitaalschip. Het bracht nieuws en tijding uit het verre vaderland. Brieven werden afgegeven en medegenomen. Zieken of gerampten werden aan boord van 't schip overgebracht om enkele dagen nadien op terugvaart naar huis medegevoerd te worden. Opstandelingen of weerspannigen gingen, na arrest op hun eigen schip, twee, drie dagen in de ijzeren boeien aan boord van den oorlogsbodem en bleven er in den kerker, tot dat ze bij 't vertrek van 't schip, de stellige belofte deden zich beter te gedragen. Mits die belofte, — en op zeemansbelofte kon gebouwd worden, — mochten ze terug aan boord.

De komst van het oorlogsschip bracht steeds op de sloepen leven en beweging. Bij 't ontvangen van de nieuwstijdingen werden die zeebonken blij als kinderen. Velen vernamen erin allerhande dingen die in den thuis en op 't dorp waren voorgevallen en die, hoe nietig ook in beteekenis, twee, drie maal herlezen werden. Die blaadjes papier werden de spiegels van een landelijk bestaan van drie maanden, van ver-

zuchtingen en begeerten, die ze wel bevroed maar niet medeleefd hadden en die ze nu, op verren afstand, als in een onnatuurlijken roes gingen genieten in een hoekje van 't dek of in de verborgen holte van hun kooien. In de enge ruimte van het schaftekot leefde 's avonds de verre streek als in een gesproken film voorbij. Bij deze en gene was een kind geboren, hier was een kennis getrouwd of een oud familielid had het tijdige met het eeuwige gewisseld en onderaan in talrijke brieven stond voor velen de mare dat moeder de vrouw in blijde nabije verwachting leefde en dat vader bij zijn thuiskomst de familie weerom met een kindje zou aangegroeid vinden. Toen snoot de ruwe zeebonk van « *alteratie* » (1) zijn neus tusschen duim en wijsvinger en vroeg aan den kapitein een dubbel rantsoen brandewijn om de makkers van 't schip met een extratje te mogen trakteeren op de goede bevalling.

Als 't oorlogsschip vertrok keken ze het lange, zeer lange na met oogen die schitterden van verlangen en wanneer aan den einder de laatste rookpluim uitgerafeld was in de ruimte, wuifden ze machinaal met de hand den groet van den IJslandschen tobber voor den lieven, verren thuis.

Rond negentien honderd was er veel verbetering in dien toestand gekomen. Immers toen kruiste weken lang ook een Deensche kruiser, die niet alleen het vischgebied moest bewaken maar ook bijstand aan de visschers verleende.

**

Toen ging de koers ofwel naar de baaien in Faxø Fiord

(1) *Alteratie*: aandoening; vershot.

gelegen, langsheen 't Vrijgat (1) en de Vogelscharen, ofwel naar de Oostelijke bochten, o.m. Popeye (2) en Berufjord waar men de plaatsjes wist liggen waar er geankerd kon worden om frisch drinkbaar water op te doen voor 't naseizoen.

Het « baailieven » kwam gedurende enkele dagen het een-tonig visschersbedrijf breken en werd door de bemanning met plezier begroet.

Na ruim twee maanden zeeleven was het drinkbaar water aan boord uitgeput geraakt. Nu moest voor verschen voorraad gezorgd worden voor de drie maanden van het naseizoen. Dit drinkbaar water ging men « opdoen » in gekende baaien of bochten waar waterlopen en rivieren voorhanden, en waar ook IJslandsche visschersdorpen gelegen waren. Men kwam terug in betrekking met de wereld waarvan men van Maart af afgezonderd had geleefd en men ging een pinte goê bloed van 't land opdoen om een nieuw zeeleven van drie maanden en meer aan te vangen. Op de gestelde dagen zag men de eene sloep na de andere de baaien bij Rykjavik binnenzeilen en gaan ankeren op het strand. Tien, twintig schepen lagen daar niet ver van elkander nu nevens-een in rust te schommelen op hun anker. Op andere plaatsen was het een zelfde vertoon. De kapiteins gingen « baaien »

(1) Zeepas tusschen de eilanden en den uitersten Zuid-Westhoek.

(2) Popeye is een belangrijke plaats. Hier werd door de Fransen een hospitaal opgericht in 't bijzonder bestemd voor de IJslandvaarders. Daar werden de zieke of gerampte mannen door 't hospitaalschip ter verpleging heengebracht. Later kwamen ook hospitalen tot stand te Rykjavik en op de Westmanneilanden. De uitbating der hospitalen kwam in handen eener maatschappij die in 1911 gelijkwideerd werd.

in de bochten het dichtst gelegen bij het gebied waar ze vischende waren. Vier, vijf, acht dagen bleef men in de baai. Gedurende den dag werden langs kabels tonnen aan wal geschoven, gevuld en terug vol drinkbaar water aan boord geheschen. Een gedeelte der bemanning kreeg voor opdracht het schip en de zeilagie te kalfateren en na te zien; de vischlijnen in orde te brengen en de schoonmaak te doen.

Na 't werk was het voor de manschappen der sloepen een lanterfant in de armzalige gehuchtjes van IJslandsche visschersgezinnen; een verbroedering van tobrende visschersmaats ondereen in de hutten der eilandbewoners, waar ze binnenvielen om « negotie » te drijven en koopwaren te « trokeeren » (1). In de laatste dagen vóór het baaileven hadden de manschappen hun rantsoenen brandewijn bijna niet aangesproken en hunne beschuiten weigerlijk gespaard.

De IJslandsche eilandbewoners zijn steeds verzot geweest op beschuit en « sterken drank ». Alcoholinhoudende dranken mochten echter niet ingevoerd worden en wat verboden is, is steeds dubbel welkom. De kapiteins wisten dat het aan wal brengen van deze dranken strenge straffen voor gevolg kon hebben, maar ze sloten hun oogen voor dit bedrijf en lieten de mannen doen. Met pulletjes brandewijn en zakken beschuit klopten ze bij de inlanders aan. In de groote kamer werden ze door 't hoofd van de familie welkom geheeten. Als ze gezeten waren uitte de vader van 't huisgezin zijn welkomgroet: « *Drottinn blessa thik!* — God zegen u! » Ze wisten wat die woorden beduidden en ze antwoordden, in hun tale: « God zij met u en uw huis ».

Op de groote huistafel werden de pulletjes drank en de

(1) Verwisselen. Van het Fransch: troquer.

zakken beschuit gesteld. Het hoofd van 't huisgezin rangschikte er nevens warme vellen piewanten, kleedingstukken en hoofddeksels. De verwisseling was spoedig geklonken, en zoo was het een gewoonte de terugkeerende Vlaamsche IJslandvaarders in hun dorpen te zien verschijnen met de IJslandsche vellen mutsen aan, die jaren en jaren meedingen en van vader op kind gedragen werden.

In den avond ging men ook al eens den Dominé opzoeken om briefomslagen, schrijfpapier en postzegels te verkrijgen en toen kwam men terug aan boord om bij 't licht van een kaars het laatste nieuws en 't antwoord op de ontvangen brieven te vermonden.

Waar Vlaamsche visschers te rampe gekomen waren en begraven lagen in dit vereenzaamde oord liet men nooit na, hun graven te gaan bezoeken en werd er al eens een nieuw kruis geplant en nieuwen opschik van het graf gemaakt.

De laatste dag van het baaileven eindigde somtijds in een brallende uitspatting.

Men had ten afscheid brandewijn en wijn gedronken in een bevriende hut. Tien, twintig maal was het glas opgeheven geweest; het laatste « God zegen u! » was hen op den deurdorpel toegeroepen geworden; langs de ééne straat van 't dorp viel men allemaal thoope; de benden zwikzwakten naar 't strand; men ging op twee, drie booten verbroederen en met spoelkommen goot men tot 't laatste druppelke van de rantsoenen naar binnen. De ruimte van 't schaftekot stonk naar visch, naar olie en traan, naar speksel van kauwtak en naar brandewijn. Met de koppen op de handpalmen geleund, bezag men elkander met bibber-glariënde oogen. Er werd gezongen en gebrast tot de kapitein met een vloek de vreemde kameraden van boord en de eigene man-

schap naar de kooien joeg. Toen werd gegrommeld, tegengesputterd; toen moest hardhandig opgetreden worden en als het te bont ging, kwamen de ijzers voor den dag. Dàt ontuchterde de zatste bazen; ze kropen, heel gekleed, in hun kooi en weldra hoorde men aan boord niets anders meer dan 't zware geronk van blazende borsten met hier en daar 't gewoel van een zatten kul die op dek klauterde om zijn overvulle maag uit te spuwen.

's Morgens van den volgenden dag was iedereen terug frisch man. De « poester », op bijzondere wijze door den kok gereed gemaakt, joeg terug het bloed koortsig door den lijf. Met verschen moed werd krachtig in de handen gespogen voor 't nieuwe zware werk. De zeilen vlogen langs de masten te klapperen in de lucht; het anker werd gelicht en één na één kozen de sloepen terug zee, nu 't Noorden op. Op 't strand stonden IJslandsche inboorlingen 't schouwspel na te staren, staken de handen omhoog en wenschten alle tobbers, die enkele dagen hun leven hadden gedeeld:

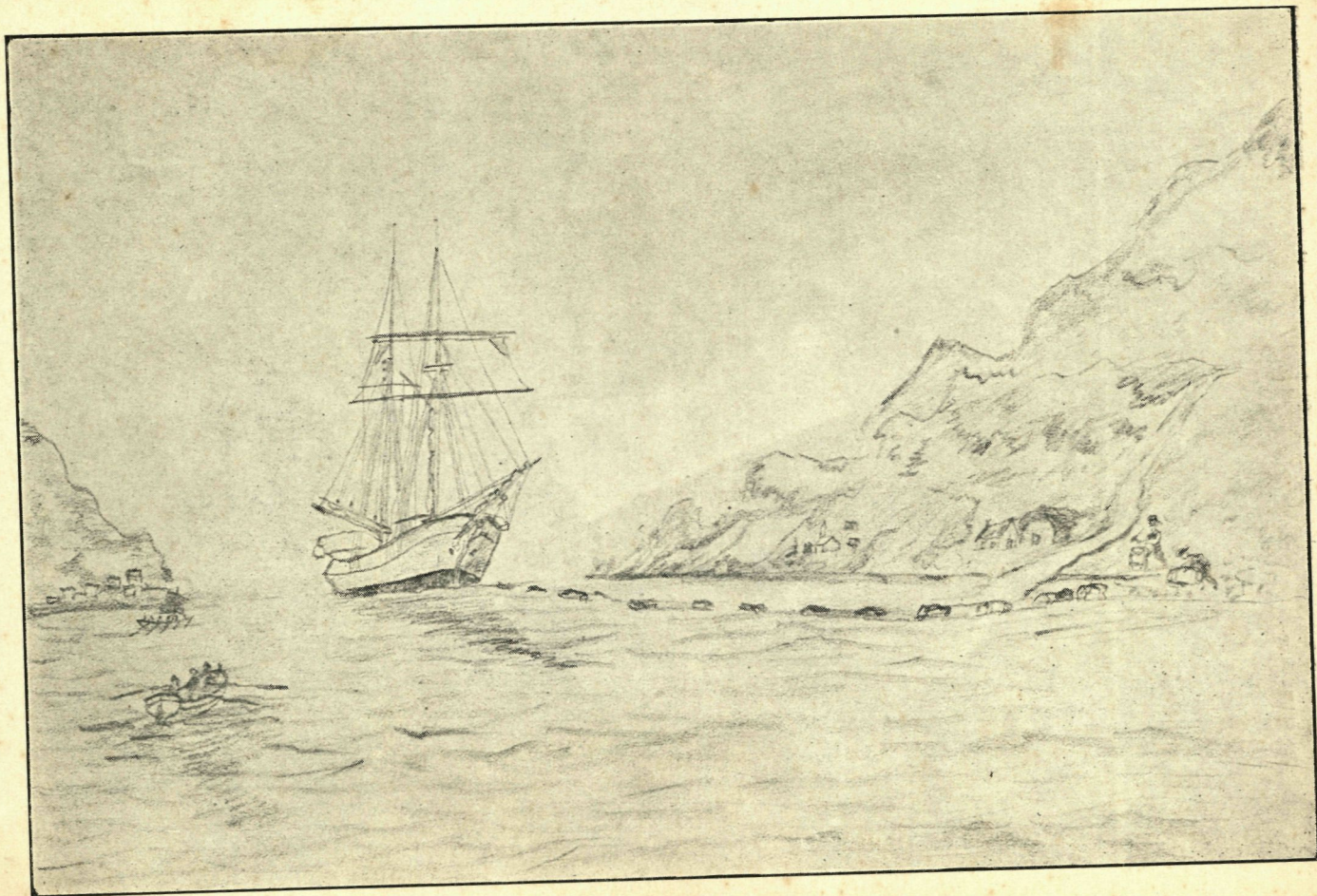
Gods Fridi veri med ydr: Gods vrede vergezelle u verderwaarts!

HET NASEIZOEN

Drie maanden aan één stuk zou men thans opnieuw zwatelen, afgescheiden van de wereld, midden allerlei gevaren, met als eenige bezigheid: kabeljauw vangen, kabeljauw vlekken, kabeljauw kuischen, kabeljauw zouten; met als eenige afwisseling een zate slapen en een mompe eten.

Naar 't Noorden ging de reis. De IJslandsche kust lag bleek te glimmen in den wonderen pooldag. Het land geleek alras een sprookjesgebied. Ginds in de verte schitterden de ijskegels rozig en paars. Het licht werd klaarder en voller om van 10 Juni tot 20 Juli, — een groote volle maand, — in al zijn wondere schoonheid te schitteren. De zonne zat nu altijd boven. Als men een bank ontdekt had, vischte men nu helder op, dag en nacht. Het was werkelijk een tooverachtig schouwspel: die honderden schepen op die bleeke zee te zien driften van Noord naar Zuid en van Zuid naar Noord. De zeilen lagen aangehaald om de jacht gezapig te houden, de schepen deinden als zwanen achtereen in langen stoet en op iedere sloep zaten of lagen de mannen halvelings over boord, zich blind te staren op die zee waaruit ze in regelmatigen haal en wederhaal van vischlijnen den kostbaren blinkenden visch binnensjouwden.

De ontmoeting en het bezoek van het oorlogsschip als-

In de baai. Het opdoen van versch water.

mede het baaleven hadden van hen andere menschen gemaakt. De innerlijke en werkelijke aanraking met de wereld werkte drukkend en korzelig na op hun leven. Ze voelden zich thans als verlatene verschoppelingen, die rondzwierven op de gril van weder en wind gedreven en met het bittere bewustzijn dat gedurende drie, vier maanden een menschenleven hun ontzegd zou wezen. Ze voelden langzamerhand een harde stugheid, een wrokkige weerbots opkomen in hun gemoed. Hun wereld was een rechthoekig stuk dek, waar ze roeren noch poeren konden; hun omgeving was een flappend zeil, een stinkende vischbak; hun genot was 't zien en 't ruiken van een walgelijken deesem van bloed en slijm en iedere begeerte van hun ziel en van hun hart werd afgesneden, ginder ver: vooruit, achteruit en op zijds door een horizont, die steeds maar wegdeinde en nooit te bereiken was.

Eentonig werd het leven aan boord; machinaal werd het vischbedrijf uitgevoerd.

Nu vischte men meest met twee haken aan de lijn. De visch zat niet meer zoozeer tegen den grond, was met de zoelte meer opwaarts gegaan, bleef op diepe en ondiepe waters zwemmen tusschen water en wind. Men had meer kans twee visschen in een trek te kunnen bovenhalen. De tweede haak werd de « voleur » genaamd. 't Was dievelinge al boven halen dat een tweede visch zich nog vergapte aan het lokaas van den bijgezette haak. De visschers noemden die visscherij: « hoeken of kollen op drijfvisch ». Waren er bedreven visschers-met-een-haak, het visschen met twee haken was doorgaans ook een kunst en vergde kennis. Haalde een visscher verschillende malen naéén twee kabeljauwen boven dan riep men hem toe: « Houd uw merk », t.t.z. meet juist

de mate op welke diepte gij gevischt hebt, we zullen 't allemaal op die diepte beproeven.

Ieder man had twee lijnen meer in zijn mande gekregen en naargelang de plaatsen, vischte men een lijn diep, of twee, of drie lijnen en zelfs meer. Men haalde dikwijls met de lijnen geen grond.

Het kon nu dagen op dagen bot-mistig zijn; slecht weder was er nog te doorstaan, maar de kracht van het zonnelicht straalde zonder verpoozen op zee en 't water had zooveel macht niet meer. Het leven aan boord werd teneerdrukkender. De wakke van den mist viel uit, doordrong huid en vleesch, deed 't slijm en 't bloed aan de handen kleven, woekerde in haren en baard die klam-zacht werden en aan 't vel van schedel en wang kleverig plakken bleven.

Als de tijd van den avond daar moest zijn, kwam de donkere kracht van den nacht niet in haar natuurlijk verloop de wakke van den dag opslorpen en 't werd een vort, rot, ziekelijk weder, dat uitdoodde in een natten wazigen damp.

Men was den Sneeuwkegel (1) voorbijgevaren, had geheel de Breidafiord (2) afgezocht en een bezoek aan Dyrafiord (3) gebracht.

(1) Sneeuwkegel (Snaefel Yökul). Een der meest indrukwekkende sneeuw- en ijsbergen van 't eiland. 't Is een reusachtige witte molhoop, zeggen de visschers, die daar op de kust in zee daalt. Steeds staat hij te blinken, te glanzen en te schitteren in 't Noorderzonnelicht en langs zijn flanken spelen alle kleurschaakeringen. Boven zijn top hangen steeds groote mistbanken.

(2) In Breidafiord liggen ontelbare kleine stippeilandjes verspreid. Rond deze eilanden is het een vischrijk gebied. De kust is er uitgetand en uitgevreten en biedt op mijlen lengte menigvuldige bochten en kleine baaien die door de inlandsche kustbewoners voor de vischvangst benuttigd worden. Langsheen de

Na de eerste weken al, waren de mannen uitverteld; nu zouden ze visschen en leven nevenseen als beelden, met ingehouden begeerten en menschelijke verlangens die niet te voldoen zouden zijn; met gedachten in den kop die ze niet konden vertolken en die ze herkauwden in een immer wederkeerende obsessie. De verre thuis, de vrouw en de kinders, de familie, het dorpsleven, het Zondagsche kaartpartijtje: 't danste allemaal dagen en dagen naéén als in een spiegel vóór hun starre blikken, gericht op het groen-deinende water. Het heimwee zou hen te pakken krijgen. Ze zouden andere wezens worden, levend in en op zichzelf, bezig alleen en uitsluitend met hun eigen leed en hun eigen verlangen. Rondom hen alleen het gonzen van de zee, het woelen van het water, de huilende wind; in hun onmiddellijke nabijheid, daar dichte bij hen, op het dek, in een hoek van 't schip, somtijds het meewarig gezeur van een mondharmonika uitsnikkend het klagelijk liedje van een ver verlangen. Boven hen de eeuwige dag, mooi in 't begin, maar sarrend en teneerdrukkend naarmate de tijd vorderde. Niets dat meer pijnlijk

kust springen overal warme bronnen uit den grond. Bij het visschersdorp Oddbiarnar-sker is het water dat uit een bron spuit zoo heet dat eieren gemakkelijik erin gekookt kunnen worden. Dit water wordt door de IJslanders voor alle doeleinden gebruikt. Opmerkelijk is dat langs de kust van Breidafjord bijna geen versch koel water te vinden is. Een bijzonderheid van Breidafjord is dat langsheen heel de kust heele zwermen watereenden zwemmen. De eieren dezer watervogels zijn de gegeerde kost der IJslanders. De bocht wordt ook door de Vlaamsch visschers de Eierbocht genaamd.

(3) Dyrafiord is een der vijf baaien van den uitersten Noord-Westhoek van 't eiland. Men noemt dit gedeelte: de IJslandsche hand. Legt men de hand open met uitgespreide vingers dan heeft men een treffend beeld van dat gedeelte. Als de IJslanders hun westelijke reis willen vertellen dan strekken ze de hand uit en tusschen iedere ruimte van de vingers noemen ze een baai.

aandoet dan een eeuwige bleeke dag: een begin van leven dat niet volleven kan en uitleven zal als een keerske. Dat Noord-poollicht in die eenzame wereld: de grootste ontgoocheling van mannen met lijf en forsig bloed die zich moe willen werken in vollen zonnenschijn maar den nacht eischen voor de rust en voor hun mensch-zijn.

*
**

Visch vangen, visch zien, ingewanden uithalen, zerp bloed ruiken, levers zien persen dat de traan er uit druppelt, een geur om achterover te vallen inademen en insnuiven dagen en weken en maanden lang, genoeg en teveel om den sterksten mensch zijn zenuwen te schokken.

Maar dat wisten de kapiteins ook. Hierom moest iedere wacht nu slechts twee uur en half staan visschen. 't Werd alzoo eene opvolging van wachten, van visschen, van slapen en van eten. Na de wacht was 't luieren in de kooien de geliefkoosde ontspanning. En nochtans, na enkele weken en spijs de aanbevelingen van den kapitein betreffende zindelijkheid, waren de kooien meestal onhebbelijk slordig en vuil om in te schuilen. De maats slurpten hun zootje opgehurkt als honden liggend in hun kooien en de vlooiën sprongen in hun zootje!

Het werd langzamerhand een kregelig-saai leven, dat met tegenzin werd aanvaard. De karakters begonnen opstandig en prikkelbaar te worden. Aan de schafttetafel, waar de mannen bijeen zaten, werd haast geen woord gewisseld. Ze zaten er uren en dagen naéén hun gedachten te knabbelen en spogen met het bruine sap van hun knauwtak hun verveling uit. De ingetoomde en ingedijkte driftgelegenheden kwamen boven bij de minste opmerking. Er was een ijzeren

hand noodig om tucht en orde onder die ruwe bonken te houden.

Men liep van de eene streek naar de andere, zeilde van uit Dyrafiord naar de bochten ginder aan den uithoek, draaide den hoek om en kwam aan kaap Noord. In Juli werd heel de Noord afgezocht om bij kaap Langeness te belanden. In deze laatste weken ontmoette men dikwijls de walvisch-jagers langs den vaartweg.

Somtijds werd men, vooraleer kaap Noord of Grim te bereiken, verrast door het drijfijis dat van de Pool afgeschoven kwam en toen werd het roer omgeslagen en weer Zuidwaarts gezeild, tot dat het ijsgevaar uit den weg was gedreven.

Halverwege Juli begonnen de mannen terug verlangend uit te zien naar den nacht. Wanneer zou die bleeke dag verzwinden? Wanneer zouden de eerste sterren terug aan 't donker uitspansel komen schitteren? Men keek den hemel in op zoek naar de eerste ster. Weddingschap werd geslagen om die eerste ster te ontdekken die altijd in 't Zuiden aan den hemel « gezocht » werd. Hij die ze aanwijzen kon kreeg van zijn medewedder een extra-poester (1).

In de laatste dagen van Juli begon iedereen ook te denken op het « presentje » droogvisch voor den thuis en voor de vrienden. Gedroogde visch werd in de laatste weken dagelijks aan boord gegeten. Het weder was er naar om den visch goed te doen « beklijven ». De visch zelf was ten vetste en smierig onder zijn vimmen en langs de ruggraat. Van IJslandsche droogvisch droop de olie u van de vingers af. De

(1) *Extra-poester*: een poester met dubbele hoeveelheid brandewijn.

beste stukken werden met bijzondere zorg gezouten, « gewinddroogd » (1) en op zij gelegd voor thuis.

Ook veel klipvisch (2) werd in de laatste dagen verorberd. Men droogde er zelf of had een pakje medegenomen aan boord ergens in de Breidafiord, waar men met de roei-boot een « oppertje » gaan koopen was. Een boterham met een stuk klipvisch is altijd « gezette » kost geweest bij den Vlaamschen IJslandvaarder.

**
*

Er waren ook kapiteins die 't naseizoen « deden » op de Zuidelijke en de Oostelijke kusten. Zij waren het die in Popeye « baaiden » en van daaruit dan 't Noorden uittrokken naar Langeness, waarrond ze bleven drijven en pleisteren tot de tijd van de terugreis was aangebroken.

(1) *Gewinddroogd*: tusschen zon en wind drogen.

(2) *Klipvisch*: een soort kabeljauw, roodachtig. Door de eilandbewoners wordt die visch op bijzondere wijze gedroogd. Na gekuischt en gekropt te zijn worden de visschen te drogen gelegd op de klippen (hierom klipvisch genoemd). Hij droogt daar acht, tien dagen en wordt dan op hoopjes gestapeld, precies gelijk men doet met het hooi dat men te lande in oppers zet. Die vischoppers blijven staan in alle weder en wind en al verduurzamen wordt de visch beter, maar ook harder, ja hard lijk hout. 't Zijn lijk stokken, zeggen de visschers, 't is stokvisch. Klipvisch kan maanden en maanden meegaan en als de IJslanders den visch in den handel leveren, dan halen ze zooveel oppers van de klippen in als ze er verkocht hebben. De oppers die jaren blijven staan worden dikwijls voor brandstof gebruikt.

DE TERUGROUTE

Het spreekt van zelf dat de kapiteins alles in 't werk stelden om zoo spoedig mogelijk de terugreis te kunnen aanvatten. Goede, ervaren kapiteins, die op hun duim wisten waar de visch uit te halen, « die de vischbochten in hun zak zitten hadden », en die ook van geen « stormetje » vervaard waren, spoorden hun mannen aan « om prijs te visschen » in onderlingen wedijver, wanneer men midden een rijke kabeljauwbank was terecht gekomen. Zij zelf gaven dan extra-rantsoenen van brandewijn en beloofden premies. Men vischte slag om slinger, met de goede bedoeling tegen Veurne's processie thuis te wezen. Maar hiervoor moest de vischerij uitermate meêlukken en de visch willen bijten.

Door den band wendde men den steven naar huis als « 't zout op was », t.t.z. als er geen zout meer voorhanden was om de gevangen visch te pekelen. Maar in geval van slechte vangst bleef men toch niet langer dan halverwege Oogst. Toen immers begonnen weerom de slechte dagen aan te breken en het woeste weder zou weldra van de zee niet meer zijn.

Dat was het tijdstip waar op alle booten aanstalten gemaakt werden voor de terugreis.

Was men aan Langeness en had men een goede vangst

dan ging het regelrecht, in vliegende vaart, met alle zeilen op, door de hooge zee naar huis. Was de vangst slecht geweest, dan herging men nog eens rap, en van een week of twee voordien reeds, de overvaart van 't eiland, terug op kaap Noord, den hoek om, Breidafiord door, naar de Vogel-scharen en 't Poortje. Gedurende dien terugweg werd toen nog gevischt om de totale vangst te verbeteren.

Men zegde vaarwel aan de Vriesmaneilanden, keek nog eens de « Hekla » aan, wenschte IJsland tot weerziens en de « terugroute » ving aan.

Rond Feroë had men nog zware dagen te doorworstelen. In die gevaarlijke streken moest men dikwijls twee, drie dagen laveeren om onder 't land te kunnen blijven en in de hooge zee niet verloren te loopen of stukgeslagen te worden.

Eens Feroë voorbij, werd de schoonmaak van 't schip begonnen. De vischlijnen werden terug in orde gebracht, en opgeborgen. Al 't overbodige: slechte manden, afval en zoo meer vloog overboord. In de vrije uren schikte eenieder zijn pluizak, pakte zijn droogvisch en vette visch en zijn levertraan in. Een heele dag werd besteed aan 't wasschen van handen, gezicht en lijf. Men wilde « proper staan ».

Halverwege September waren alle booten terug te Duinkerke. Schepen die rond dit tijdstip wegbleven, werden met het grootste ongeduld en de meeste bekommernis ingewacht. De vrees en de angst werden meestendeels schrikkelijke werkelijkheid: het schip was op IJsland gebleven en negen en negentig maal op honderd « bleef » ook de gansche bemanning.

Kwam een schip binnen met de vlag halftop dan wist

iedereen dat een of meer mannen vermist werden: overboord geslagen of gestorven.

**
*

Het moet niemand verwonderen dat, na de terugkomst der schepen, het er bont toeling in de visscherswijken. Veelal echter gingen de mannen eerst O. L. Vr. Maagd der Duinen in 't kapelleke dank zeggen; de gedane beloften werden gehouden.

In de Septemberdagen was het kapelleke, bij iedere aankomst van schepen, getuige van een buitengewonen toeloop van visschers die er hun dank kwamen zeggen en van huisgenooten, die bij 't vernemen van de behouden terugkomst, thuis alles in plan lieten om naar 't kapelleke te vliegen ten einde hun hart en ziel uit te bidden.

Maar daarna moest de terugkomst gevierd worden. De blijdschap en de vreugde sloegen uit in uitbundige leute. De fooie van den terugkeer werd niet alleen in familiekring, maar in al de herbergen van de visscherswijken uitgezongen, uitgedronken, uitgedanst en uitgefeest, dikwijls dagen aan een stuk.

De Vlaamsche visschers vierden wel eens een dagje mede, maar toen trokken ze, beladen met hun flesschen levertraan, hun droogvisch, hun vette visch, een eerste portie « kaakstukken » en « zwembalgen » (het vaatje en de deelvisch zouden ze enkele dagen nadien gaan halen) te vierklauwe naar huis om vrouw en kinderen en huisgenooten terug te zien.

Zij ook hielden dadelijk hun beloften, gingen O. L. Vr. van Lombartzijde danken, en deden de beloofde missen lezen.

Ze keerden dan nog eens naar Duinkerke terug, ditmaal op hun « gemakjes » om het bedrag der afrekening op te strijken als de vangst voordeelig was geweest.

En na een tamelijk goeie « zate » herbegon dan 's anderendaags het winterleven.

Ofwel waren het renteniers ofwel dompelaars.

Renteniers wanneer de vangst « was medegeslagen ». Vangsten van 350 tot 450 ton waren schoone reizen. Toen kon de toeslag van 200 tot 400 fr. belooopen. Was de vangst beneden de 200 ton, dan moesten de visschers nooit op een toeslag rekenen en toen werden ze dompelaars, die na zes maanden onmenschelijk leven op zee, nu op 't land op zoek moesten naar werk om « van honger niet te vergaan ».

WAT ZE VERDIENDEN

Het kan van belang zijn hieronder enkele opgaven te laten volgen, die tezelfdertijde de maatschappelijke toestanden uit die tijden duidelijk zullen belichten.

Men neme in acht dat een « reize » gemiddeld zes maanden duurde, dat er voor iedere reize buitengewone onkosten moesten gemaakt worden en dat het werk dat men verrichtte niet alleenlijk hoogst gevaarlijk was, maar als echt « beulenwerk » mocht aangezien worden.

Als men onderstaande cijfers eens grondig wil nagaan, dan staat men verstomd, hoe de menschen uit dien tijd hun lijf moesten afsloven voor een appel en een ei; maar dan staat men ook in bewondering voor die vrouwen die hun huisgezin moesten rechthouden en een « nest kinders » groot kweeken met het loon van een goeie reize, die aan de huidige waarde van het geld berekend, nog het bedrag niet vertegenwoordigt van een wedde van vier maanden doodgewoon handwerk. Welke armoede er geleden werd bij « slechte reizen » kan iedereen beseffen.

Er werden « goeie », « tamelijke » en « slechte » reizen gemaakt.

Hier enkele berekeningen van « goeie » reizen:

Een uit 1883. De boot bracht 420 ton kabeljauw binnen die een gezamenlijk gewicht haalden van 63.693 kgr.

63.693 kilo aan 142 kilo per ton was...	448 1/2 ton
7 ton keeltjes gerekend voor	7 ton

5 ton «zwembalgen» gerekend voor	2 1/2 ton
28 ton levertraan gerekend voor.....	14 ton
	472 ton

of 39 1/3 last.

Er waren 18 man aan boord. Kapitein à 40 fr. per last, de stuurman à 19 fr., de luitenant à 15 fr., de zouter à 15 fr., de kuiper à 16 fr., de matrozen à 14 fr., de twee dekjongens à 6 en 7 fr. per last.

Iedere visscher had dus recht op 550 frank (39 1/3 last × 14 fr.).

Plus zijn ton visch, zijn hoeveelheid droogvisch, enz.

Van dit bedrag werden afgetrokken:

- 1) de voorschotten;
- 2) 3 % op het loon voor de invaliedenkas;
- 3) 1 % in de hulpkas der visschers;
- 4) het bedrag van de « bovenmate » van drank: fr. 11.45.

Een uit 1888: De boot bracht 474 ton binnen. Het monsterloon was hetzelfde als in 1883. Iedere visscher kreeg 603 frank loon.

Een uit 1900: met 430 ton à 20 fr. per last: loon 720 fr.

Berekening van een « tamelijke » reize uit 1890.

De visschers waren gemonsterd aan 15 fr. per last.

Er werden door één boot 336 ton binnengebracht. De visscher kreeg 450 frank.

Berekening van « slechte » reizen, als het loon « hoog » stond.

1899: 1) Gemonsterd aan 16 fr. per last.

De « Islandaise », in dit werk vermeld, liep binnen met

202 ton. De visschers ontvingen elk 269,35 fr. Maar onze « nieuweling » had een grooter bedrag aan voorschotten gekregen, zoodat hij ijdelhands naar huis kon trekken.

2) Gemonsterd aan 18 fr. per last.

Een boot bracht 240 ton aan wal. De visschers kregen 360 fr.

3) Gemonsterd aan 17 fr. per last.

Een boot had 276 ton gewicht. Het loon was 368 fr.

1900: 1) Gemonsterd aan 18 fr. per last.

Een boot kwam binnen met 279 ton. Het loon was 418.50 fr. (hier was een minder getal mannen aan boord).

2) Gemonsterd aan 20 fr. per last.

Een boot met 252 ton verschaftte 420 fr. loon aan den visscher.

1905: Gemonsterd aan 18 fr. per last.

Verschillende booten liepen binnen met rond de 150 à 160 ton. Het loon was 235 frank.

Er werden moeilijkheden gemaakt door de reeders die grootere voorschotten hadden uitbetaald. De visschers moesten hun deelvisch, droogvisch, levertraan enz. afstaan aan den reeder. Zelfs was er spraak van « te doen terugkeeren » op de voorschotten; maar de visschers zegden:

« Doet wat ge goed vindt; maar een kei vladen kan niemand ».

'T JAAR DER ONGELUKKEN.

De IJslandvaarders hebben jaren van schrikkelijke rampen gekend.

Hoevele schamele huisgezinnen langs de Vlaamsche kust hebben jaren en jaren naéén niet geleefd in rouw en verdriet, zonder dat de andere bevolking van 't land dien toestand bevroedde of vermoedde? Tientallen jaren lag heel de Westhoek gestadig met den daver en den angst op het lijf en tientallen jaren zat de bevolking daarbij nog genepen in de armoede en 't ongeluk.

Er waren jaren van uitzonderlijke zware en vreeselijke rampen. Bovenal blijft in de herinnering leven het gruwelijk jaar 1888. Gedurende een hevigen storm van 't voorjaar vergingen met man en muis, in en rond de bocht van de Hekla, negentien IJslandschepen en de rouw heerschte in een dertigtal Vlaamsche visschersgezinnen. Honderd vijf en zestig visschers vergingen dit jaar op zee.

De Vlaamsche visschers betaalden hierin een zware tol.

Voor zoover ik het heb kunnen achterhalen « bleven » in 1888 de volgende Vlaamsche visschers op IJsland:

Torrele Charles en Cloet Jan, van Oostduinkerke. Ze werden in een sneeuwtempeest over boord geslagen. Ze waren gemonsterd op den schoener « Schotterhof ». Mede met hen was aan boord Hiele Rochus, van Oostduinkerke, die gered werd. Hij was echter erg gekwetst en werd met een Engelsche stoomboot terug naar Duinkerke gebracht.

Popieul Edward, van Oostende; Calcoen Charles, van Coxyde; Dewitte Désiré, Cuveele Désiré en Vercoutter Leo-

pold, deze drie laatsten van De Panne, aangemonsterd op de « Dame Blanche », met man en muis vergaan.

Legein Engel, van Coxyde; Legein Pieter en Zoete Benjamin, van De Panne, gemonsterd op de « Jeanne » in zee verdwenen.

Boutack Gustaaf, van Uytkerke; Huysseux Karel, van Oostende, gemonsterd op het schip « Lulu Zaza » met man en muis vergaan.

Vanbillemont August en Vilain Frans, van Coxyde; Traversien Charles, van Veurne en Riethaeghe August, geboortig van Steenkerke (maar vermoedelijk wonende te Coxyde) gemonsterd op de « Vaillante », met man en muis vergaan.

Popieul Jacob, van Oostende, op de « Sarcelle », gemonsterd en overboord geslagen. Die Popieul was geboortig van Oostende, maar was vermoedelijk gehuisvest te De Panne.

Decorte Edward, van Coxyde, gemonsterd op de « Martyckoise » en gedurende een sneeuwtempeest samen met acht andere leden der bemanning overboord geslagen. Op hetzelfde schip waren nog Rigaux Alfred en Desaever Louis, van Coxyde, en Baelen Jacob van Adinkerke-De Panne, die gered werden.

Messelyn Charles, van Wulpen, aan boord van de « Etincelle » op 28 April in zee verdwenen. Hij was met Thybaut Désiré van Coxyde van de wacht. Thybaut kon zich redden. Messelyn Charles woonde te Coxyde.

In dit jaar vergingen verschillende andere schepen met man en muis. Er waren echter geen Vlaamsche visschers aan boord.

Nu nog kunnen de kinderen van de geblevenen de angstige tafereelen vertellen die zich in hun huisgezinnen afspeelden.

Vrouwen liepen te voet naar Duinkerke om nieuws te vernemen en kwamen met den dood in 't hart terug. Men taalde haar dat men veronderstelde dat de mannen gebleven waren, maar 't schip kon ook ergens op een verlaten plaats geland zijn en de hoop moest dus niet opgegeven worden! Maar na maanden en maanden schrik en angst uitgestaan te hebben moest men in 't onvermijdelijke berusten.

Van die droevige gebeurtenis is een liedekje overgebleven. Toen, zooals het trouwens nu nog het geval is, bestonden er ook liedjeszangers, die bij iedere ramp, moord of ongeluk hun « lier tokkelden » en hun hart lieten spreken in weliswaar onbeholpen, maar toch diep gevoelde verzen.

Het liedekje werd « gemaakt en gezongen » door een onbekenden liedjeszanger-dichter. Hij verkocht het ter markt te Nieupoort. Ik teekende het op uit den mond van een bejaarde visschersvrouw. 't Wordt nu nog toevallig bovengedaald op visschersfeesten en visschersbijeenkomsten. 't Is alleszins waard als dokument bewaard te blijven.

't Is getiteld:

DE GROOTE RAMP VAN IJSLAND.

'T JAAR DER ONGELUKKEN.

I

Vaders en moeders van dorpen en steden,
Braaf jongeliën van Vlaanderen en Brabant,
Uw broeders hebben toch zooveel geleden
Op de woeste baren van het droevig IJsland.
Zoo menig man in 't fleur van zijn jong leven.

Zoo menig steun van vrouw en kinders klein,
Hebben op IJsland hun laatste zucht gegeven.
Och, visscherij, nu zijt gij in druk en pijn.

II

't Was in 't begin der schoone lentedagen
Dat menig man verliet zijn vaderland,
Zijn vrouw en kindren die hem dierbaar waren
Moest hij verlaten, en gaan naar het droevig IJsland.
Adieu, mijn vrouw! Adieu, mijn lieve kleinen,
Ik ga naar zee, bid God den Opperheer
Dat er ons geen malheur of rampen hindren,
Na vijf, zes maanden, ziet gij uw vader weer!

III

Och, God! In zee nog maar eenige dagen,
Ver van het strand en ons lief Vaderland,
Of zij werden van hier naar daar geslagen,
Een wreed orkaan brieschte te allen kant.
De masten kraakten en de zeilen scheurden,
Eenieder zag dat zij moesten vergaan,
Eenieder riep om hulp en om genade:
Ah, lieve Jezus, komt toch ons bij te staan!

IV

Dit wreed tempeest duurde nachten en dagen,
Zulk een orkaan heeft er nog nooit bestaan.
Men hoort niet anders dan kermen en klagen.

Zoo menig man is over boord gegaan,
Tusschen de bergen en de rotsen heengeslagen,
Onder het ijs en de golven van IJsland,
Liggen er zoo menige broeders begraven,
Van eigen volk en zelfde Vaderland.

V

De kapitein die was gespaard gebleven,
Hij schreef een brief naar zijne moeder lief,
Moeder, uw zoon die is nog in het leven,
Van achttien man blijven wij nog met vier.
Nog nooit zoolang visschers IJsland bevaren
Is er gekend zoo een wreede ramp
Drie honderd man moeten wij achterlaten
Van Duinkerke en van ons lief Vlaanderland.

VI

Wie heeft dat ooit op zee weten gebeuren,
Er was een schip met vier en twintig man,
De masten braken en hun zeilen scheuren,
Zij zagen dat allen moesten vergaan.
Daar stond een vader al met zijn vijf zonen:
De jongste was nog maar 17 jaar ,
Zij hebben zich met zessen samen gebonden
En zijn te samen zoo den diepen ingegaan.

VII

Den eersten van Mei zullen de visschers nooit vergeten
Dat was een dag van rampen en getraan.
Eenige die waren ervan overgebleven
Zaten met de oogen vol droefheid en getraan.
Vaartwel vader, vaartwel gij lieve moeder,
Och, goede God, mijn vrouw en kindren klein,
Och, lieve zusters en mijn lieve broeders
Vaartwel, want nooit zien wij elkander weer!

VIII

Adieu, arme weduwen en arme weezen,
Vreugd is gedaan, uw droefheid die komt aan.
Gij die vroeger in weelde kwaamt te leven
Zult nu uw nood moeten klagen gaan.
Och, rijke liën voor het geluk geboren,
Hebt medelijden met een arm zeemanskind,
Die op IJsland zijn vader heeft verloren
Waar hij om steun van vrouw en kindren ging.

DE BELOFTEN EN TIJDINGEN DER
IJSLANDVAARDERS.

De godsdienstzin bij het Vlaamsche visschersvolk is van oudsher spreekwoordelijk geweest. Die godsdienstzin uit zich in al zijn daden en werken, treedt naar voren in handel en wandel. In den loop van dit werkje hadden we meermalen de gelegenheid het bewijs hiervan te leveren. In verband echter met de bijzondere toestanden geschapen in het uitoefenen van het bedrijf der visscherij op IJsland past het deze innerlijke gemoedstoestand nog beter aan 't licht te laten komen.

De Vlaamsche visscher laat bij het te water steken van zijn boot, die boot wijden; hij laat een mis lezen ter gelegenheid van den eersten bescheppingsdag; hij plaatst in zijn woonruim, over de schaftetafel, een kapelletje waarin een O. L. Vrouwbeeldje vereerd wordt; hij steekt een palm-takje of een stukje paaschnagel in een zakje gebonden op zijn mast en heeft steeds een gewijde keers aan boord. Een visscher die geen patroon is, maakt al de godsdienstige plechtigheden mede die verwant zijn aan 't bedrijf. De reeders zelf houden eraan deze godsdienstige gevoelens te eerbiedigen door de kristelijke geplogenheden van afvaartmis en bootswijding in eere te houden.

Maar benevens deze uitwendige uitingen van een eerbiedwaardig gevoel, verinnigt de Vlaamsche visscher zijn inwendig leven met, in al zijn handelingen, de zuivere en onverbasterde overtuiging, boven water te houden.

Hij beëweegt of bedevaart, en gaat dienen wanneer en

waar hij het goedvindt, zonder zich eraan gelegen te laten dat zulks opspraak zou verwekken. Om te beëwigen heeft hij geen georganiseerde reizen van doen. Hij beëweegt op zijn eentje omdat zijn voorouders het vóór hem eeuwen geleden zóó deden; hij gaat dienen op de geschikte en bepaalde tijdstippen van 't jaar en weet van jaren her in het jaargetijde de dagen staan die vooruit en vooral voor dit doel en als uitsluitend voor dit doel voor hem dààr zijn gesteld. Hij houdt niet te veel van « verre » heiligen; zij die op zijn grond of in de nabijheid ervan de deugd en de zaligheid van hun leven hebben laten gloren zijn hem in eerste plaatse dierbaar genoeg om al zijn begeerten en wenschen, al zijn verzuchtingen te kennen. Met een groote voorliefde vereert hij O. L. Vrouw in al de mirakuleuze beelden die langs de kust zijn te vinden, en kinderlijk-eenvoudig gaat hij naar deze bedevaartplaatsen, te voet heen en terug, al biddend zijn rozenkrans die hij gedoken houdt in zijn broekzak, om offerande te doen van zijn dankbaarheid of beschutting en heil te vragen in 't uitoefenen van zijn gevaarlijk bedrijf.

Benevens het beëwigen heeft de Vlaamsche visscher nog een andere wijze om zijn dank te betuigen: nl. het bepalen en het houden van een « belofte ». Is het buiten kijf dat de visschers in 't algemeen genomen een leven leiden vol gevaren en dat hieruit van zelf voortvloeit, in tijden van hoogsten nood, de hulp van den hemel en den bijstand van de heiligen en van O. L. V. in te roepen, zooveel te meer mogen we zeggen dat de Vlaamsche IJslandvaarder van 't einde der vorige eeuw in een uitzonderlijken toestand in dit opzicht verkeerde.

Opmerkelijk is het wel en merkwaardig om aan te stippen dat de « beloften » bij de visschers niet alleen een spoor-

slag waren, maar tevens een der beste middelen om den godsdienstzin bij hen levendig te houden.

Immers de beloften waren van tweeërlei aard: de *normale* beloften gedaan in de normale omstandigheden van het bestaan en de *buitengewone* beloften, afgelegd in de buitengewone en uitzonderlijke tijdstippen van het leven.

Tot de normale beloften behoorden:

Keersen laten branden en licht ontsteken op bepaalde dagen en voor bepaalde heiligenbeelden;

Een jaarlijksche mis doen lezen, 't zij in de parochiekerk, 't zij in de kerk van Lombartzijde;

In de plaatselijke processieën medegaan en daar bij voorkeur een « karweiwerkje » in verrichten of verbeelden;

Het lezen van een rozenkrans op de Zaterdagen van het jaar;

Gedurende den vasten de Zaterdagse missen te Lombartzijde gaan bijwonen;

Te Duinkerke een keers gaan offeren in 't kapelleke van de Maagd der Duinen, vóór en na de afreis.

Die normale beloften hadden een normaal doel: zegen en bescherming te vragen in 't IJslandsche visschersbedrijf.

Maar de IJslandsche visscher hield er ook bijzondere, buitengewone beloften op na en zijn vrouw, zijn moeder en zijn huisgenooten verkeerden in 't zelfde geval. Die beloften hadden in vele gevallen een draagkracht die tot 't einde van een menschenleven reikte.

Hierdoor was zijn bestaan als geringeld door een belofteketen en 't jaar door kwam die belofte hem herinnering brengen aan de geleden gevaren en daardoor ook aan de verkregen hulp.

Dat schiep in hem een bijzonderen zielstoestand die

warmte bracht in zijn innerlijk gevoelsleven en de vlam van kristelijke geaardheid wakker en levendig hield.

Het zal wel niemand verwonderen dat alle IJslandvaarders en ook alle vrouwen en vele huisgenooten, benevens de normale beloften, ook één of meer « buitengewone beloften » op 't hart liggen hadden.

Immers, de IJslandvaarder was zes maanden op een jaar geen dag zeker van zijn leven; zes maanden lang verkeerde hij in de onrust, die hem van 's morgens bij 't opstaan, den heelen dag door, en 't grootste gedeelte van den nacht als hij de wacht had, als een obsessie vergezelde, — in de onrust dus van door zijn « blijven op zee », een huisgezin in armoede, ellende en gebrek achter te laten. Zes maanden lang spookte het schrikkelijke beeld van verlaten kinders en rouwende vrouwen hem steeds voor oogen. Toen was er, bij die beknelling, nog de schrikkelijkheid te meer dat er van verzekeringen, van vergoedingen, van steun aan de achtergeblevenen om zeggens geen spraak was.

Wanneer hij de kaai uit 't zicht zag verdwijnen en vóór en rondom hem alleen de onmetelijke, oneindige en geheimzinnige zee voelde woelen, toen was 't begrijpelijk dat hij zijn armen slap langs zijn lijf liet zakken en in één verzuchting al zijn hoop ging stellen op deze kracht die 't al geschapen heeft en deswegens er ook meester over blijft. De kapitein van 't is gelijk welk schip voelt zoowel die afhankelijkheid waar hij weet dat hij slechts na God meester is aan boord.

« A la grâce de Dieu! » Op Gods genade en vooruit!

Om de bescherming van hierboven te bekomen, had hij, mede met de zijnen, en in 't vooruitzicht van die bange dagen, den hemel geweld aangedaan. Hij had missen doen

lezen, hij had licht ontsteken, hij had gebeêweegd van Noord naar Zuid en eindelijk, vooraleer in zee te steken, had hij in deemoedige overgave zijn leven en 't lot der zijnen in de handen gegeven van den Heer.

De thuisblijvers van hunnen kant wilden niet ten achter staan. Gedurende de afwezigheid hergingen zij thans de kreits die vóór de afreize was gedaan.

Zij deden op hunne beurt missen lezen, gingen in de dorpskerk, of vóór 't beeld van O. L. V. te Lombartzijde licht ontsteken, beêweegden van Zuid naar Noord en telkenmale, als de kleuters naar bedde waren, knielde een vrouw in een verdoken huizekotje in het duinengebied of in een krotwoonst in de stad voor een beeldje van den Nood Gods, waarvoor de gewijde keers te branden stond in een steenen kandelaarken en met de armen wijd uitgestrekt bad ze om behoudenis voor den man en den vader van haar kroost. En als ze alléén, in de eenzaamheid van een klein kamertje, van onder de dekens, starling de zoldering bekeek voelde ze dan de oogen vol tranen komen. Ze liet ze vrijelijk vloeien omdat de kinders en niemand, maar niemand zien kon welk een eindeloos verdriet een mensch kan doen verslijten vóór de jaren en oud en grijs worden door angstige schrik en gruwelijke onzekerheid.

Op Gods genade, had de man gezegd.

Maria lief, breng hem terug, bad de vrouw zes maanden lang.

Dat was heel normaal.

Maar toen kwamen ook de groote angsten de gemoederen en de zielen schudden, deed de vaar en de vrees de geesten om zeggens verdwalen en uitzinnig van schrik beloofde men God en zijn Heiligen buitengewone dingen.

Was dat zóó voor de mannen die aan den lijve de stormen in de ontketende elementen van de zee voelden, dat was eveneens het geval bij de vrouwen die in de angst van de thuiswacht bij ieder ongeweerde langs de kust hare ziel voelden openrijten. Voeg hierbij dat acht maal op tien, de vrouw van den IJslandvaarder, bij 't afscheid, in gezegenden toestand verkeerde en dat deze toestand menschelijkerwijze gesproken erg moest inwerken op het gestel, de zenuwen, het gevoelen en den geest. Deze toestand ook kan op zichzelf reeds vele « beloften » verklaren.

Beurt om beurt onderstonden ze elk, de zes maanden lang, in de wisselvalligheden van het weder en den tijd de schrikkelijkste martelie die een mensch verdragen kan.

Ginder hooge, honderde uren vandaan kon een « beesteweder » woeden om de duivels van de hel zelf in een graf te doen kruipen en hier kon het aan de kust rustig en stil zijn in de zomersche dagen. Toen werden ginder, door honderden visschers, wijl de ontketende elementen de schepen slingeren en dansen deden, honderden « beloften » gedaan om 't behoud van het leven.

Maar hier kon het ook buischen en vliegende storm wesen wanneer in 't Noorden de bleeke zomerdag troonde en toen werden hier, door honderden vrouwen en moeders dubbele « beloften » gedaan om 't behoud van den man, die men wist ook in die gevaren te zwalpen en te zwatelen van mensch en God verlaten!

Ginder stonden in oogenblikken van hoogsten nood de manschappen rond hun kapitein geschaard, of lagen geknielt voor het O. L. Vrouwbeeldje in 't ruim en deden afzonderlijke of gezamenlijke « beloften ». Hier liepen de vrouwen naar de kerke; kropen sidderend van vreeze en

angst voor 't beeld van den « Nood Gods », voor 't O. L. V.-beeld, voor 't beeld van den Glz. Idesbaldus en legden « beloften » af die menschelijk gesproken bijna niet te houden en uit te voeren waren.

En toch werden die beloften, hoe zwaar ook, zoolang het menschelijk mogelijk was, steeds « gehouden ».

Het breken van een belofte was bij de IJsländvaarders onbekend. Wel vroegen ze dikwijls, als de ouderdom hen hiertoe verplichtte, aan den herder der parochie om ontslagging, b.v. als het een moeilijk wordende bedevaart betrof; maar zoolang de beenen meewilden, hielden ze de belofte in hou en trouw.

In wat bestonden die buitengewone beloften?

Bij de visschers zelf waren het meestal bedevaarten en boetedeeIneming in de processie van Veurne, dit alles gepaard met de offerande van ex-voto's in zilver, marmer of bestaande in houten scheepjes en sloepjes vol geduld vervaardigd.

Men beloofde een « jaarlijkschen beêweg » naar 't mirakuleuze beeld van O.L.V. van Lombartzijde; men beloofde halfjaarlijks, een kruisgebed te gaan bidden op het houten bankje vóór het kapelleke van den Glz. Idesbaldus; men beloofde een jaarlijksche beêvaart naar 't putteke van Godelieve te Gistel; men beloofde een jaarlijksche beêvaart naar Arneke waar pastoor Goewaert zoo heilig leefde en die te Duinkerke vereerd wordt als een Vlaamsche heilige; men deed allerlei beloften in verband met de boetprocessie van Veurne.

Het heeft velen steeds verwonderd te hooren dat zoo talrijke visschers als boetelingen of figuranten in de processie van Veurne opstapten en nog opstappen. Waarom al die

visschers? Doodeenvoudig een belofte gedaan in de uren van 't gevaar. En bijna alle IJslandvaarders zijn, na het varen op IJsland gestaakt te hebben, processiemannen van Veurne geworden. De eene was een eenvoudige boeteling en droeg tusschen de onbekende kruisdragers, zijn kruis, dat alle jaren 't zelfde was (hij gaf er een kerf in met zijn mes om het te herkennen); de andere was wagentrekker; een derde verbeeldde den hoogespriester of den profeet David; een vierde is jarenlang de Christus, nog anderen zijn de « spaman » achter 't kruis of Simon van Cyrenen geweest. En velen waren « beeldendragers ».

Ik heb er een gekend die tientallen jaren, tot aan zijn dood, barvoets van zijn dorp naar Veurne trok, in de processie barvoets meeliep. zes jaar naéén als Christus en al de andere jaren als kruisdragende boeteling, en barvoets terug naar huis trok. 't Was vijf uren gaan en keeren en een uur processie. De man is lang dood en begraven, maar uit zijn mond vernam ik dat hij op een terugreis van IJsland, nabij de Feroë-eilanden, gedurende een hevigen storm overboord werd geslagen, mede met de deklust, en dat hij, vastgeklampt aan een ton, op de kust werd gesmeten. In die hachelijke omstandigheid deed hij de belofte zoolang hij leven zou en zoo de Heer hem wilde sparen, barvoets naar Veurne's processie te gaan en barvoets er aan deel te nemen.

Aan de processie van Veurne te kunnen deelnemen was een der grootste voldoeningen van den IJslandvaarder.

Er waren kapiteins, zeer bedreven in de vischvangst, die alles in 't werk stelden om tegen dien datum thuis te zijn. Er werden aanmoedigingen en premies beloofd, men vischte « om dood » als men een goede « bank » had aangetroffen ten einde vroeg thuis te zijn om in de processie van Veurne te kunnen gaan.

We zouden allerlei geschiedenisjes kunnen aanhalen om aan te toonen hoe de IJslandvaarders ervan hielden in die processie mede te loopen. Maar 't zou ons te ver leiden.

Aan een ouden IJslandvaarder stelden we de vraag:

— « Maar 't was toch door den band niet mogelijk om tegen Veurne's processie terug te zijn, en als gij die belofte deedt, dan waart ge bijna zeker van in geen tien jaar ze te kunnen uitvoeren, of zelfs meer, indien gij nog meerdere reizen deedt? »

— « Jammaar alzoó niet, meneere. Tegen 't onmogelijke kan niemand op, maar we voorzagen hierin, met vóór ons vertrek naar IJsland, plaatsvervangers voor de processie aan te stellen. Als 'k niet thuis was ging Engel X... mij remplaceeren en de onderpastoor te Veurne wist dat heel goed ».

— « Werd dat « remplaceeren » betaald of vergoed? »

— « Men dient God voor nieten niet. Hoe zou die mensch dat gedaan hebben? Ik gaf altijd drie frank en een schoon wammetje visch. De « remplaçant » was daarmee geheel kontent ».

— « Als ge thuis blijft van de vaart, werd er dan ook voor « remplaçanten » gezorgd? »

— « Ja, als men ziek te bedde lag of door den ouderdom in huis geplakt bleef zitten. De remplaçant deed het dan echter meestal uit « *karitate* » (1). Maar we gingen zoo lange mede als 't kon. 'k Heb eens medegegaan met « zeere » voeten dat ik acht dagen nadien nog geen stap kon verzetten.

**
*

(1) Uit liefde: liefdewerk.

De vrouwen thuis beloofden een jaarlijksche mis aan O. L. V. van Bijstand in de kerk van 't dorp; ze beloofden maandelijks een pond keersen te laten branden voor het beeld van de « Nood Gods » te Nieupoort; ze beloofden op vastgestelde dagen een heelen rozenkrans te bidden; ze beloofden te vasten op Hoogdagen; ze beloofden ook een liefdadig werk te verrichten gedurende jaren en onder deze liefdadige werken was het bijstaan van zieken en zieken het bijzonderste; ze beloofden allerlei bedevaarten in eere te houden, tien, twintig jaar lang.

Hoevele visschersvrouwen heb ik jaarlijks niet zien beëweden naar Lombartzijde, waar ze drie maal den kruisweg gingen van O. L. V. der Zeven Weën, in zeven kapellekens in den kerkhofmuur gemetseld. Te Nieupoort, heb ik jaren naéén, een visschersvrouw gekend dat elken Zaterdag, daar vóór 't beeld van den Nood Gods, een vijftal keerskens kwam ontsteken en een paternoster las met uitgestrekte armen. Als missediener vroeg ik den koster waarom dat vrouwtje daar steeds dien Zaterdag, dien paternoster te bidden zat en de koster zei me: « Ze zal dat doen zoolang ze zal buiten kunnen gaan. Haar man was een IJslandvaarder. Ze heeft voor hem een belofte gedaan ».

Ik heb ook een volkswrouw geweten wier man IJslandvaarder was. Kwam een *gebuurnege* (1) in *kinderbed* (2), dan zag men die vrouw onvergeld en ongevraagd gedurende veertien dagen daar thuis in- en uitloopen om een handje toe te steken en de vuile wasch te slaan. Een belofte van bijstand op het hart. En een werk van barmhartigheid op den koop toe.

(1) Gebuurvrouw.

(2) Kraambed.

Dat waren de persoonlijke beloften. Maar benevens deze persoonlijke, werden ook gezamenlijke beloften gedaan.

Die gezamenlijke beloften werden door den kapitein in zijn eigen naam en in den naam van de heele manschap gedaan meestendeels als het vaartuig, gedurende een grooten storm in uitersten nood verkeerde. Toen beloofde de kapitein bij behouden wederkomst, met heel de manschap, blootshoofd en op de bloote voeten en vooraleer ook maar een woord tot de familieleden te spreken, stilzwijgend van boord te gaan, en rechtstreeks naar 't kapelleke van de Duinen of naar O.L.V. van Lombartzijde te trekken (1) om in die kerkjes God en de H. Maagd voor de verkregen gunst te danken. Na de dankzegging, na een schuitje of ex-voto geofferd te hebben keerde men aan boord terug en vielen de familieleden in elkanders armen. Het was steeds in zulke gevallen een pakkend oogenblik als men de heele manschap het schip zag verlaten, geen aandacht schenken noch aan vrouw, noch aan kinderen of huisgenooten en stilzwijgend den weg naar 't kapelleke te zien inslaan. De thuisblijvers bevroedden op 't zelfde oogenblik welke gevaren te boven waren gekomen en vol eerbied en schroom volgden ze de pelgrimeerenden op hun dankweg.

't Gebeurde meestal dat, mede met de uitvoering der gezamenlijke belofte, de Vlaamsche IJslanders dan nog voor hun persoonlijke rekening een bijbelofte deden, bestaande in een of andere boetedoening of opdracht van een geschenk.

In de oorkonden van het kapelleke van O. L. V. Maagd der Duinen te Duinkerke zijn verschillende bewijzen voorhanden van de uitvoering van zulkdanige beloften.

(1) Waar het IJslanders betraf die uit Vlaamsche havens vertrokken.

In de kapel zelf hangen tientallen *ex-voto's*, meestal kaders en sloopjes vertoonend en weergevend de *positie* van de IJslandsche sloepen op 't oogenblik dat de belofte gedaan werd.

Uit de vele getuigenissen halen we enkel tot staving de gevallen aan van:

De sloep « Bonne Mère », kapitein Jan Naessen, die op 9 April 1839 op vischvangst in de IJslandsche wateren door een schrikkelijk tempeest overvallen werd. Mast en roer worden afgerukt en verschillende manschappen overboord geslagen. Elf dagen lang zwatelt de sloep en iederen dag wordt door de overblijvende bemanning de belofte afgelegd bij behouden aankomst, regelrecht zonder een woord te spreken naar het kappelleke te gaan en er een uur te bidden. Op den twaalfden dag komt een schip in 't zicht en redt de totaal uitgeputte bemanning.

De bemanning van de sloep *Pauline* die op 15 Oogst 1888 (1) Duinkerke binnenliep en die regelrecht naar het kappelleke ging om haar belofte te houden. De manschap vertelde nadien dat gedurende de maand April de schoener in het tempeest werd gevat en zij de belofte deed op het oogenblik dat een andere IJslander op enkele meters van hun boot met man en muis in de golven verdween.

Aan boord van de *Pauline* was geen enkele Vlaamsche visscher aangemonsterd.

De sloep *Jeanne*, waarvan de overblijvende bemanning op 16 Mei 1895 te Duinkerke ontscheept werd. De sloep werd op 18 April in de Heklabocht door een storm verrast.

(1) In dit jaar (1888) herhaalde zich dezelfde aandoenlijke plechtigheid verschillende malen.

Ze had reeds 160 ton aberdaan aan boord. Het schip werd in tweeën geworpen op een rots; de mast brak en viel op den dekjongen die de ruggraat verbrijzeld werd. Een pak zee slaat twee mannen overboord. Op het kritieke oogenblik, na de belofte, gelukt men erin, door de zelfopoffering van den stuurman een lijn aan land te brengen en langs die lijn de schipbreukelingen te redden. Half naakt, zonder schoensel of hoofddekseel, dit in 't vooruitzicht te moeten zwemmen om de kust te bereiken indien de lijn zou doorbreken, moesten de mannen zes uren gaan door een sneeuw- en ijsveld vooraleer een IJslandsche hut te bereiken.

De bemanning bestond uit negentien koppen (twee dekjongens inbegrepen). Er waren geen Vlaamsche visschers aan boord. De dekjongen die de ruggraat verbrijzeld werd, was een zekere Grisolet Joseph, 16 jaar; hij stierf aan land na de redding. Zij die overboord werden geslagen waren twee gebroeders Gellé. De overblijvende bemanning werd met het stoomschip « *Egil* » terug naar Duinkerke gebracht, ter uitzondering van den kapitein en den luitenant die met de pakketboot « *Laura* » terugkeerden.

Te Lombartzijde trof men, vóór den oorlog, ook vele gedenkenissen van beloften aan. Een vijftal ex-voto's werden aldaar van de verwoesting gespaard. Ze kunnen niet speciaal aan IJslandvaarders toegeschreven worden, maar geven een gedachte van hetgeen in dit opzicht door deze visschers werd geofferd.

In de kerk van Oostduinkerke kan men drie kaders met schilderijen op glas zien hangen die aan zulke gezamenlijke belofte en bijbelofte herinneren. De eerste kader verbeeldt een IJslandsche schoener ontredderd in vollen storm en daarnevens staat in 't Fransch: « Positie van de *Jean Bart*

op 21 Maart 1839 te 4 uur 's morgens. Gift gedaan door Charles Legein, matroos op dit schip ». De tweede kader geeft twee schepen weer met de vermelding: « De « *Jeune Hortense* » met achterwind komt bijliggen om te spreken met de « *Jean Bart* » op 24 Maart 1839 ». En de derde kader toont ons de « *Jean Bart* » naar den dieperik gaande met de « *Jeune Hortense* » in de nabijheid. Er onder staat te lezen: « Na de manschap van de *Jean Bart* gered te hebben, zagen we dit schip vergaan te 6.30 uur 's avonds op 24 Maart 1839 » (1). Er was een tweede Vlaming aan boord: Karel Vanneuville.

Een derde reeks beloften die uitgesproken werden betroffen de dooden. Voor hen die op IJsland bleven offerden de weduwen of de moeders een groote keers den Zaterdag vóór een O. L. V. beeld, gedurende maanden, opdat de « geblevene » zou « schoone gestorven » en zijn ziel gelukkig zijn.

Men berustte in den dood van den visscher omdat de dood, omzeggens een bestanddeel uitmaakte van zijn dagelijksch leven, maar men wilde die dood « schoon », dat wil zeggen, in gelatene en deemoedige overgave aan Gods wil; geen opstandig verscheiden met een vloek op de lippen en een wrok in 't hart tegen het noodlot.

Maar vermits die visschers, op die oogenblikken bijzonderlijk, toch ook maar schamele menschenkinderen waren en wellicht een gebalde vuist zouden uitgestoken hebben tegen den Heer en den Hemel, zagen het de vrouwen en moeders als een duurzame plicht aan God geweld aan te doen om de onrust over het verscheiden der ziel goed te maken.

(1) Het jaar 1839 evenals het jaar 1888 was een schrikkelijk jaar. Verschillende schepen « bleven op zee ».

Het « doen van een belofte » greep dikwijls plaats na een onderhoud met den pastoor of een « geestelijk » van de parochie.

's Nachts werden de vrouwen, en zulks gebeurde meestal bij de zwangere vrouwen, nogal dikwijls « bezocht door een vizioen ». Ze noemden dat een « tijding » krijgen uit IJsland. Ze zagen hun man in stervensgevaar; ze zagen hem te rampe komen ofwel ziek liggen aan boord. En 's morgens na die « tijding » ontvangen te hebben was de vrouw door gejaagdheid niet meer thuis te houden. Ze trok om raad en om hulp bij den pastoor, die meestal in die tijden een man was van veel zielservaring en veel menschenkennis.

Die vrouwen zouden op die oogenblikken haar laatste centen « beloofd » hebben en dikwijls was de taak van den herder zeer kiesch. Nooit heb ik gehoord dat het doen van een belofte tegengewerkt, maar dikwijls gemilderd werd in haar toedracht en uitwerksels.

Het « ontvangen van tijdingen » was niet alleenlijk bij de thuisgebleven vrouwen, maar ook bij de visschers zelf gemeen goed geworden. Gezien den opgewonden gemoedstoestand en de overspanning van de geestelijke vermogens waarin allen verkeerden is dit gemakkelijk te verklaren. In de streek tusschen Oostduinkerke en De Panne heeft de legende der « tijdingen » steeds diepen wortel geschoten.

Mondgemeen ging het te Coxyde b.v. rond dat Pastoor Lootens aldaar de « tijdingen » voorzag en er zelf ontving. Hij was jaren lang « de ziener » van een heele visschersbevolking. Hij verkreeg « tijding » door vizioenen van het

vergaan van zulk of zulk vaartuig waarop deze en gene vischer gebleven was. Met alle mogelijke voorzorgen bracht hij dan die « tijding » over aan de belanghebbende thuisblijvers. Zonder het zienerschap van Pastoor Lootens te kort te doen, meenen we toch te mogen verzekeren dat zulks alleenlijk als een aanpassing bij bestaande toestanden aan te zien is. Pastoor Lootens had heel zijn leven midden de visschersbevolking gesleten; kende haar doening, haar gebruiken, haar wenschen en wenken op en top. Voor hem lag haar zieleleven bloot. Eerst als onderpastoor te Oostduinkerke van October 1870 tot Mei 1888 en dan nadien tot zijn afsterven als pastoor te Coxyde had hij genoegzame ondervinding kunnen opdoen om te weten hoe hij het aan boord moest leggen om 't vertrouwen van die bevolking te winnen en te houden. 't Waren toen de jaren van moeilijk verkeer, van groote onwetendheid, en 't duinengebied lag als een eenzaam en verlaten oord buiten het bereik van de wereld.

Pastoor Lootens was ongetwijfeld de eenige persoon van de streek die op de hoogte was van alle gebeurtenissen. Hij wilde zich op de hoogte houden van alles wat zijn visschersbevolking aanbelangde en hij trok geregeld naar Duinkerke om zich te documenteeren. Jaren lang was hij de eenige persoon op gansch de parochie die een dagblad kocht en las. Dit dagblad was een Fransch dagblad uit 't Noorden dat alle inlichtingen betrekkelijk het wedervaren der IJlandsche vloot bekend maakte onder het noodige voorbehoud. Las hij daarin tijdingen van rampen, van schipbreuken of van andere ongevallen, hij trok naar Duinkerke waar hij bij 't zeewezen speciale vrienden bezat die in hem als een soort « agent médiateur » zagen en hem op de hoogte brachten. En zoo kon hij weken en maanden, vooraleer het

schrikkelijk nieuws ambtelijk werd bevestigd in vele gevallen de zieschokken en hartverscheurende tooneelen voorkomen of temperen die zich onvermijdelijk bij het plotse vernemen van het ongeluk of de ramp zouden voorgedaan hebben.

Uit voorzichtigheid vermondde hij de bronnen niet en daar hij wat origineel van doening en « een beetje raar deed » in zijn dagelijkschen omgang is het aannemelijk en verklaarbaar dat de geloovige visschersbevolking hem de gave van « het zienschap » schonk. Pastoor Lootens van zijn kant liet die aanpassing gebeuren en inwerken, want niemand leed er immers kwaad onder.

Integendeel hij zelf had er alle belang bij dat die ziels-toestand bleef bloeien in zijn parochie. Immers de troost in nood kon in deze gevallen uitsluitend gezocht worden in 't bovennatuurlijke en de berusting in de ramp werd lijdzaam getemperd door het godsdienstig gevoel. Een soort mysticisme doorweefde de dagen van die visschersbevolking en in en door dat mysticisme putte men de kracht en de sterkte om de grootste rampen te torsen en de ongelukken die overkwamen te verdragen in een geest van ootmoed en liefde die jaren en jaren, ja een heele leven meeging omdat de uitvoering van de gedane beloften steeds de vlam der mensche-lijke liefde op regelde tijdstippen terug aan 't branden bracht.

BIJ DE PRENTJES

De illustraties van dit werk zijn naar potloodteekeningen van den ouden IJslandvaarder J. D..., te Nieupoort (58 jaar). Hij genoot slechts lager onderwijs en volgde geen enkele « teekenschool ». Niet alleen in opzicht van verlichting, maar bijzonderlijk als dokument verdienen die « prentjes » de aandacht van den lezer. Het is merkwaardig hoe de IJslandvaarders al hun vermogens vermochten te concentreeren om de zee en de schepen die ze bevaarden op zoo'n pakkende wijze weer te geven. De teekening: « Een pak zee aan boord », b.v., kan men zien op tientallen schilderijtjes op glas, die als dankofferande na een gedane belofte, geofferd werden aan O. L. V. Maagd der Duinen te Duinkerke.

ILLUSTRATIES.

1. *Een IJslandsche schoener, met volle zeilagie, op « route ».*
Die zeilagie bestond:
Vooraan: *De kleine fok; de kleine knuiver; de groote knuiver; 't stagzeil.*
Aan de voormast, boven: *'t Marszeil; onder: de breëfokke.*

Tusschen voor- en achtermast, boven: *Topstagzeil*; onder: *schoenerzeil*.

Achter- of bazaanmast, boven: *bazaantopzeil*; onder: *groot bazaanzeil*.

Onder het groot bazaanzeil stond *de kap* (stuurhut).

2. *Aan 't kollen op de IJslandsche kust.*

Links aan boord ziet men de kollijnen in zee gevierd.

3. *Zwaar weder. Een pak zee aan boord.*

Het ontredderde schip is de speelbal van golven en wind.

4. *'t Bezoek van 't Oorlogsschip.*

In 't midden 't oorlogsschip; rechts de Deensche kruiser; links de IJslandsche schoener, die de noodvlag heeft geheschen; er is een gerampte aan boord. Met de roeiboort wordt hij afgehaald.

5. *Hoe men elkander nieuws en maren overbriefft.*

6. *In de baai. Het opdoen van versch water.*

Aan land ziet men de tonnen vullen en toedichten; en verder hoe ze aan boord gehaald worden.

INHOUDSREGISTER

WIE ZE WAREN EN WAAR ZE WOONDEN.

- I. Eenige geschiedkundige bijzonderheden over de IJslandsche visscherij, bl. 5-8.
- II. Waarom en hoe men IJslandvaarder werd, bl. 9-13.
- III. IJslandvaarders uit Steenkerke, Roxem, Bekeghem, Bulscamp en Uytkerke, bl. 14; uit Oostende, 15-16; uit Fransch-Vlaanderen, 16-17; uit Lombartzijde, 17-18; uit Wulpen, 19; uit Veurne, 20; uit Nieupoort, 20-23; uit Oostduinkerke, Coxyde, Adinkerke-De Panne, 23-25.
Oude IJslandvaarders, 26-27.
- IV. Een gruwelijk en lastig bedrijf, bl. 28-29. — De IJslandsche families te Nieupoort, Lombartzijde, Oostduinkerke, Coxyde, Adinkerke-De Panne, 30-31. — De veertigste reis van Kootje Van Neuville, 31. — Peters van beginnelingen, 32. — IJslandvaren, een familietraditie, 32-35.

DE REIZEN DIE ZE DEDEN.

Vóór de afvaart.

- O. L. V. van Lombartzijde en de marktdagen aldaar, bl.

37-39. — Naar Duinkerke, 40. — Het teekenen en het teekengeld, 41. — Het aanmonsteren, 42. — 't Park passeeren, 43. — Het loon, 43-44. — De dekjongens, 44-45. — Het monstergeld, 46. — Zootje visch (deelvisch), 47-48. — Drank en ate, 49. — De groote fooie, 49. — Bescheppingsmis, 50. — 't Kapelleke van O. L. V. Maagd der Duinen te Duinkerke, 50-51. — Afvaartfeest, 52. — Toebe-reidsels vóór de afvaart, 53. — Tol te Ghyvelde, 54. — Missen en geplogenheden vóór de afvaart, 54-55. — De kleine fooiedagen, 55. — 't Fooielied der IJslandvaarders, 56-60. — Een ander fooiliedeke, 61. — Het vertrek van huis, 63-64.

De afreize en de route.

Afreis uit Duinkerke, bl. 65-66. — 't Gebed aan boord, 67. — 't Eerste maal, 68. — Een reize uit 1899, 70. — Een uit 1904, 72. — Kaartje van de route, 74. — Een reize uit 1894, 75. — Kaartje van IJsland, 80.

Het voorseizoen.

De aankomst in 't vischgebied, bl. 81-83. — De vischerij, 83. — Het « lotje trekken », 84. — De kollijn, 85. — Het kollen, 86. — 't Lokaas, 86. — De kost aan boord: de hutsepot van edelbutkoppen, 88-89. — De vischvangst en de behandeling van de visch, 89-90. — Kantjes, 91. — De levers, 92. — Visschen in onderneming, 94. — De stormen, 95. — Engelsch Hoofd, Slijkbocht, Baleinebocht, Vriesmaneilanden, 't Poortje, 97. — Sulferregen, 98. — Straffen aan boord, 100. — Sterfgevallen, 101. — Dood

van Cissen van Berten Ooms, 102. — Goede Vrijdag, 103. — 't Naderen van den Zomer en den eeuwigen dag, 104. — Zootje op 't vuur, fruitertje visch, tierletien, 104.

't Oorlogsschip en 't Baaileven.

Bezoek van 't oorlogsschip, bl. 106-107. — 't Baaileven, 108. — In de IJslandsche hutten, 109. — Bezoek aan de graven, 110. — De laatste dag van 't baaileven, 110-111.

Het naseizoen.

Het Noorderlicht, blz. 112. — Visschen op drijfvisch, 113. — De Sneeuwkegel, Breidafiord en Dyrafiord, 114. — Leven aan boord, 115-116. — 't Zoeken naar de eerste ster, 117. — Droog- en klipvisch, 117-118.

De Terugroute.

Terug als 't zout op is, blz. 119. — Rond Feroë, 120. — Dankzegging en fooie na de terugkomst, 121.

WAT ZE VERDIENDEN.

Uittreksels van rekeningen en enkele berekeningen, bl. 124.

'T JAAR DER ONGELUKKEN.

De ramp van 1888 met naamlijst der verongelukte Vlaamsche visschers, blz. 128-129. — 't Liedeke van 't jaar der ongelukken, 130.

BELOFTEN EN TIJDINGEN DER IJSLAND- VAARDERS.

Godsdienstzin der Vlaamsche visschers, blz. 135. — Normale en buitengewone beloften, 137. — Breken van belofte, 141. — De processie van Veurne in verband met de beloften, 141. — Beloften der vrouwen, 144. — Gezamenlijke beloften, 145. — De beloften van de « Bonne Mère », de « Pauline », de « Jeanne », 146-147. — De belofte van Ch. Legein, Oostduinkerke, 147-148. — De beloften voor de dooden, 148. — Vizioenen en tijdingen, 149. — Pastoor Lootens, de « ziener », 150.

AANTEEKENINGEN BIJ DE PRENTJES.

Illustraties, blz. 152.

